

KORTÁRS

IRODALMI ÉS MŰVÉSZETI FOLYÓIRAT

2025 06

év szám

Gyereklíra

BÁNDI MÁTÉ, KISS OTTÓ, KISS JUDIT ÁGNES, LACKFI JÁNOS,

LOCKER DÁVID, SÁRKÁNY TÍMEA, TÓTH KRISZTINA, URBÁN ANDREA versei

LÉTAY MÁRTON, Z. NÉMETH ISTVÁN, PETŐCZ ANDRÁS versei

BERETI GÁBOR, ARTZT TÍMEA, BENCE ERIKA kritikái

KORTÁRS 2025 06

MÉRY BEÁTA munkáival

Ára: 1071 Ft
Előfizetőknek: 12 840 Ft/év
www.kortarsfolyoirat.hu

MÉRY BEÁTA, Égig érő őrláng, 2024, olaj, vászon, kb. 90x50 cm

Keresse **L. SIMON LÁSZLÓ** új esszékötetét!

224 oldal
4900 Ft

Kiadja:
Ráció Kiadó -
Szépirodalmi Figyelő Alapítvány
1072 Budapest, Akácfa utca 20.
Telefon: 06-1 321-8023
e-mail: racio@racio.hu
www.szepirodalmfigyelo.hu

MEGJELENT SOLTÉSZ MÁRTON MONOGRÁFIÁJA SZABÓ MAGDARÓL

„»Gondolj rám, ha egyszer nem leszek. Sokszor. Sokszor.« Az író is ezt kéri az Ismeretlen Olvasótól, mert egyszer emlék lesz ő is.»

Szabó Magda: *Für Elise* (2002), fűlszöveg

„Aki hajótörés áldozatát menti, alámerülhet maga is!”

Rickl Anselmus (Eperjes Károly)
szavai a *Régimódi történet*
2006-os filmváltozatában

492 oldal | 4990 Ft
cérnafűzött, keménytáblás, jelzőszalaggal

Kiadja: Ráció Kiadó – Szépirodalmi Figyelő Alapítvány
1072 Budapest, Akácfa utca 20. • Telefon: 06-1 321-8023
e-mail: iroda@racio.hu • www.racio.hu

TARTALOM

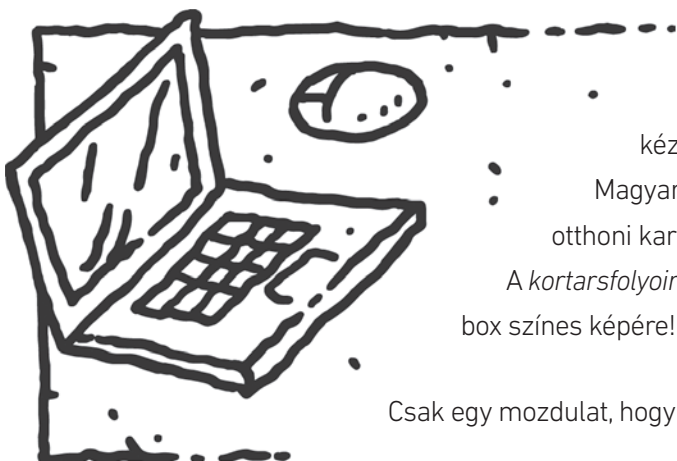
- 3** KATONA ALEXANDRA: Utak a gyereklíra felé
- 5** LAPIS JÓZSEF: A gyereklíra paradoxonai, avagy még egyszer a gyerekversek kritikai olvasásáról
- 11** KISS OTTÓ: Első sétám; Van egy...; Nyuszi ül a fűben *(versek)*
- 13** KISS JUDIT ÁGNES: Babaróka-dalok *(vers)*
- 15** URBÁN ANDREA: Lila; Szellemek márpedig nincsenek; Könnyek *(versek)*
- 16** LOCKER DÁVID: Kedves Naplóm!; Kergetőző; Ábrándozó *(versek)*
- 19** LACKFI JÁNOS: Szörmók izompók; Állati Ferrari-félék; Kismanók és rémpofák; Kőlakók *(versek)*
- 23** TÓTH KRISZTINA: Dal a vakondról; Tapírmama; Egérraltató *(versek)*
- 25** SÁRKÁNY TÍMEA: Mese a Holdról; Mese a napról és a madarakról *(versek)*
- 27** BÁNDI MÁTÉ: Icaria; A gyermeki énhez *(versek)*
- 29** BERÉNYI KLÁRA: Náthás nyelvkritika a Maszat-hegyen, avagy a Bádatos dapok egy olvasata
- 37** NOVOTNY TIHAMÉR: Szeretetpróba, Méry Beáta – képzőművészeti szabadító – munkáiról *(képzőművészet)*
- 57** HERBERT FRUZZSINA: Jemenben a helyzet *(próza)*
- 61** LÉTAY MÁRTON: Labirintus; A kedves búcsúztatása; Egy trauma elhantolása; Megbocsájtás *(versek)*
- 70** SÜMEGI GYÖRGY: „Mindnyájunk ügye a Mednyánszky-ügy” – Kovách Aladár és Varga Mátyás levelezéséből
- 78** GELLÉN-MIKLÓS GÁBOR: Circumdederunt me *(vers)*
- 80** Z. NÉMETH ISTVÁN: Rongy, egészen; Öntvény, direkt; Hajlék, talán; Háború huszonnégy; Szerpentin; Grádics, kivetítő; Szélcsengő *(versek)*
- 83** PETŐCZ ANDRÁS: Érkezés, Tihanyba *(vers)*
- 84** BERETI GÁBOR: Fecske Csaba / Őszi napozás
- 87** ARTZT TÍMEA: Nádasdy Ádám / szmoking és bermuda
- 89** BENCE ERIKA: Greccsó Krisztián / Apám üzent
- 92** BAKONYI ISTVÁN: Petőcz András / az anyáért, aki alszik
- 93** PETHŐ JÓZSEF: Karádi Zsolt / „a mélyben él az ember-fájdalom”

E számunkat MÉRY BEÁTA munkáival illusztráltuk.

A borítón: Csodálatos gyógyulás, 2022, olaj, vászon, 50x40 cm (részlet);

Üvöltő úr, zöld mélység, 2024, olaj, vászon, 80x60 cm (részlet).

Kedves Olvasóink!

A *Kortárs* folyóirat közelebb áll Önhöz, mint gondolná, csak egy karnyújtásnyira vagy inkább kézmozdulatnyira. Egy kattintással előfizetheti a Magyar Posta elektronikus standján, s egész évben az otthoni karosszékében élvezheti.

A *kortarsfolyoirat.hu* oldal jobb szélén kattintson az „Előfizetés” box színes képére!

Csak egy mozdulat, hogy Ön is kortárs legyen!

KORTÁRS

Támogatók: **KORTÁRS ALAPÍTVÁNY, NEMZETI KULTURÁLIS ALAP, MAGYAR KULTÚRÁÉRT ALAPÍTVÁNY, PETŐFI KULTURÁLIS ÜGYNÖKSÉG, MAGYAR MŰVÉSZETI AKADEMIA**

Szerkesztőség:

Főszerkesztő: THIMÁR ATTILA (thimar.kortars@gmail.com)

Szerkesztőbizottság:

Hlavacska András (hlavacskaandras@gmail.com)

Pécsi Györgyi (pecsigy@freemail.hu)

Sturm László (sturml67@gmail.com)

Túri Judit (turijudit.kortars@gmail.com)

Képzőművészeti rovat: NOVOTNY TIHAMÉR (prinotipa@gmail.com)

Tördelőszerkesztő: KOVÁCS NÓRA (babajaga1960@gmail.com)

Olvasószerkesztő: BORNEMISSZA ÁDÁM (bornemissza.adam@gmail.com)

Lapterv: LÁSZLÓ ZSUZSI

Szerkesztőségi titkár:

Máté Gabriella (info.kortars@gmail.com);

1062 Budapest, Bajza u. 18.

Szerda: 11–14 óráig

Postacímünk: 1406 Bp., Pf. 93.

Kiadja a Kortárs Folyóirat Kiadói Kft. Felelős kiadó: a kft. ügyvezetője.

Nyomdai munkák: Prime Rate Zrt. – www.primerate.hu

Előfizetési díj 1 évre 12.840.– Ft. Szerkesztőségi előfizetés esetén külföldre: 150 €. (Az áthúzódó előfizetéseknél nem kérünk díjkülönbözetet.) Terjeszti a Nemzeti Hírlapkereskedelmi Rt. és a Regionális részvénytársaságok. Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Zrt. Postacím: 1900 Budapest. Előfizetésben megrendelhető az ország bármely postáján, a hírlapot kézbesítőknél, www.posta.hu WEBSHOP-ban (<https://eshop.posta.hu/storefront/>), e-mailen a hirlapelofizetes@posta.hu címen, telefonon 06-1-767-8262 számon, levélben a MP Zrt. 1900 Budapest címen. **Külföldre és külföldön** előfizethető a Magyar Posta Zrt.-nél: www.posta.hu WEBSHOP-ban (<https://eshop.posta.hu/storefront/>), 1900 Budapest, 06-1-767-8262, hirlapelofizetes@posta.hu

HU ISSN 0023-415X

Nemzetközi online azonosítószám az Interneten: HU ISSN 1418-1592

Kéziratokat nem őrzünk meg, és nem küldünk vissza.

Lapzárta: a megjelenés előtti hónap 3-án!

HÍREK

Kedves Olvasóink!

A Kortárs Online aktuális tartalmából:

Halper László: *A jazz királyai és a swingkorszak – A XX. századi szórakoztatózene esszéssorozat (2. rész)*

Pantali Anna interjúja Lovas Rozival

Lubianker Dávid elemzése az *Ugly Stepsisters* című filmről

www.kortarsonline.hu

A *Kortárs* folyóirat archívuma itt érhető el:

www.kortarsfolyoirat.hu

A hazai kortárs képzőművészek legnagyobb online galériája:

Képgaléria – kortarsfolyoirat.hu/képgaléria/

„A *Kortárs folyóirat nyári, 3 (2024/6, 7–8), valamint a december (2024/12) számának megjelenítése*” szakmai programok megvalósítását 2024. évben a Magyar Művészeti Akadémia támogatta.

KATONA ALEXANDRA

Utak a gyereklíra felé

Legutóbbi gyerek- és ifjúsági irodalom témájú lapszámunk (Kortárs, 2024/11) fókuszában az ifjúsági próza olvasása állt, ezúttal pedig a kortárs gyereklírának szentelünk kitartóbb figyelmet. Joggal merülhet fel a kérdés, mi értelme egy ilyen lapszámnak, hiszen a gyerekverseknek elsősorban a gyerekek kezében a helyük, nem pedig egy irodalmi folyóirat hasábjain. Azonban épp ugyanilyen jogosan tehetjük fel azt a – lapszámunk esetében nyilvánvalóan retorikai – kérdést, hogy miért ne kerülhetnének gyerekversek egy *irodalmi* folyóirat lapjaira.

Az irodalmi szcéna a gyerekeknek és a felnőtteknek szóló alkotásokat – és itt fontos fejben tartanunk az itthon Hermann Zoltán által bevezetett fontos megkülönböztetést *gyerekkönyv* és *gyerekirodalom* között – gyakran külön korpuszként kezeli. Ez különösen akkor válik látványossá, amikor olyan szerzők köteteinek szakmai-kritikai visszhangját vizsgáljuk, akik korosztályos és „felnőtt” könyveket egyaránt megjelentetnek: például Tóth Krisztina, Kovács András Ferenc, Kukorelly Endre, Oravecz Imre vagy Krusovszky Dénes gyerekverskötetei nem részesülnek olyan széles körű kritikai figyelemben (vagy nem annak a közegnek a figyelmében), amely egyébként életművük „felnőtt” darabjaira irányul,¹ és jellemzően a kortárs költészet kedvelői, sőt művelői sem feltétlenül vesznek a kezükbe gyerekversköteteket „csupán” az irodalmi tájékozódás, lírai perspektívájuk bővítése céljából. Ugyan nem egyszerű, de megpróbáljuk elkerülni a csapdát, hogy a lapszám céljaként az irodalmi intézményrendszernek a gyerekirodalomhoz fűződő, még mindig gyakran egyszerűsítő és idegenkedő viszonyának megváltoztatását, a gyerekirodalom értékeinek hangsúlyozását tegyük meg – már csak azért is, mert ennek a szembeállításnak a problematikusságáról a közelmúltban izgalmas és fontos diskurzus indult az *Élet és Irodalom* hasábjain.² Sokkal inkább néhány közelítési, belépési pontot kívánunk mutatni a kortárs gyereklírához azok számára, akik nyitottak erre, és keresik ezeket.

Az első ilyen belépési pont a hazai gyereklíra-értelmezés egyik legfontosabb alakja, Lapis József *A gyereklíra paradoxonai, avagy még egyszer a gyerekversek kritikai olvasásáról* című esszéje,³ amely mintegy praktikus célzattal, a feladat minden ellentmondását magára vállalva kísérel meg (és képes) iránymutatást adni abban, hogy felnőtt értelmezőként milyen attitűddel és eszközökkel tudunk a legtermékenyebb módon hozzáfogni a gyerekversek olvasásához. Ennek alappilléreit Lapis a „radikális nyitottságban”, a (gyerek)versolvasás játékos felfedezésében való aktív részvételben, valamint a „megfelelő/való-e ez a gyerekek?” kérdés elhagyásában jelöli meg. Az esszé utolsó egysége átvezet a következő, szépirodalmi blokkhoz, amelyben nyolc kortárs szerző gyerekverseit olvasva az említett módszereket a gyakorlatban is alkalmazhatjuk.

A szépirodalmi anyagok különlegességét az adja, hogy nemcsak a kortárs hazai gyerekköltészet meghatározó alakjai, Kiss Judit Ágnes, Kiss Ottó, Lackfi János és Tóth Krisztina, hanem négy fiatal költő, Bándi Máté, Locker Dávid, Sárkány Tímea és Urbán Andrea „kísérleti” írásai is helyet kaptak közöttük. Utóbbi négy szerző felkérésünkre most először írt gyerekverset, ily módon számukra a gyereklíra területére jelent belépési pontot a lapszám. (Az alkotás folyamatáról, a gyerekversírás kihívásairól meg is kérdeztük őket, a velük készült interjú a Kortárs Online-on olvasható.) A gyerekvers műfajának határait átlépik Bándi Máté költeményei, a gyermeket és a gyermeket megszólító és megszólaltató alkotások ezzel együtt termékeny szempontokat adhat-

A szerkesztő az MNM – KK Petőfi Irodalmi Múzeum Oláh János-ösztöndíjasa.

nak a műfajról történő gondolkodáshoz is. A szépirodalmi anyagokat vegyesen közöljük, az elrendezéskor a versek poétikai-hangulati kapcsolódásai kerültek előtérbe, ezzel is jelezve, hogy a különböző generációba tartozó szerzők gyerekversei egy szövegtörzset alkotnak.

A tematikus blokkot Berényi Klára tanulmánya zárja, amely az irodalomtudomány felől közelíti a gyereklírához. Dolgozatában a Varró Dániel *Túl a Maszat-hegyen* sorozatának első kötetében olvasható *Bádatos dapok* című költeményt elemzi, amely a *Belagcholy Days* című, ismeretlen szerzőtől származó angol nonszensz költemény fordítása. Berényi Klára munkája jól példázta, hogy a tudományos szakmai beszéd nem feltétlenül oltja ki a gyerekirodalom játékoságát. Sőt, az elemzett szövegben rejlő számos játéklehetőség feltérképezése – például az Ismeretlen Angol Költő figurája által megteremtett költői maszk szerepjátékából, a náthás hangzás írásbeli és hangzásbeli jelentésmódosulásaiából, valamint a nonszensz irodalomhoz vagy éppen a 19. és 20. századi magyar költészethez kapcsolódó hagyományra történő (ironikus) reflexióból fakadó játék – hogyan nyit olyan utakat Varró szövege felé, amelyek bejárása – és itt vissza is térünk Lapis József gondolataihoz – valóban a felfedezés örömét jelenthetik.

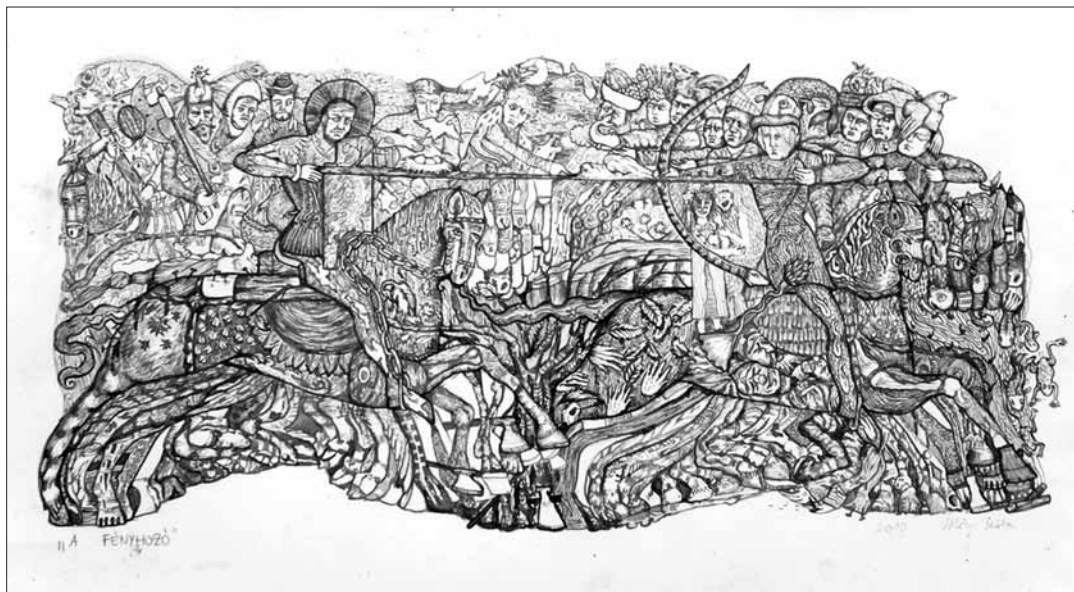
Reméljük, ezeken az egyelőre kissé ismeretlen, de mindenképpen felfedezésre érdemes utakon a lapszám olvasói is velünk tartanak.

JEGYZETEK

¹ Ezt a jelenséget Oravecz Imre *Máshogy mindenki más* című, ún. svéd típusú gyerekverskötete kapcsán mutatja be Pataki Viktor, lásd PATAKI Viktor, *A gyereklíra medialitásáról és olvashatóságáról. Oravecz Imre: Máshogy mindenki más = Medialitás és gyerekirodalom*, szerk. HERMANN Zoltán, Lovász Andrea, MÉSZÁROS Márton, PATAKI Viktor, VINCZE Ferenc, Károlí Gáspár Református Egyetem – L'Harmattan, Budapest, 2020, 217–235. Fontos továbbá megemlítenünk azoknak az irodalmi szakembereknek a nevét is, akik kitaróan tematizálják és kutatják a gyereklíra olvasásának lehetőségeit és problémáit, ilyen például Harmath Artemisz, Mészáros Márton és a lapszámban szerzőként közreműködő Lapis József.

² A vita Milbacher Róbert *Atráskó zokog, avagy kinek ír az író, ha mesét ír* című esszéje hatására bontakozott ki (2025/3). Az eddigi hozzászólások: HARMATH Artemisz, *A gyerekirodalomról*, 2025/6; MILBACHER Róbert, *Kiegészítés*, 2025/7; BALÁZS Eszter Anna, *Eltartott kisujjal lehajolni*, 2025/8; Kovács Eszter, *Válasz Milbacher Róbert cikkére*, 2025/9; GESZTELYI Hermina, *A gyerekirodalom nem életkori kérdés*, 2025/10; HERMANN Zoltán, *Ami működik, és ami nem*, 2025/11; MÉSZÁROS Márton, *Irodalom van*, 2025/12.

³ A szerzőtől a témában lásd még: Lapis József, *Challenge accepted? – Avagy a kortárs gyereklíra kihívásai*, IGYIC Mesecentrum, 2021. 04. 12. <https://igyic.hu/esszektanulmanyok/challenge-accepted.html>

LAPIS JÓZSEF

A gyereklíra paradoxonai, avagy még egyszer a gyerekversek kritikai olvasásáról

Tudjuk, miről beszélünk, amikor gyerekirodalomról beszélünk – mindaddig, amíg nem kell azt definiálnunk. A gyerekirodalomnak (pláne: a gyerek- és ifjúsági irodalomnak) nevezett hatalmas szövegtömeg definíciós kísérletei számos okból rendre kicsúsznak a kezeink közül. Magában a „gyerek-” előtagban már van egy sajtószerű kisajátító gesztus, hiszen tévesen azt a benyomást kelti, mintha a gyerekek uralnának vagy birtokolnának egy olyan szöveghalmazt, amelynek ők alapvetően nem írói, kiadói, kritikusai, vásárlói vagy kizárólagos olvasói. A gyerekirodalom azért egy lehetetlen kategória, mert abból a problémás előfeltevésekből indul ki, hogy a „gyerek” maga is egy homogén, leválasztható csoport, általánosítható karakterjegyekkel. Olvashatunk érveket amellet, hogy a „gyerek”-irodalom valójában s elsősorban a gyermekről és gyermekiről szőtt „felnőtt” vágyak és koncepciók kiterjesztése. Bizonyos, hogy a tárgykör kutatói – különböző okokból bár, de – folyamatosan küzdenek ezzel az alapvető definíciós frusztrációval.¹

Valóban: ha gyerekirodalomról – s mostantól szűkebb tárgykörünkről: gyerekköltészetéről – beszélünk, nyelvünk, fogalmi készletünk csikorog, gondolkodásunk kileng a két pólus, a gyereklíra definíciós lehetetlensége és megragadási szükségessége között. Mindezeket túl egy további, lényeges paradoxon árnyékolja be a téma kutatását: miközben előzetes – különféle módokon alakuló – tudásunkat mozgósítjuk abban, hogy megválaszoljuk, miért és hogyan más és sajtószerű a gyerekköltészet (jobb esetben nem szembeállítva az ún. felnőtt költészettel, hanem egyszerűen megpróbálva egyedíteni a líra nagy terepében belül, leginkább a gazdag és létező hagyományra támaszkodva), aközben a gyerekköltészet produktumait hívjuk segítségül abban, hogy egyáltalán tetten érjük, meglássuk, megértsük a gyermeket. Nem valószínű, hogy e paradox körforgásból bármikor s végérvényesen lehetséges kilépni, jusunk bár olyan következtetésre, hogy a (jó vagy rossz) gyereklíra ugyanazokkal a lényegi sajátosságokkal rendelkezik, mint bármely más (jó vagy rossz) költészeti alkotás, vagy akár arra, hogy igenis megvannak a maga jól elkülöníthető, szintén lényeginek gondolt formai vagy tartalmi elemei. Értelmezési és megértési kísérleteink ugyanakkor nem hiábavalók: ha túllépünk a definíciós frusztráción, a kutatás egyszerre válik kalanddá, és ami a legfontosabb, közös gondolkodássá. Gesztusaink bizonyos értelemben alig kiküszöbölhetően kisajátítók: megjelenhet ez például egy olyan kifejezésben is, ha leírom, hogy a gyerekköltészet tanulmányozása *felfedezés*, hiszen ezzel máris az egzotikus másság gyarmatába helyezem a gyermeket. Emiatt azt gondolom, hogy a gyereklírával (gyerekirodalommal) történő foglalkozás minél inkább hasonlítson egy nyitott párbeszédre, kapcsolódásra, önvizsgálatra, saját mindenkori háttáraink feszegetésére, előfeltevéseink felülvizsgálatára, ahol a „gyermekiként” tételezett fogalom leginkább idegenségként áll elő – legyen szó akár az otthonos vagy az otthonosabbá tételre irányuló idegenségről (ami jól tetten érhető például olyan költészeti alkotásokban, amelyek egy későbbi távlatból vagy a gyermeki és felnőtt távlatok keveredésével tekintenek vissza a gyermekkori létre) vagy a felszabadító, újszerű perspektívákat nyitogató vagy éppen séggel felkavaró idegenségről (mint a nonszensz poétikák zömében, illetve a radikálisan konstruált gyerekhangra írott szövegekben).

Ha nem is feltétlenül a legvilágosabb és leginkább magától értetődő módszertani alap, mégis azt mondhatjuk, hogy a gyereklíra befogadásában a leghatékonyabb attitűd a radikális nyitottság: mégpedig a közös játékban történő részvételre irányuló nyitottság. Még ha nem is tudjuk megmondani, pontosan kivel és mivel játszunk – sőt, a kritikai praxisban talán hasznos épp ezt nem megmondanunk (míg a pedagógiai gyakorlatban jobb nagyon is tisztában lenni vele). Amit legelőször érdemes kivennünk a batyunkból, mielőtt belépünk a játékba, az a „megfelelő/való-e ez a gyereknek?“, illetve „megérti-e ezt a gyerek?“ kísértő kérdése. Nem azért, mintha nem volna olyan távlat – például a pedagógiai vagy akár szülői –, ahonnan egy ilyen kérdésnek van gyakorlati relevanciája, hanem azért, mert ezek a kérdések végletesen leszűkítik a művel történő párbeszéd lehetőségeit. Ha nem is tudjuk pontosan definiálni, hogy milyen is lehet a gyermeki befogadás, vagy milyen az az attitűd, amely részünkről is közelít hozzá (a gyermekszemmel olvasáshoz), az biztos, hogy a fenti két kérdés – nagyon sokáig – nem része ennek a hozzáállásnak. Hogy ismét egy nehezebben megragadható módszertani javaslattal éljek: ne a gyerek helyett, hanem a gyerekekkel együtt gondolkodjunk.

Mivel nem tudunk minden egyes vers mellé egy tényleges (és egyébként is esetlegesen választott), valamilyen korú gyermeki befogadót állítani segítségképp, vagy minden lírakötet esetén olvasásszociológiai felmérést végezni, ezért annyit tudunk megtenni, hogy az előíró attitűdünket minél inkább levetkőzzük, s két dologra támaszkodunk: a játékban való részvételre irányuló nyitottságra, illetve meglévő általános versolvasói-poétikai képzettségünkre. Hiszen utóbbi bármely költészeti alkotás megértése során szükségszerű és elérhető tapasztalati háttér: egyszerűen úgy (is) olvassuk a gyerekverset, mint ahogyan bármely más verset tennénk, abból indulunk ki ilyenkor, hogy a mű nekünk szól. Az összetett költői képek, gondolatalakzatok, intertextusok, stílus-poétikai jegyek, hagyománytörténeti keretek ugyanúgy „működnek” az olvasásunk során, mint bármely más kortárs vagy klasszikus költészeti alkotás esetében. Lényeges, hogy ezeket ne szűkítsük le mesterségesen a két fenti kérdés valamelyikének bevilanása okán: ne féljünk összetetten, akár filozófiailag olvasni bármely gyerekverset olyan megfontolások miatt, hogy „erre a gyerek biztosan nem gondolhat”, vagy „ezt az utalást nem értheti”. Nem tudjuk, nem lehetünk biztosak benne, hiszen a „gyerek” befogadó sem nem homogén kategória, sem korosztályi, sem szocializációs, sem egyéni szempontból – más megközelítésben: van, hogy még nem ért valamit (s addig mást ért belőle, másképp érti, mást visz el belőle, más lesz belőle élményszerű), s aztán már igen.

Újabb paradoxon: a gyerekvers befogadásához és kritikájához elengedhetetlen, hogy a magunk számára lakjuk be és értsük meg a verset mint műalkotást. Semmit ne engedjünk el abból, ami nekünk – akár mint aktuális élményben részesülő egyszeri olvasónak, akár mint az esztétikai tapasztalat mibenlétét szakemberként kérdező befogadónak – ad a költemény, igyekezzünk ne kellemetlenül érezni magunkat olyan megfontolások miatt, hogy ez a(z) intencionált (gyerek)vers remek, de nem való a gyereknek. Saját gyerekversolvasó praxisom alapján azt mondhatom, hogy ez a gondolat – „ez nem való/alkalmas a gyereknek” – az egyik leggyakrabban felbukkanó kísértet. A saját horizont feltérképezése elengedhetetlen – ha ezt már eleve redukáljuk, az adott költemény esztétikai tapasztalatának közvetítése szükségképp csak részleges és hiányos lehet –, mint ahogyan a gyerekvers mint vers megértése is. Egyébiránt a lírakritikai távlat kidolgozásának is ez az alapja: ha kellemetlenül (és nem esztétikai funkcióval bírón) botladozik a ritmus, ha zavaros a kép vagy a gondolat, ha közhelyszerű vagy sztereotip egy megközelítés, ha erőltetett egy kulturális referencia, ha a vers nem annyira játékos, mint inkább „gügyögő” (stb.), az mind érvényes esztétikai megközelítés. Természetesen lehetséges, hogy egy adott szöveg akkor is tetszik egy gyereknek vagy gyerekközönségnek, ha az egyébként egy közepes ritmus szintjét éri el (vagy épp ezért) – de ez nem különbözik attól a jelenségtől, hogy egy bármilyen kortárs vers, amelyről azt gondoljuk, hogy nem (eléggé) jó, hogy gyenge mű, nagy népszerűsége tesz szert. De nem erről a jelenségről szeretnék most szólni, ebből most annyi fontos számunkra, hogy kritikai távlatunk kidolgozását ne az befolyásolja

elsősorban, hogy egy adott mű (vers, kötet stb.) népszerű lehet-e a gyerekek körében, hanem az, hogy minőségi-e (s mint ilyen, szerethető vagy akár izgalmas, inspiráló lehet-e).

Fentebb azt írtam ugyanakkor, hogy a nyitottság a játékban való részvételre ugyanolyan lényeges lehet. Ez részben az értelmezési szabadság nagyobb megélését jelentheti, a nyitottságot az asszociációkra: a gyerekverset, annak olvasását ne egy viszonylag zárt pályán történő haladásként képzeljük el, hanem szerteágazó, egymásba érő és egymást keresztező ösvényekként. Hasznos lehet, természetesen, ha szert teszünk időnként tényleges tapasztalatokra különböző korosztályú gyerekek társaságában történő olvasás során. A reakciók, kérdések, kommentárok jó eséllyel revelatívák lehetnek – nem az értelmezés kizárólagossága szempontjából (azaz ne azt tekintsük autentikus olvasatnak, amit egy adott helyzetben egy adott gyerek megért a műből), hanem a logikai utak, olvasási lehetőségek, asszociációs mozgások jobb megértése miatt; azért, hogy újra és újra rádöbbenjünk, hogy milyen másként és izgalmasan lehet befogadni egy-egy szöveghelyet, megélni-átélni-átérezni egy-egy ritmusszekciót, dallamvilágot. Az ingázást, oszcillációt a tanult-tanulható-szocializált és a spontánabb asszociációs megértési folyamatok között. Geraldine Dimondstein amerikai kutató egy már nem friss (1968-as) dolgozatában írja,² hogy a kisgyerek a világgal mindenekelőtt nyitott elmével szembesül, azzal a belső hittel, hogy semmi sincs a világban, ami ne volna eredendően poétikus valamiképpen. Amit költői képzeletnek hívunk, az egy olyan gondolkodásmód, amellyel valamiképpen minden gyermek rendelkezik. A költői képzelet megnyilvánulhat képekben, amelyek tudattalan cselekvésekből is ébredhetnek, de végeredményben úgy alakulnak ki, hogy a gyermek tudatosan társítja azokat az érzéseit elvarázsoló, izgató tárgyakhoz vagy jelenségekhez. E folyamatban a szövegek érzéki dimenzióinak (hangzás, hangulat, ritmus stb.) különleges jelentőségük van, valamiféle „érzelmi aura” létrejöttével együtt. A metaforikus költői nyelv olyan kapcsolódásokat jelent szavak és gondolatok között, amelyek új jelentés-összefüggések létrehozását eredményezik a gyerek befogadó számára (is). A költői képalkotás mint sajátos nyelv a világ megtapasztalásának hagyományos útjain túli tartományokba vezet. A kisgyermekkorától a kiskamaszkorig ívelően a gyerekek megtapasztalják azt, hogy a költői nyelv világa (vagy a nyelv költői természete) hogyan különbözik el egyedi módon attól, ahogyan a világ más eszközökkel megragadható – a metaforikus nyelvhez való viszonyukban (akár érzéki befogadásként, aiszthesziszként, akár ezzel összefüggésben/párhuzamosan alkotó befogadásként, illetve költői alkotásként, poiesziszként megvalósulva), a metaforikus gondolkodás elszajátításában a gyerekek további kulcsokat adnak számunkra ahhoz, hogy hogyan fogják fel és rendezik be maguk számára a világot. Természetesen ennek egyedi mintázatai vannak, de ezen folyamatok megfigyelése nemcsak az adott gyermek világban létének megértését mutatja meg számunkra, hanem másféle, többféle nyitott logikai utak felszabadításában is segít. Ahogyan az életkori sajátosságok változásával a szó szerinti és a költői, fikciós értelmezések folyamatosan át- meg átrendeződnek, egymásba folynak (nem feltétlenül egy lineáris folyamatként, hanem inkább rizomatikus módon), az izgalmas tanulságokkal szolgál, és delejező erővel hathat ránk. A gyerekköltészet alkotói sokszor – tudatosan vagy ösztönösen – ezt a másféle, nyitott, rétegzett világlátást igyekeznek a versekben megjeleníteni, megérinteni, felmutatni akár a konstruált szubverzív gyerekhang megszólaltatásával, akár a formai-képi játékoság különböző módjainak kikísérletezésével.

Az – akkor, 1978-ban – jugoszláviai Híd folyóirat szerkesztői felkérését intéztek a délvidéki magyar kortárs költőkhöz gyermekversek írására – 1979 elején a Forum Könyvkiadó gondozásában meg is jelent a *Messzike* című gyűjtemény, 33 szerző 105 művével.³ A gyereklíra elméleti megközelítése szempontjából is tanulságos, távlatos utószóban Bányai János arra hívja fel a figyelmet, hogy a beérkezett versek „nagyobbik fele megkísérelte kiszélesíteni a gyermekvers tartalmi érdeklődésének terét, és az eddigi költői gyakorlattól eltérő vagy részben eltérő formai megoldásokat is felkínált”.⁴ A kiadvány épp azért izgalmas, mert – hasonlóan a *Friss tinta! Mai gyerekversek* című, először 2008-ban a Csimota és a Pagony kiadók közös vállalkozása-

ként megjelent kötethez – a kortárs poétikai formák felől, kísérletező kedvvel és jelleggel léptek be új szerzők a gyereklíra hagyományába, új- és sajátos poétikai megoldásokkal dúsítva azt, jellemzően – a művekből érzékelhetően – saját maguk számára inkább felszabadító, semmint kötő erőként élve meg a felkérés irányultságát. Bányai János a (Köpeczky László verscímét átvevő) kötetcímfogalom, a „messzike” értelmezésével ad képet a gyerekvers egyfajta poétikájáról: „A kicsinyítő képző a szóval való költői játék példája, a főnevesítés a gyermekkori emlék állandóságát jelzi, de a távolságot is, csakhogy ez a távolság, a messziségre nézés közelítés is egyúttal, a gyermekkori emlékkép megjelenítése, nem csak egyszerű felidézése... Ettől is több azonban a *messzike*. Mert éppen a gyermekköltészetben lehetséges, a gyermekköltészet engedheti meg magának az ilyen szóképzést, ennek van meg a lehetősége arra, hogy átlépje a nyelvi határokat, még ha ezzel a logika határait is átlépi. A gyermekköltészet természetéhez tartozik mindez, amit a szó játékos képzéséről, ellentéteket – a távolit és a közelit – átfogó jelentéséről, az emlékezésben és a nyelvi tudatban elindított mozgásokról elmondhatunk. Más szóval a *messzike* – kötetcímként – a gyermekköltészet, a gyermekvers helyett áll itt.”⁵ A gyerekvers ebből a távlatból a felszabaduló tudati mozgás, a nyelvi kötöttségek fellazításának terepe – sajátos, és ismét paradox módon azért, mert, ahogyan Bányai írja, „éppen a gyerekverset szűkítik és korlátozzák vélt és valóságos szabályok, törvények, határok, mindaz voltaképpen, amit a gyermekről, a gyermek világáról tudunk vagy tudni hiszünk, és mindaz, amire a gyereket meg akarjuk tanítani, vagy amire rá akarjuk venni. Természetes, hogy a gyerekvers nem léphet ki a korlátozó határok közül, de kiszélesítheti azokat, pontosan olyan módon, ahogyan a *messzike* szó, továbbképzéssel, feltárta a *messze* szó kapuit. Csakhogy a felnőttekhez szóló vers is ismeri a korlátokat, sőt, a gyermekversnél is hajlamosabb, hogy maga vonjon önmaga köré átléphetetlen határokat.”⁶ Fontosnak tartom ebben az idézetben egyfelől azt, hogy a gyermekről és gyermekiről alkotott képzeink valamiképpen befolyásolják a gyerekversek írását, és, teszem hozzá, olvasását is – érthető és szükséges módon. Fontos azonban másrészt az is, hogy ezek a képzetek épp máságuknál fogva tudnak felszabadító és inspiráló erővel bírni az alkotásra és a befogadásra is, ha nyitottan közelítünk eme áthelyezendő határokhoz, szabályszerűségekhez, és talán épp ott és akkor alakulnak ki a legizgalmasabb, sok esetben maradandó teljesítmények, ahol a megváltozott szabályok kihasználása a legnagyobb teremtőerővel bír (és aligha véletlen, hogy a legegységibb gyerekirodalmi teljesítményeket olyan szerzők hozták létre, akik általában véve is nyitottak a határfeszítésre). Időnként azonban bőven elegendő, ha a messzéből „csak” *messzike* lesz: ha a határok áthelyezése csak épp annyit módosít az optikánkon, hogy megpillantunk olyan jelenségeket, összefüggéseket a világ háttérében, amelyek ezzel megváltoztatják az előtér képét is. Mindenképp átrendeződik a művek által, a művekben megtapasztalt világban-lét.

Hasonló felszabadítóerőt érzékelek a Kortárs folyóirat jelen lapszámának kísérleteiben is – a megszólított és válaszoló szerzők művei nem erőlködnek, bukdácsolnak, hanem szabadon áramolnak, áramoltatnak felénk képeket, érzékleteket és jelentéseket. Urbán Andrea a (magyar nyelven klasszikusan Kiss Ottó kötetéhez kapcsolódó) ún. svéd gyerekvers-hagyomány darabjaihoz köthető módon képes megteremteni a gyermekiként elgondolható szubjektumnak a fentiekben is ecsetelt, paradox módon integráns világlátását. A *Szellemeik márpedig nincsenek* azt mutatja fel, a cím kategorikus kijelentését felülírva-aláírva, hogy ami a kimondásban „nincsen”, az a megélésben „van”, mégpedig nagyon is trükkös-szellemes módon. „Az osztálytársaim át akarnak verni, / azt hiszik, hogy hiszek a szellemeiben” – olvassuk, s már ebben a fordulatban is többszörös játék van: az „átverés” eleve valami nem létezőnek a létezőként történő elhitése mással, ám itt ironikus módon az átverők verik át magukat, azzal, hogy félreértik a versbeszélő hiedelmét („azt hiszik, hogy hiszek”). „Valaki írt a táblára, amíg üres volt a terem, / óriási ákombákom, krikszkrasz betűkkel. / Panni azt súgja a fülembe, hogy az iskola / szelleme volt. Senki sem tudja elolvasni, / hogy mit írt. Remélem, nincs bajban.” Az átverésben csavart jelent az, hogy egy erősen értelmezésre szoruló jellel igyekeznek üzenni, azaz egy olyan

felirattal, amelynek szándékoltan nincs értelme, s nem is megfejtendő kódként, hanem performatívumként szolgál: az üzenetérték nem a tartalmában, hanem megjelenésében, történetjellegében van. Az utolsó mondat azonban mégiscsak visszairányítja a figyelmet a tartalomra-üzenetre, amennyiben az átverés gesztusának, a performansznak a céljával tisztában lévő beszélő mégis azonosulna a fiktív szellem érzéseivel. Ilyen módon az átverés végül titokban sikerrel jár, a vers ugyanakkor összetett módon jeleníti meg a gyerek azon tudatműködését, amely során bár kognitíve tudja valamiről, hogy fikció, a megélése vele kapcsolatban mégis valószínűsíti a hatást és a játék terében. (Sokszor épp ez magának a gyermeki játéknak a hatásmechanizmusa.)

Sárkány Tímea költeményei a szójátékos-ritmikus, költői képektől dús hagyományhoz csatlakoznak, mégpedig nagyon igényes módon, szépen gördülő ritmussal, rétegzett képi világgal. Metatextuális gesztusként a címben meseként határozza meg a verseket (*Mese a Holdról; Mese a napról és a madarokról*), de kiderül, hogy nem magukat a műveket érdemes elsősorban meseként olvasnunk (kevésbé is követi a műfaj kereteit), hanem mindkét szövegben egy meseolvasás történik meg: „A Hold, az égi bölcs, / megkéri hitvesét, / sötéttel szője át / ezüstporos mesénk”; „Ha elfáradok, szárnyat borítanak az égre, / bekuckózom alá egy csendes mesére”. Ekként mindkét műben a meghatározatlan versbéli beszélő tulajdonképpen a végén öltözik be egy megfoghatóbb, gyermeki jegyekkel is bíró szubjektum helyzetébe, úgy, hogy a versek már eleve megteremtettek egy olyan világszerűséget, amely kapcsolatba hozható a gyermekiséggel is, de nem imitatív alapon, amennyiben a költői nyelv itt kevésbé, avagy csak részlegesen igyekszik utánképezni valamilyen gyermeki megszólalást – mások mellett Weöres Sándor és Kovács András Ferenc műveiből lehet ismerős ez a hangulatilag többrétegű és elmélyült, a szó- és képi varázshatásra támaszkodó lírai világépítkezés, egyedi hangfekvésben szólalva meg. Ezekben a versekben a gyermeki inkább befogadási, s nem megszólalói pozícióként gondolható el.

Locker Dávid *Kedves naplóm!* című verse az, amelyik leginkább folytonosságot mutat a kortárs költő eddigi életművével és poétikájával, az önreflexív, kulturális utalásoktól dús közvetlen énbeszédet egy kiskamasz távlatába helyezve, a maga naiv-felforgató-bölcs-humoros megszólalásával kapcsolódva a svéd gyerekvers-hagyomány megoldásaihoz is. Az *Ábrándozó* című mű hasonló logikát mutat, ám ez egy formailag kötöttebb, ritmikus-rímes formában működik látványosan: a versnyelv hol a köznyelvből, hol az elemeltebbben, klasszikusan költői modalitást hozza játékba, miközben identitáskérdéseket feszeget (ki is lehet hős?). „Vadakat terelő juhász? / Katona vagy költő? / Mint a nyár, ha ránk ragyog: / ezer színt felöltő? [...] Erre gondolok este is. / Kint zúgni kezd a zápor. / Ha akarja, bármi lehet / az emberfiából. // Hogy mi leszek, ha nagy leszek? / Egyszer megtalálom. / Most, mint eső a földeket, / betakar az álom.” A vers részben utalásrendszere, részben műfaji okok miatt József Attila *Altatójának* továbbgondolt újírásaként is olvasható.

Bándi Máté – a gyerekvers-hagyományból végül kimozduló – verse, *A gyermeki énhez* épp azt a kérdést járja körül költői módon, hogy elérhető-e egyáltalán a gyermekiség, és milyen közelítési kísérleteink vannak hozzá. „Segít, ha szóba állok veled? / Azt mondják, feltárhatók így / káros pszichés mechanizmusok. / Te ezt úgy hívod, szomorúság, / és mennyivel szebben vagy esetesebb nálam!” A gyermekiséghez fordulás mint beszélgetés, egyenrangú felek párbeszéde jelenik meg itt, amelynek végkimenetele, sikeressége bár kétséges, hatása történeti és kölcsönös. Párbeszédről van szó, hiszen kétirányú a beszédaktus, hol földidéz, hol odahallgató: a megszólított gyermekinek is van hangja, részévé lesz a lírai ének. A kapcsolatfelvétel teljességének kudarcát is illusztrálni hívott utolsó strófa azért találó, mert a találkozás során maga a kísérlet jellege mutatkozik meg benne, az elkerülhetetlen hasonulás: „Olyankor akaratos vagyok, ügyetlen, / és mint egy beszédhibát, kimondalak.” A versbéli beszélő mintha épp a gyermekinek tulajdonítható módon szólalna meg, s a távlatok és hangok kereszteződését viszi színre – a gyermekivel való azonosulás lehetetlensége, de ennek vágya és a történeti kísérlet létező hatása egyaránt benne

van, a gyermeki megtapasztalásának lehetetlen mégis-megtörténése. Talán ennél tovább a gyereklíra olvasásában sem juthatunk.

JEGYZETEK

¹ Lásd Marah GUBAR, *On Not Defining Children's Literature*, PMLA (Publications of the Modern Language Association), 2011/1, 209–211. Gubar több más kutató megközelítéseit integrálja gondolatmenetébe (Roger Sale, Rowe Townsend, Jacqueline Rose, Karín Lesnik-Oberstein).

² Geraldine DIMONDSTEIN, *What is Meaning in Children's Poetry*, *The Elementary School Journal*, 1968/3, 129–131.

³ Az antológiáról és koncepciójáról lásd UTASI Anikó, *Versek kicsiknek és nagyoknak. A Messzike című gyermekvers-antológiáról*, *Hungarológiai Közlemények*, 2023/3, 104–113.

⁴ *Messzike. Jugoszláviai magyar költők gyermekversei*, Forum, Újvidék, 1979, 93–94.

⁵ *Uo.*, 94.

⁶ *Uo.*, 95.

MÉRY BEÁTA, *Végzet*, 2013, tus, papír, 42x30 cm

KISS OTTÓ

Első sétám

Tegnap először sétáltam:
raktam előre a két lábam.
Raktam előre a jobb és balt,
így totyogott az a két kis talp.

Jött mellettem édesanyám,
hogyha elesnék még netalán.
Jártam az úton lépésben,
közben azért jól szétnéztem.

Édesapám jött szembe velem,
nézte: a talpam hogy emelem.
Láttam: a karjai széttárva
– én belementem sétálva.

Van egy...

Van egy cicám, dorombol,
kiugrik a karomból.

Van egy húgom, babázik,
bepelenkáz akárkit.

Van egy bátyám, focista,
elől ül a kocsinkba.

Van egy kutyám, bólogat,
ha nézi a gólokat.

Nyuszi ül a fűben

– saját változat –

Nyuszi ül a fűben,
kicsi a fű, látom.
Nagy a nyuszi nadrágja,
lecsúszna, ha felállna.

Nyuszi hopp, nyuszi hopp,
most a fűből kiugrott!

Megy a nyuszi, sétál,
a két füle szétáll,
foga fehér, kilátszik,
leér nyuszi-nadrágig.

Nyuszi, hopp, nyuszi hopp,
elkapta a nadrágot!

KISS JUDIT ÁGNES

Babaróka-dalok

AZ ORVOSNÁL

Fehér köpenyt hord az orvos,
de nem azért tartok tőle.
Kedvesen szól, megsimogat,
nincs szablyája, kardja, tőre.

Van nála egy zebraszúnyog,
mi lesz, hogyha belém szúrja?
Mi lesz, hogyha nem is egyszer,
hanem belém szúrja újra?

Zebraszúnyog, tigrisszúnyog,
méhecske, még lódarázs is.
Épp elég, ha az egyikük
eszembe jut, sírok máris.

Hanem egyszer ez a doktor,
nagyon szépen meggyógyított,
ami sajgott, égett, kínozott,
már nem fáj, csak néha, itt-ott.

Úgy döntöttem, ezért neki
ezt a szúrást megbocsátom,
és cserébe megígérte:
nem szúr meg, csak jövő nyáron.

BAL LÁBBAN KELTEM

Ma minden rossz, ma nincsen semmi jó.
Ma nem ízlik a habos kakaó.
Ma nem tetszik a virágos pohár,
Hogy a konyhában most az apu vár.

Ma mintha fájnék a bőröm alatt,
Ha sírok is, nem tudom, mi miatt.
Nem értenek, nem értem meg magam,
Anyu így suttog: ma rossz napja van.

Ma kényelmetlen mindegyik ruhám,
Nem integetek a kukás után,
Bal lábbal keltem az apu szerint,
Az öreg szomszéd néni csak legyint.

De este anyu elmond egy mesét.
Jégkrém a hangja, olvad szertesét.
És elfújják a rosszat a szelek.
És holnap biztos jobb lábbal kelek.

MAMARÓKA ALTATÓJA

aludj, aludj, kisoróka,
mint a kertben a rózsa,
levendula, menta,
nézd, a nap lement a
távoli hegyekbe,
ránk szítál az este,
aludj szépen, tente!

aludj, aludj, kisoróka,
mint a kertben a rózsa,
holdviola, estike,
szirmaikat festik-e
rózsaszínre, kékre,
hold kúszik az égre,
aludj, kicsim, végre!

URBÁN ANDREA

Lila

A kedvenc színemmel, ami a lila,
megírtam Marcinak, hogy szerelmes vagyok
belé. Öt oldal lett, épp ennyi évesek vagyunk.
Odaadtam neki. Azóta nem ad puszit.
Pedig ő nem is tud olvasni.
Biztosan ez volt a baj.

Szellemek márpedig nincsenek

Az osztálytársaim át akarnak verni,
azt hiszik, hogy hiszek a szellemekben.
Valaki írt a táblára, amíg üres volt a terem,
óriási ákombákom, krikzkraksz betűkkel.
Panni azt súgja a fülembe, hogy az iskola
szelleme volt. Senki sem tudja elolvasni,
hogy mit írt. Remélem, nincs bajban.

Könnyek

Anyu azt mondja, dédi már nem lesz
ott mamánál, mert meghalt,
és mama emiatt nagyon szomorú,
úgyhogy nem szabad sírnunk, mert
attól mama még szomorúbb lesz.

Mama tényleg nagyon szomorú,
de most is készített almás pitét.
Lehet, hogy neki is megtiltották,
hogy sírjon, pedig igazából szeretné,
ha kiengedhetnénk a vizet a szemünkből.

LOCKER DÁVID

Kedves Naplóm!

Eddig jól alakul az adriai nyaralás.
Ma Splitben voltunk várost nézni.
Olyan épületeket láttunk, amiket otthon sehol sem lehet!
Olyan volt az egész, mint a kardozós filmekben.
Jött velünk Benő, az új kutyusunk is,
a basset hound, akiről már sokszor meséltem neked.
Amíg Anyuék egy nagy tornyot fényképeztek,
amiben a római császár lakott régen,
én a szűk utcákban futkároztam Benővel.
Azt játszottam, hogy assassin vagyok,
és ő a harci kutyám, aki egyből jelez nekem,
ha őr közeledik!
Benő nagyon ügyes volt.
Csak fura volt, hogy olyan sok ór beszélt németül.
Izgi volt vele játszani,
de kicsit arra gondoltam közben,
hogy kár, hogy nincsenek assassin társaim.
Talán majd, ha a kistesóm megszületik.
Anya szerint a vakáció végére már elő is bújik.
Különben durva belegondolni,
milyen régiek ezek az épületek.
Apa szerint már sok-sok évvel azelőtt itt álltak,
hogy megszülettem volna!
Sőt, még Apáék előtt is itt álltak!
Talán még a Papáék előtt is.

Délután fürödni mentünk.
Bejött velünk a vízbe Benő is.
Dobáltuk neki a labdát, és nagyon ügyesen elúszott érte.
Egyáltalán nem félt!
Pedig a bassetek nem is szeretik a vizet!
Anya elúszott egészen a bójáig,
onnan integetett nekünk.
Mögötte volt az ég.
Én Apa nyakából integettem vissza neki.
Egyszer jött egy nagy hullám,
és majdnem leestem,
de apa gyorsan hátrakapott,
és magához szorított.
Arra gondoltam,
bárcsak sokáig szorítana így.

Estefelé sétálni mentünk. Kaptam fagyit is.
Leültünk egy padra fent a városban,
ahonnan látszott a strand.
Anyáék beszélgettek,
Én fagyiztam, és Benőt simogattam.
Valahogy fura volt belegondolni,
hogy délután ott lent fürödtünk Benővel,
és hogy ott voltam én is Apa nyakában,
és most itt vagyunk.
A bója is látszott.
Furcsa volt. De szép.
Azt hiszem, az emlékek
kicsit olyanok, mint a hullámok.
Mindegyik mozog és mindegyikből
csak egy van,
ami eltűnik,
amikor partot ér.
De nem olyanok,
mint a tenger.
Mert a tengernek
nem látni a végét.

Kergetőző

Zöld mezőnek tengerárján
egy pipacs áll, énrám várván.
Felé nyúlok, hogy letépjem,
messze szalad, el nem érem,

viszi a szél messze tőlem.
Lábam alatt a nyár zörren,
futok felé észveszetten.
Most elérem. S eleresztem.

Szirmaiból az alkonyat
belélegzi a pirosat:
egy szellő jön, égre lebben.
S tovább él a fellegekben.

Ábrándozó

Hogy mi leszek, ha nagy leszek,
kérdzte egy néni.
Azt feleltem, hős! Mi más?
Ne tessék hát félni.

Hogy miként lesz hős az ember,
nem igazán tudom.
De sokat gondolok erre,
villamoson, buszon.

Vadakat terelő juhász?
Katona vagy költő?
Mint a nyár, ha ránk ragyog:
ezer színt felöltő?

Kapitány a tengeren, vagy
Űrhajós, tűzoltó?
Kalandor az Újvilágban,
döntőn a gólt rúgó?

Erre gondolok este is.
Kint zúgni kezd a zápor.
Ha akarja, bármi lehet
az emberfiából.

Hogy mi leszek, ha nagy leszek?
Egyszer megtalálom.
Most, mint eső a földeket,
betakar az álom.

LACKFI JÁNOS

Szőrmók izompók

LACKFI JÁNOS (1971) Zsám-bék

Porondon
poroszkál
a roppant
oroszlán,
Kiáltunk,
sikítunk:
APUSKÁM,
EZ AZTÁN!

Ha tüsszent,
ha prüsszent
a kényes
sörényes,
A szolgák
zsepikkel
letörlik:
DE ÉDES!

Ha fordul,
ha mordul
a nagyvad
kevélyen,
begyorsul
a pulzus,
fagyos lesz
a vérem!

E szőrmók
izompók
befal két
tehénkét,
kacsákat,
libákat,
malackát...
Na, kér még!

Oroszlán,
te aztán
diétát
nem ismersz,
de majd én
tanítlak,
vegánság
remek lesz.

Oroszlán,
királyom,
egyél csak
salátát,
a cékla,
a répa,
a krumpli
vagányság!

Vegán lett
sörényes
oroszlán
barátod,
nem csámcsog
szalonnán,
se húson.
Na, látod?

Pofáját
kitátja...
Mogorva
cseppecskét...
Szalad már
utánam
hörögve...
Segítsééég!

Állati Ferrari-félék

Futnak a, futnak az antilopok,
Futnak a, futnak a zergék,
Kis csapat, nagy csapat erre robog,
Taptara, mennek a kergék.

Kipkopi, gyötrik a néma követ,
Állati Ferrari-félék,
Sorra suhannak a fák, a füvek,
Félreugorhat a félénk!

Zúgnak a dombok, a völgy kavarog,
Száll a levél meg a porhó,
Dörren a katlan, akár a dobok,
Pöffen a por, a gomolygó.

Kattog a, pattog ezernyi csülök,
Mint pufogó gumilabda,
Nyűvik a kunkorodó levegőt,
Szerte világba szaladva.

Szisszen a, hussan a zergecsapat,
Surrog a fürge gazella,
Szállnak az antilopok, sabadapp,
Már le sem érnek a gazba!

Száll a Tejúton a banda, hahó,
Csillagokat ver a lábuk,
Űrbe hasít a rakéta-popó:
Csá, pici, emberi bábuk!

Kismanók és rémpofák

A víz alatt a nagyhalak,
a kishalak
csak pördülnek, csak fordulnak,
csak siklanak.
A pikkelyek, a halszemek,
a víz süket,
de látni mégis táncukat,
sürgésüket.
A pördülő, a forduló,
a lángoló,
vad napfény ömlik, fortyogó
nagy tűzfolyó.
A kis piros, a türkizkék,
a színarany,
a csillámokkal pettyezett
suhan, suhan.
A legcukibb, a rusnyaság,
a szörnyeteg,
a kardfogú, a lukfűlű,
a pöffeteg.
Mind csusszanó meg lustuló
meg surranó,
mind csecsemő meg bajszos úr
meg kismanó.
Mind pettyezett vagy egyszínű
vagy csíkozott,
mind szétterülve libbenő
vagy elmozog.
Csak forgolódnak, sürgölődnek
szüntelen,
megtelik furcsa társasággal
vízfejem.

Kőlakók

Csontállatkák laknak a kőben,
Kővé tömörült sűrű időben.
Helyben úsznak százezer éve,
Jól befalazva, halva is élve.
Csigahéj, csigahéj tekeredik egyre,
Pincébe lépcső, vagy az emeletre.
Ormóttan őshal bolygó úrhajója
Végtelenben vándorútját rója.
Antennákkal teszetosza rákok
Cirógatják a megfagyott világot.
Szitakötők is kőbe szorultan,
Őskori lepkék libegnek a múltban.
Ősgyík ordít buborékos árván,
Szél citerázik bordacsontja rácsán.
Ászkák másznak öreg alagútban,
Sziklák mélyén szivacsosan út van.
Csúsznak, kúsznak, kibuknak a fénybe,
Felnőtt, nagyika, kicsi gyerek nézze.
Csontállatkák laknak a kőben,
Nem mocorognak, mennek előre.

TÓTH KRISZTINA

Dal a vakondról

Ha esik, nagy a gond,
takarít a vakond,
ide fúr, oda ás,
puha föld a lakás.

Alagút alakul,
a vakond takarít,
csupa barna szobát
csinosít, alakít.

Keres is, amíg ás,
betevő falatot.
Csupa fincsi fogás:
pajor és rovarok.

Alagút alakul,
kicsi domb a tető,
a vakond, ha kinéz
csak egy orr, remegő.

Idefent, ha kinéz,
puha és aranyos.
Odalent a lakás
meleg és takaros.

Tapírmama

Nehéz a két rossz kölyökkel,
egyik lökdös, másik öklel,

mosdani is alig bírok,
rángatnak a kis tapírok.

Kell a külsőmmel törődnöm,
nyelvvel fésülöm a szőröm.

Nincsen csíkom, kell a tupír,
szőrét így hordja a tapír!

Kerek fülem hegyezem,
mit művel két gyerekem.

Egyik bolond kis tapír
rám mászik és leteper,

másik bolond kis tapír
ragad, mint a légyapír,

tiszta kosz a tapírtanya,
terel, pöröl tapíranya,

takarít és tereget,
nevel tapírgyereket,

leteremti, aki pancsol,
sarat töröl tapírmancsról,

fognak a törlőpapírok,
száradnak a kis tapírok.

Egéraltató

A törpeegér
selymes bajszerű anyukája
pici fiát
egy kankalin csöpp szirmába
bugyolálja.

Nyolc újszülött,
csupasz testű kistestvérke
várja, hogy az
anyukájuk megszoptassa
őket végre.

Kilenc apró
törpeegér anyukája
lefekteti
kilenc kölykét egy parányi
skatulyába.

SÁRKÁNY TÍMEA

Mese a Holdról

A Hold, az égi bölcs,
korán magához tért,
szemében sok csipa,
kiált csillagokért.

A Hold, az égi bölcs,
kitárja karjait,
nyújtózik nagyokat,
az égbolt antracit.

A Hold, az égi bölcs,
ma undok lesz megint,
zajong az árnyvilág,
szemével csendet int.

A Hold, az égi bölcs,
uralja éjszakánk,
fogyása rettenet,
sötét borul ma ránk.

A Hold, az égi bölcs,
dacos kamasz talán,
pihenni vágya ma
unalmas éjszakán.

A Hold, az égi bölcs,
megkéri hitvesét,
sötéttel szője át
ezüstporos mesénk.

Mese a napról és a madarokról

Odafenn a nap fényesen éget,
azt mondják a régiek, szeme ő az égnek.

Látod te is? Szeme van az égnek,
madaraim megvakulnak, ha belenéznek.

Odafenn madaraim magasan szállnak,
szárnyuk verdesi a napkoronákat.

Madaraim tollai söprik az eget,
nem viaszból vannak, nem szörnyetegek.

Madaraim húznak keresztül az égen,
gurul utánuk a nap, az ég szeme éden.

Ha elfáradok, szárnyat borítanak az égre,
bekuckózom alá egy csendes mesére.

BÁNDI MÁTÉ

Icaria

Megfogadtam,
hogy nem fordulok még egyszer őszintén feléd.
Magamat féltem most is.
Nem akarok számolni a büntudattal,
miután majd másodszer is komolyabb időre magamra hagysz.

A szürke karórásra gondolok,
amit menthetetlenül darabjaira szedtem az asztal alatt,
miközben anyával felnőtt dolgokról beszélgettünk.
Amikor másnap már csak látogatni jöttél,
akkor értettem meg,
hogy többet nem fogsz egy házban aludni velünk.

Az a karóra kéne újra, az idővel játszani,
eljátszani az időt.

Az apaságod első tíz évének érdemeit nehéz elvitatni.
Amikor focizni tanítottál, én is olyan akartam lenni a pályán, mint te,
üzletvezető tizesben.
Pár év múlva komolyabb családot lett,
nekem komoly iróbarátaim Pesten,
végül mindketten a kispályánál maradtunk.
Ami nekem hobbisport,
neked kötelező, súlyos nosztalgia.

Hagyjuk ezt, egyébként is igazságtalan vagyok.
Én sem értem, mit jelent a szembenézés.
Leírni ezeket rólad egy folyóirat 150 olvasójának elég bizonyíték.

Legalább azt megtanultam tőled,
hogyan lehet kitaró büntudattal
gyengének nevezni egy apát a háta mögött,
időről időre nevenséges magyarázatokba menekülni,
hogy miért tagadja meg valaki a fiát
hirtelen és visszavonhatatlanul,
ahogyan ez a vers is most végét ér.

A gyermeki énhez

Nincs időm felkészülni,
rám törsz kéretlenül,
reménytelen vagy és nosztalgikus,
mint a pihenő évszakok.

A fontosabb emlékeidet ismerem csak,
ezeket mondod el, ha beszélünk,
a maradékról együtt feledkeztünk meg.

Segít, ha szóba állok veled?
Azt mondják, feltárhatók így
káros pszichés mechanizmusok.
Te ezt úgy hívod, szomorúság,
és mennyivel szebben vagy elesettebb nálam!

Most elmondhatod, milyen volt
a kihagyott nyári táborok helyett
anya megnyugtató arcának közelében
babákat ringatni el, mintha saját magad.
Később behozhatatlan éveket tölteni
a kosárlabdapálya szélén lelkesen és alacsonyan,
kényszeresen bizonygatva valaminek a hiányát.

Ne hagyd ki az első szerelmünket sem,
újra hallani akarok róla, nem emlékszem már,
milyen érzés valakivel váratlanul egymás tekintetébe égni,
ígéreteket tenni egy jövőről, amin végül nem osztozunk.

Persze lehet, hogy ez az egész hiábavaló,
nem lehet a tekinteted újra az enyém,
nem láthatok még egyszer a szemeddel.
Felidézni tudlak csak.

Olyankor akaratos vagyok, ügyetlen,
és mint egy beszédhibát, kimondalak.

BERÉNYI KLÁRA

Náthás nyelvkritika a Maszat-hegyen,

avagy a *Bádatos dapok* egy olvasata

„BÉGIS DALOLOK... BERT HÁT BUSZÁJ”

Varró Dániel *Túl a Maszat-hegyen* kötetében¹ a verses regényekre jellemző, művésziatlenséget imitáló aszimmetrikus kompozíció mögött egy mélyebb struktúra is felfedezhető, amely a költői létmódra, válaszlehetőségekre fókuszál. A meseregényben feltűnő lantpengetők és poéták (Bambakéjú Edgár, Ismeretlen Angol Költő, Teremburás Öregúr, a halandzsaverset rögtönző Muhi Andris és a históriás énekes Varró Dániel) különböző költőszerpeket, alkotásmódokat reprezentálnak, a Paca cárral, az alkotás/írás metonimikus megjelenítéseként is értelmezhető² tintapacával zajló küzdelem pedig az alkotó nyelvvel történő hadakozását is szimbolizálhatja. Dolgozatomban a *Túl a Maszat-hegyen* sorozat első kötetében található *Bádatos dapok – Belagcholy Days* című műfordítás poétikai elemzésén keresztül mutatom be ennek a „tusának” néhány aspektusát, illetve játékos, nonszensz voltát. A vizsgált szöveget több okból is alkalmasnak tartom arra, hogy rámutasson a nyelv önreflexivitására, a műalkotás primer nyelviségére és a közlés referenciális funkciójának elvesztésével jelentkező játékos produktivitásra: egyrészt ilyen a fonémamódosulásokból adódó, egyfajta intralingvális, nyelven belüli fordítást³ igénylő olvasat, vagyis a náthás kiejtés miatt módosult nazálisok jelentést duplázó „új élete”, másrészt az, hogy a pretextus temporális távolságából adódóan egyes premodern költészeti hagyományok és a halandzsza szavak révén a nonszensz költészet kódjai is harcba szállnak e szemantikai csatamezőn. A szöveg jellegéből, kontextusából adódóan – a pretextus szerzője ismeretlen – a textuális identitás kérdése is felmerül az elemzés során, melyet az utalások szerzői funkciót többszöröző hatása is árnyal. Jelen írásban nem foglalkozom azzal, hogy a szöveg tartalmi hitelességét összevegyem az eredeti költeménnyel – hiszen mint fordítást lehetetlen is volna performanciatesztnek alávetni⁴ –, a művet a forrásnyelvi tartalmat visszaadni kívánó, de önálló műalkotásként vizsgálom.

MÁR NEM MAMELUK

A metapoétikus eljárások a befogadó figyelmét a poétikai műhelymunkára irányítják, amelynek során, mint kiderül, a fő nehézséget az engedetlen nyersanyag jelenti, hiszen a (vers)nyelv – még ha cifra is – már nem szolgálai módon alakuló massa, hanem öntörvényű, kiszámíthatatlan tényezőként nehezíti meg az alkotó dolgát. A versnyelv uralhatatlansága visszatérő téma Varró poétikájában – a limerik formai nehézségei kapcsán például a vers/szolga metaforizáció⁵ is megjelenik nála (épp ellenkező előjellel, mint Ady *Hunn, új legenda* című ars poeticájában):

*Könnyűnek látszik a limerik,
de ezt a rímek csak mimelik.
Próbálg csak költeni,
nyelvet fog öltetni,
s nem hódol be, mint egy mameluk.⁶*

Az alábbi Anyegin-strófában a rímkényszer nemcsak megnehezíti a költő dolgát, de a versnyelv törvényei behódolásra, megalkuvásra is készítetik: nem az alkotói szándék szerinti, eredeti gondolat jelenik meg a szövegben.⁷ Ez az aszinkronitás lesz a *Bádatos dapok* egyik fő sajátossága is.

*A rím szeszélye – ó, a rím
Veszélyes ám, barátaim!
Cibál orrunknál fogva minket –
Lekvára gondolunk, de jaj,
A rím, az azt mondatja: vaj.*⁸

A már említett poétikai műhelymunkának nehézsége az alkotói megelőzöttség, kimerültség érzése is, amelyet Kulcsár-Szabó Zoltán szerint a posztmodern intertextualitás eredetéként is felfoghatunk.⁹ Erre a „már nem lehet újat írni” állapotra a meseregényben több helyütt is reflektál Varró, mégpedig a *Bádatos dapok* szöveghelyét megelőzően, mintegy „értelmezési segítséget” is nyújtva a nyelvkritikai utalásokhoz. A harmadik fejezetben a rövidített, felcserélt szórendű Petőfi-citátumhoz kapcsolódó zárójeles narrátori reflexió például szinte ironizál ezen a megelőzöttségen:

*Elváltak, mint levél az ágtól,
(De már ezt is megírta más),
Szomorú volt a búcsúzás*¹⁰

Ugyanebben a fejezetben Varró nemcsak Puskin szövegét idézi meg, hanem nevének magyarosított alakjával egy 19. századi hagyományt¹¹ is felelevenít, a *kolléga, kibírta* szavakkal pedig szinte profán közvetlenséggel, hétköznapisággal utal a nagy íróelődre. A *kolléga* szavunkhoz legtöbbször a jelenidejűséget társítjuk,¹² így e kifejezéssel a narrátor éppúgy megeleveníti Puskint, ahogy a későbbiekben az Ismeretlen Angol Költőt:

*Elfutsz, aranykor, gyermek-élet!
– Sajnos más mondta ezt a szépet,
Én már csupán idézhetem,
Egy orosz kollégám nekem,
Bizonyos Puskin Sándor írta,
Ki egyszer egy egész regényt
Megírt versben (ez ad reményt,
Hogy 400 strófán át kibírta)*¹³

MASZK, SZEREP? – AZ ISMERETLEN ANGOL KÖLTŐ

Paradox módon az Ismeretlen Angol Költő pont az *ismeretlen* jelző által – amely szinte epitheton ornansként, rátapadt azonosítóként a nevével is képes helyettesíteni – nyeri el egyediségét, felismerhetőségét. Ha az angol tulajdonnevek sorrendiségének megfelelően az *Ismeretlen* keresztnév funkciót lát el, akkor unikális volta vitathatatlaná válik,¹⁴ ezen logika alapján a családnévként szerveződő *Angol Költő* nyelvi elem pedig a leszármazást, összetartozást demonstrálhatná (azaz a költők családjába tartozó egyén). Ha pedig a tulajdonnévre úgy tekintünk, „mint a nyelv egy olyan tisztán performatív aktusára [...], amely megszünteti a jel és a (szemiotikai) referencia különbségét”,¹⁵ akkor ebben az önazonosságot létesítő nyelvi aktusban az *Ismeretlen Angol Költő* több lesz, mint egy bricolage technikával készült, nehezen rögzíthető

identitáskreatúra,¹⁶ hiszen az identitásának állandóságát, megkérdőjelezhetetlenségét egy külső referencia is biztosítja. Ez a hozzárendelt referencia egy létező anonim vers, a *Belagcholy Days*,¹⁷ amely első, 1902-es megjelenését követően több angol humoros, nonszensz-antológiában is megjelent. Ezt a külső azonosíthatóságot a *Maszat-hegy* narrátora is jelzi:

*(Mielőtt még itt lopva ócskán
Bemószerná bárki más,
Bevallom, nyájas olvasócskám,
E vers valóban fordítás.
Belagcholy Days volt a címe,
És én lefordítottam, íme”¹⁸*

Az *Ismeretlen Angol Költő* szerepeltetése a posztmodern költészet egyik jellemző eszközét, a maszkviselést, a költői szerepjáték lehetőségét teremti meg a történetben. A figura ráadásul egyidejűleg többféle maszkot is felkínál szerzőjének: 1) az ismeretlenség és az idegenség maszkját, 2) az idegen költő által képviselt premodern költői hagyomány, a romantikára jellemző stiláris jegyek mögül való megszólalás lehetőségét, 3) a fordítói maszkot, ahol bár „gúzsba kötve”, de mégis „rejtetten lehet táncolni” (lásd Elizabeth Browning: *Portugál szonettek*), és nem utolsósorban adott 4) a betegség maszkja, a nátha miatt fonetikailag eltorzított szöveg takarása is. Az *Ismeretlen Angol Költő* azonban nem mutat lírailag konstruált maszkhoz „méltó” viselkedést, hiszen elrejtő, eltakaró funkciója helyett – mint ahogy Andris és a Költő párbeszédéből kiderül – éppen létrehozja nevére, identitásának fő jelölőjére kérdez rá, sőt ironikusan¹⁹ kommentálja is azt:

*– Te ismersz költőt, bait, élőt? –
Kérdi a bárd, míg várni kell.
Hősünk tűnődik. „Egyet.” – És őt
Hogy hívják? – „Varró Dániel.”
– Ilyen dévvel gyomul a hapsi? –
„Hát volt már Babits meg Balassi,
Weöres, Szabó, Nagy, József, Tóth...
Lefoglalták az összes jót.”²⁰*

A maszk hagyományos funkciójának kifordítása jól illeszkedik Varró gyakran nonszensz-stílusjegyeket használó poétikájába.²¹

•

BÁDATOS DAPOK

*Hideg dovebber dzsípős szele jó,
Biatta bost bided bező kopár,
Oda az egyhe, őszies idő,
S elbúlt a Gyár.*

*Deb tudob, bilyed erős akarat
Lelkesít, hogy daloljod bég a száj,
Bégis dalolok, bitt a badarak,
Bert hát buszáj.*

*Bost búcsú déked, trillázó patak,
Ti rózsák, badarak, te tarka rét,
Búcsú déktek, artikulált szavak,
Áldott beszéd!*

*Zöld gyep, árgyas erdő, búcsú déked,
Búcsú déked, vidáb, gyári lagzi,
Begtört szívvel sebbi bást deb kérek,
Csak hogy... haptic!!!²²*

Varró az inmutációs hangalakzatokkal az Angol Költő náthától megváltozott beszédét imitálja. A nazálisokat érintő hangzócserés szóalakok gyakori feltűnése tulajdonképpen még egy fordítást eredményez, hiszen az olvasás során a befogadó is értelmezi, lefordítja a torzított szavakat, és e művelet során a megfelelő fonémákat rendeli a szavakhoz. Ez az intralingvális fordítás azonban más természetű, mint a jakobsoni felosztás²³ által taglalt nyelven belüli fordítás, és a vers interpretációja is másként működik akkor, ha felolvasva halljuk a szöveget, mint amikor az íráskép az elsődleges információ. Ha a kontextussal – tehát azzal, hogy a nátha miatt változtak meg a nazálisok – tisztában vagyunk, akkor a hallott szöveget gond nélkül le tudjuk „fordítani”, mégpedig azért, mert a fülünkbe ugyan beszédhang érkezik, de az elménk probléma nélkül a helyes fonémát érti oda, hiszen számára természetes, hogy a fonémák többféle beszédhangban valósulnak meg.²⁴ A felolvasott versben tehát a differencia az *m* és *b* között bár hallható az érzékek számára, mégis eltűnik az értelem elől, amennyiben az elme korrigál. Az írott szövegben viszont a rögzített fonetikus kiejtés lesz – az elme korrigálómunkájával együtt is – az elsődleges hatással bíró. A szöveg írásképében az eredeti, „helyes” hanghoz nem tartozik betűkép, és ezért közvetlenül nem érhető el az érzékek számára, csak figuráció által.²⁵ A látható szöveg önreflexív alakzatait a „hibás” mássalhangzók generálják azáltal, hogy a normától történő eltéréssel új szavakat hoznak létre, és ezek az új kifejezések a vers elsődleges, vagy ha úgy tetszik, helyesírási pontos változatának naiv, akár dilettánsnak is mondható egyszerűségét olyan konnotációkkal ruházzák fel, amelyekben meghatározóvá válik a nyelvkritikai attitűd.

BADAR MADÁR – NYELVI ÖNREFLEXIÓ ÉS NONSENSZ

A nyelv figuralitását tehát az írásban rögzített félreértéseknek, félrehallásoknak is köszönheti. A riffaterre-i agrammatikalitás szerint ezek azok az anomáliák, textuális jellegzetességek, amelyek segítségével lehetséges az áttérés a referenciális kódról a költői kódra, és az olvasásban aktualizálódni tud a poétikai jelentésség az interpretáció számára.²⁶ Nyelvkritikai vonatkozást is hordozó anomáliákkal a vers második szakaszában találkozhatunk először, ahol a szavak tágabb kontextusát is vizsgálva az is nyilvánvalóvá válik, hogy a transzmutációk nemcsak lexémaszinten hoztak létre változást, hanem szintaktikai szinten is. A *mint* kötőszóából alakult *bitt* alak névmási tartalma deiktikus funkciót is nyerhet egy grammatikailag hiányos mondatban – itt (vannak) a badarak –, és ezáltal a *badar* szó főnévi funkciójában is értelmezhetővé válik, badar/nonszensz alkotásokra utalva.

*Deb tudob, bilyed erős akarat
Lelkesít, hogy daloljod bég a száj,
Bégis dalolok, bitt a badarak,
Bert hát buszaj.*

A *madarakból* lett *badarak* kifejezés nemcsak a nonszensz poétikára utalhat, de egyfajta lírai önprezentációt is megjelenít, amennyiben Varró és a *badar* fogalom viszonyára²⁷ vonatkoztatjuk. A nonszensz *badarrá* magyarítását általában Kosztolányi Dezsőnek tulajdonítja a szakirodalom, de a kifejezés olyannyira köthető Varróhoz, hogy van olyan tanulmány, amely őt nevezi meg e szinonima meghonosítójaként,²⁸ talán annak okán is, hogy e szót Varró *ars poetica* jelleggel alkalmazza a József Attila *Születésnapomra* című művét parafrazeáló önfelköszöntő költeményében:

*Nem végzek munkát, kétkezit,
költő vagyok, ha kérdezik:
badar
madár.*²⁹

Ha a *badar* kifejezés nem is, de a *badar–madár* ikresítő alakzat mindenképpen Varró nevéhez köthető – a *Maszat-hegy* szövegében például egy igen figyelemreméltó, négy teljes jambusból álló, rímhalmazó, Edward Leart³⁰ is megidézhető szóösszetételben szerepel: *badarmadár-határozó*.

Látható, hogy a *badar* és a *madár* szavak Varrónál szorosan összetartozónak, egymásra vonatkozathatónak tekinthetők, ám a közöttük lévő szemantikai távolságot a Ismeretlen Angol Költő szövegében mégis megnöveli az, hogy a „dalolok, mint a madarak” hasonlat olyan, a nonszensz alkotásoktól távol álló költészeti hagyományt elevenít fel, amelyben még pozitív, patetikus felhanggal bírt a mostanra már kiüresedett, elkoptatott költő–madár megfeleltetés.³¹ A 19. századi számos példa közül talán Tompa híres allegóriája (*A gólyához*) is jelezheti, mennyire eltérő nyelvszemlélet, milyen éles oppozíció állhat a költő–madár és költő–badar azonosítások között. A szemantikai távolságot növelheti az is, hogy két különböző szubjektum köthető a két különböző jelvehikumhoz – a *madarak* jelentést az Ismeretlen Angol Költőhöz, míg a *badarak* jelentést Varróhoz kapcsolhatjuk. A heideggeri paradigmának megfelelően ugyanis nem a szövegben feltételezhető lírai ének hozza létre a jelentést, hanem a nyelvnek (a hangképzés törvényszerűségeinek) kiszolgáltatva ők konstituálódnak a nyelvhasználat különböző módozatain keresztül.³² A hasonulásnak és idegenségnek ez a feszültségteremtő játéka olyan szöveget hoz létre, amely szinte egyszerre „állítja és tagadja saját retorikai működés módjának az autoritását”,³³ hiszen egyszerre állítja azt, hogy az artikulált, referencialitással bíró szavak elvesztése miatt bánkodik, tehát a kifejezhetőség pontosságát tartja lényegesnek, ugyanakkor épp ezek az artikulált szavak válhatnak az irónia tárgyává. Ehhez kapcsolódnak olyan integratív allúziók is, mint például a második strófa mondatkezdő helyzetével is kiemelt *bégis* kifejezés. Ez a halandzsának tetsző, de részeire szedve a 'bég is' jelentést is tartalmazó szó az eredeti, 'mégis' jelentésében a hozzá tartozó *dalolok* ige által biztosított kontextusnak köszönhetően Ady „mégis–morál”-ját, költői szerepfelfogását alludálja. A mégis–bégis oppozíciós játéka hasonlóan működhet, mint a madarak–badarak párosé, hiszen Góg és Magóg fiának küldetés tudatát, küzdési vágyát oly módon ironizálja, hogy a *bég* ige által megidézett bárány/birka szavakhoz társított elvont jelentés (nem gondolkodó, a nyáját követő, automatikusan, sablonokban beszélő) válik hangsúlyossá. A retorikai olvasásmódot erősíti az ismétlés alakzata is, a második sor „bég a száj” szövegrésze is megkérdőjelezi az új dalok, alkotások létrehozásának lehetőségét, amennyiben a költő csak követni, újramondani, „bégetni” képes. Az újramondás, bégetés azonban sokszólamúságot eredményez: a harmadik strófa „trillázó patak” és „artikulált szavak” rímpárja a babitsi hűtlen szavakat idézheti: „Hozzám már hűtlen lettek a szavak / vagy én lettem mint túláradt patak.” A *Jónás imájának* patetikus, biblikus pátozát, a gégebetegség tragikumát, a „szavak hibátlan hangsora”, a „rég hang” utáni fohászzkodást a nátha miatti „beszédképtelenség”, az elveszett *artikulált szavak* feletti búslakodás kisserű, travesztikus modalitással kódolja át.

A szöveg halandzsa szavai, szintagmatikus kapcsolatai (pl. *dovebber, bost biddeb bező, sebbi bást deb, vidáb*) egy újabb nézőpontot is felkínálnak az olvasónak. A Magyar Néprajz V. kötete³⁴ a mondókákban, gyermeknyelvi rigmusokban előforduló halandzsa, azaz a nyelvileg nehezen vagy egyáltalán nem értelmezhető elemekre az *értelmen túli kifejezés* terminusát alkalmazza, amely kifejezés jól érzékelteti azt a többletet, amit a nonszensz, a halandzsa szavak hordozhatnak. Ami *túl* van az értelmen, az egy bizonyos aspektusból meg is haladja, túl is szárnyalja azt; e látszólag értelmetlen nyelvi megnyilvánulások mögött valami ősbibb, a valósággal szorosabb kapcsolatban álló értelem lappang, amely véleményem szerint nemcsak etimológiai, népetimológiai visszafejtések, találgatások révén közelíthető meg, hanem a szavak hangzóságából, hangulatkeltő erejéből és az ezzel összefüggésbe hozható asszociatív lehetőségekből villanhat fel. A világirodalom talán legismertebb halandzsa szövegű verse a nonszensz gyerekirodalom egyik alaplírájában, Lewis Carroll *Alice Tükörországban*³⁵ című meseregényében olvasható, melynek versbetéteit Varró is fordította magyarra. A könyvben Tükörország híres Tojásemberkéje, Humpty Dumpty (Varró fordításában Undi Dundi) azzal kérkedik, hogy hatalma van a szavak felett:

„– Amikor én használok egy szót – mondta Undi Dundi fölényesen –, pontosan azt jelenti, amit én akarok, se többet, se kevesebbet.

– Csak az a kérdés – mondta Aliz –, meg lehet-e csinálni egy szóval, hogy ilyen sok mindent jelentsen.

– Csak az a kérdés – mondta Undi Dundi –, hogy ki a főnök, ez minden.”³⁶

Undi Dundi filológiai megfigyelései, többek között a halandzsa szavaknak adott „kofferszó” fogalom magyarázata – „Tudniillik ez olyan, mint egy koffer: két jelentés van becsomagolva egy szóba”³⁷ – nemcsak az asszociációk kikerülhetetlenségére, a nyelv belső metaforicitására figyelmeztetnek, de a nonszensz nyelvszemlélet, a nyelv feletti kontroll elvesztésének költői tapasztalata idején egyfajta poétikai „visszavágás” lehetőségét is nyújthatják.

BÁNATOS NOSZTALGIA?

A *Bádatos dap* elsődleges olvasatában a lírai én a szép, enyhe őszi idő elmúlása miatt panaszodik. A kellemes természeti jelenségek hiányán keseregve a természetnek azon elemeitől búcsúzik, amelyek a költészeti hagyományban jellemző módon erőteljes szimbolikus jelentéssel bírnak (patak, rózsza, madár, erdő). A búcsúzás ezáltal, és a szövegben munkálkodó másik hangja által többletjelentést is kaphat, amennyiben a posztmodern, badar költőnek a klasszikus költői eszköztől való (kényszerű) eltávolodását, búcsúját olvashatjuk ki belőle. A szerepvers tehát ez esetben olyan funkcióval is bírhat, amelyet Rakovszky Zsuzsa Browning lírája kapcsán mutat be a kortárs irodalomban: „a szerepvers arra is jó, ma még inkább, mint Browning idejében, hogy kellőképpen ellenpontozva visszacsempésszük a versekbe a hagyományos költőiséget”.³⁸

JEGYZETEK

¹ VARRÓ Dániel, *Túl a Maszat-hegyen: Muhi András és a pacák birodalma*, ill. VARRÓ Zsuzsa, Magvető, Budapest, 2003. Az oldalszámok a továbbiakban erre a kiadásra vonatkoznak. VARRÓ Dániel, *Túl a Maszat-hegyen 2: Muhi András és az ordított világ*, ill. VARRÓ Zsuzsa, Jelenkor, Budapest, 2023. Továbbiakban: *Túl a Maszat-hegyen... II.*

² Ezt az interpretációs lehetőséget alátámasztja, hogy a verssorra változott Paca cárt egy füzetbe zárva sikerül ideiglenesen megfékezni, amit három költő vagy költőként is fellépő szereplő végez el: „És a helyén, hol imént a kövér Paca cár kacagott még / Most nem volt más, mint egy lírai verssor:... / Mentem, s épp odaértem, amint Andris meg a Költő / Megfogták eme verssort, Andris előlről, a Náthás / Angol hátul, az írásjelnél fogta meg azt, és / Zutty, belezutytyintotta a kis tehenes füzetembe.” (l./199.)

³ A referenciális és strukturális fordíthatatlanságról bővebben: KAPPANYOS András, *Bajuszbügre, lefordítatlan: Műfordítás, adaptáció, kulturális transzfer*, Balassi, Budapest, 2015, 13–33.

⁴ A témával részletesen foglalkozik Kappanyos András. Roman Jakobson fordításelméleti tétéleire hivatkozva írja: „Egy költemény »fordítását« [az idézőjel itt azt jelzi, hogy Jakobson rendszerében ezt nem szabadna fordításnak nevezni – B. K.] ugyanakkor hiába vetnénk alá performanciatesztnek, hiszen a költemény lehetséges hatásai annyira komplexek, hogy két olvasói élményt még a »fordítás« közbejötté nélkül is bajos volna egzakt módon összemérni. A közös megismerési adatokra való visszavezetésről itt szó sem lehet, ami itt történik, az Jakobson implikációja szerint nem is fordítás. Az egyik tartományban (kognitív adatok világa) tehát a fordítás mindig lehetséges és ellenőrizhető, a másikban (költészet) – legalábbis ugyanazokkal a módszerekkel – sohasem.” KAPPANYOS, *i. m.*, 19.

⁵ Petri György *És persze dolgozom* című művében is megjelenik ez a megváltozott hatalmi egyensúly: „Más aspektusból nézve / már ami a költő és a vers / úr és szolga viszonyát illeti / a szolga én voltam.”

⁶ *Magyar badar: 246 régi és 156 új limerik*, szerk. VÁRADY Szabolcs, Syllabux, Budapest, 2011, 25.

⁷ Ugyanakkor a szövegben mégiscsak megjelenő *levjár* szót egyfajta alkotói fricskának, visszavágásának is tekinthetjük.

⁸ VARRÓ Dániel, *Túl a Maszat-hegyen...*, 119.

⁹ KULCSÁR-SZABÓ Zoltán, *Intertextualitás: létmód és/vagy funkció?*, Irodalomtörténet, 1995/4, 499.

¹⁰ VARRÓ Dániel, *Túl a Maszat-hegyen...*, 35.

¹¹ Az 1891-ben kiadott *Orosz költők* antológiában a mai olvasó számára már humorosnak ható, magyarosított névvel szerepelnek a költők: Puskin Sándor, Lermontov Mihály, Gróf Tolsztoj Elek stb. Vö. *Orosz költők*, ford. SZABÓ Endre, A Szépirodalmi Könyvtár Kiadóhivatala, Budapest, 1891.

¹² A *kolléga* szó etimológiája is jelzi a szinkronicitást: a *con*-szóelem jelentése 'együtt', tehát egy helyen és egy időben dolgozni valakivel.

¹³ VARRÓ Dániel, *Túl a Maszat-hegyen...*, 35.

¹⁴ A Varró-szövegekben nincs több ismeretlen keresztnévvel rendelkező személy. Különösen érdekesen, oximoronszerűen alakul a szó szemantikája is, hiszen tulajdonnévvé válásával a tulajdonnevekhez rendelhető – J. Soltész Katalin monográfiájában tárgyalt – többkomponensű jelentésszerkezet is sajátja lett, így az Ismeretlen név denotátuma maga az azonosított alak, a költő, miközben e tulajdonnév konnotátuma a lexikális jelentése lenne, ami szerint pedig egy (még) nem azonosított személy, dolog, jelenség. J. SOLTÉSZ Katalin, *A tulajdonnév funkciója és jelentése*, Akadémia, Budapest, 1979.

¹⁵ KULCSÁR-SZABÓ Zoltán, *Metapoétika: Önprezentáció és nyelvszemlélet a modern költészetben*, Kalligram, Budapest, 2007, 144.

¹⁶ Németh Zoltán a posztmodern identitásköltészet kapcsán, Varró Dániel költészetét is említve jegyzi meg, hogy „[a] líra mint polivalens kulturális és textuális identitásjáték jelenik meg, identitáskreatúrákkal folytatott posztmodern játékként. Ez azt jelenti, hogy a lírai én *bricolage*-identitásként van jelen ezekben a szövegekben. Folyton változó léte régi és új szövegelemekből barkácsol állandóan változó identitást önmagának.” NÉMETH Zoltán, *Az önéletrajziség és nyelvjáték határhelyezetei Térey János szövegeiben*, Korunk, 2003/3. Utolsó hozzáférés: 2023.02.09. <https://epa.oszk.hu/00400/00458/00135/nemethz.html>

¹⁷ A költemény első megjelenése egy 1902-es humoros versgyűjteményben található: *A Treasury Of Humorous Poetry: Being A Compilation Of Witty, Facetious, And Satirical Verse Selected From The Writings Of British And American Poets*, ed. Frederic Lawrence Knowles, Dana Estes & Company, Boston, 1902.

¹⁸ VARRÓ Dániel, *Túl a Maszat-hegyen...*, 57.

¹⁹ A náthától megváltozott beszédet imitálva, egy mássalhangzócsere folytán a *nyomulból gyomul* lesz, mely változás új interpretációs lehetőséget emelhet be a szövegbe, amennyiben a líra hajdani virágai és a (kortárs) gyom szemantikai antitézisét asszociálja. A vers–virág metaforizáció Petőfi költészetében is előfordul: „Virágoskert a költő szíve, / De másnak termi a virágokat” (PETŐFI Sándor, *Virágoskert a költő szíve...* Hozzáférés: 2024. 01. 31. <https://mek.oszk.hu/01000/01006/html/vs184505.htm#132>). A virágoskert mint a költészet szimbóluma többek között egy 19. századi antológia címében is megjelenik. *Virágos kert: A magyar lyrai költészet legszebb virágaiból*, szerk. SZÁSZ Károly, kiad. MEHNER Vilmos, 1883.

²⁰ VARRÓ Dániel, *Túl a Maszat-hegyen...*, 63.

²¹ Gyermekek és felnőtt maszkjának cserélgetése a nonszensznek a világot fejtetőre állító látásmódjára is rámutathat, amelyet a „gyerekeknek (vagy a gyerekkorukhoz hűséges felnőtteknek)” szükségtelen elmagyarázni, hiszen ösztönösen érzik azt. Vö. GERGELY Ágnes, *Pompóné könyve: Nonszensz-versek*, Mágus, Budapest, 1998, 6.

²² *Uo.*, 56.

²³ Az intralingvális fordítás során egy szöveg nyelvi jeleinek interpretációja ugyanazon nyelv más jeleinek használatával történik, jellemzően értelmezés, magyarázat vagy egyszerűsítő átfogalmazás, tehát egy valamilyen szempontból befogadhatóbb ekvivalencia létrehozása céljából. ROMAN Jakobson, *Fordítás és nyelvészet = Uő., Hang-jel-vers*, Gondolat, Budapest, 1969, 372–382.

²⁴ „Fülünk tehát beszédhangot hall, de elménk fonémát ért. Ezért értjük meg a raccsoló beszédet, kisgyerekek pösze mondatait és az akcentussal beszélő külföldieket: annak ellenére, amit hallunk, értjük, a másik mit akar kiejteni. Ezért értjük meg a suttogó és a náthás beszédet is. Noha suttogás közben egyáltalán nem ejtünk zöngés hangokat – ez képtelenség lenne ugyanis, a hangszalagok ilyenkor zárva vannak, a levegő a kannaorcok közötti nyíláson át áramlik ki –, többnyire nem okoz különösebb gondot megérteni, mit sugdosnak a fülünkbe. Ilyenkor ugyan orientálnak valamelyest olyan másodlagos tulajdonságok, mint a hangszalagok laza vagy feszes állása – a zöngés hangokat laza, a zöngétleneket feszes hangszalagokkal képezzük –, de alapvetően mégis az segít, hogy a fonémák egyébként is többféle beszédhangban valósulnak meg. Ugyanígy a náthás beszéd megértésekor: ha bedugul az orrunk, a nazálisokat nem tudjuk kiejteni, hiszen a levegő nem tud kiáramlani az orrüregben keresztül – így azt a hangot ejtjük helyettük, amelyet ugyanazon a helyen, szintén teljes zárral ké-

pezünk, csak éppen nazalizáció nélkül. Elménk azonban ilyenkor is fordít, és hiába hall b-t, m-et ért.” SÁNDOR Klára, *A székely írás nyomában*, Typotex, Budapest, 2014, 42. Utolsó hozzáférés: 2023.02.11. http://real.mtak.hu/22156/1/A_szekely_iras_nyomaban_u_204538.712275.pdf

Sándor Klára egyik jegyzetében kitér Varró inmutációs tévedéseire is, és közli az általa korrigált szöveget: „A versben, minden kiválósága ellenére, volt négy aprócska hiba: a csípős helyett a szerző indokolatlanul írt dzsípős-t, hiszen a cs nem nazális hang, náthásan sem ejtjük másként. Másrészt a minden mező és a daloljon még szókapcsolatokban a második szó m kezdőhangja miatt az első szó n fonémájának m allofónja jelenik meg (mindem mező, daloljom még), tehát náthásan b, és nem d hangzik a szókapcsolatok első elemének végén. Az enyhe náthás ejtése egybe volna, de a h zöngétleníti az előtte álló gy-t, ezért ty-t ejtünk helyette.” *Uo.*, 42.

²⁵ „...a beszélt nyelv nem rendelkezik semmiféle vizuális fenomenalitással, és mindenféle átjárás hang és kép között csak figurális lehet...” Paul de MAN, *Hypogramma és inskripció = Uő., Olvasás és történelem*, Osiris, Budapest, 2002, 405.

²⁶ *Uo.*, 405.

²⁷ Varró költészete több szálon is kapcsolódik a nonszensz költészethez. Már legelső kötetében, a *Bögre azúrban* (Jelenkor, 1999) is fellelhetőek a nonszensz poétikára jellemző stílusjegyek, amelynek ars poetica jellegű záróversében, az *Énekben* is megfogalmazza a nonszensz iránti elkötelezettségét: „viszont barátja mindenféle dalnak / főként a lüktetőnek és badarnak”. Emellett Varró ismert fordítója is az angol nonszensz irodalomnak.

²⁸ Kérchy Anna tanulmányában Varróhoz köti a fogalom magyaráztását: „Olvasatomban nonszensznek – Varró Dániel szép magyaráztásában badarságnak...” KÉRCHY Anna, *A nonszensz poétikája és politikája*, *Studia Litteraria*, 2016/3–4, 73.

²⁹ VARRÓ Dániel, *Harminckétéves múltam*, *ÉS*, 2011/5.

³⁰ Edward Lear készíti el az első teljes, a papagájok fajtáit bemutató angol rajzgyűjteményt a Londoni Zoológia Társaság megbízásából. Vö. GERGELY Ágnes, *Pompóné könyve... i. m.*, 9.

³¹ Varró felnőtteknek írt kötetében is felbukkan a szó/madár metaforizáció: „De számból kiesve / meleg madárteste / verdes csupán a szónak. (*Utólszor, még egyszer*); „– ki annyi női bájjal / csevegsz színészkedőleg / bájos beszédhibával / ó, hát azok az errek / hogy járják szívem át, jaj! / hogy bizgatják a lelket, / ahogy puhán, pihésen / szád fészkeből kikelnek” (*Erkély alatti ének*). VARRÓ Dániel, *Mi lett hova?*, Jelenkor, Budapest, 2016. Ezekben a konkretizáló metaforákban testiséget ad a szónak, és élővé teszi a metaforát azáltal, hogy az azonosítás aspektusa nem a megszokott közös tulajdonság lesz, miszerint a madár és a szó is képes hangot dalolni és szállni, hanem az, hogy az elvont fogalomhoz, a szó testéhez a madártest attribútumai (*pihés, meleg, verdes*) rendelődnek.

³² KULCSÁR SZABÓ Ernő, *A magyar irodalom története 1945–1991*, Argumentum, Budapest, 1993, 157–58.

³³ Paul de MAN, *Szemiotológia és retorika = Uő., Az olvasás allegóriái*, Ictus, Szeged, 1999, 32.

³⁴ TÁTRAI Zsuzsanna, *A gyermekkor költészete = Magyar Néprajz V. Magyar népköltészet*, főszerk. VARGYAS Lajos, Akadémiai, Budapest, 1988, 608.

³⁵ A magyar cím Révbíró Tamás fordításához köthető, az eredeti angol kiadás: Lewis CARROLL, *Through the Looking-Glass, and What Alice Found There*, ill. John TENNIEL, Macmillan, UK, 1871.

³⁶ Lewis CARROLL, *Alíz kalandjai Csodaországban és a tükör másik oldalán*, ford. VARRÓ Dániel, VARRÓ Zsuzsa, Móra, Budapest, 2020, 190.

³⁷ *Uo.*, 192.

³⁸ RAKOVSKY Zsuzsa, *Énvers, szerepvers*, Holmi, 2010. Utolsó hozzáférés: 2023.02.21. <https://www.holmi.org/2010/03/rakovsky-zsuzsa-envers-%E2%80%93-szerepvers>

NOVOTNY TIHAMÉR

Szeretetpróba

Méry Beáta – képzőművészeti szabadító – munkáiról

„...Vizes közegből jöttem: örökmécesemet a mulandóság lobbantotta lánggra, tükröm a tajték, bölcsöm és koporsóm a ringatózó csónakok...”¹

Igen. A néző folyvást ilyen és ehhez hasonló költői önértékelésekre, öntörténetekre, általánosan emberi létmeghatározásokra, filozófiai gondolatokra, varázslatos táj-, föld- és sorsmisztikára bukkan, mint amit a fentebb idézett gyöngyszem mondat is tartalmaz, amikor elmerül (mondhatnám, alámerül) a somorjai születésű Méry Beáta szeretettitkokat vérző-sugárzó festményeinek, égetett esszenciájú grafikáinak, égvízében úszó fényinstallációinak, szertartáskísérő mázas terrakotta szobrainak, ellenállhatatlan sodrású drámái képszövegeinek, balladásan fraktálszerű és/vagy repetitív fokozatú jelképtár-meséinek mélyvízi világában.

A mottóként kiemelt sor a csallóközi Aranykert tekervényes folyamfűzérrel szabdalt és hátrólt tündér-univerzumában nevelkedett művésznő legutóbbi kiállításához – *Hullámtermészet* – írt tájékoztató szövegéből származik, amelyben azt is kifejti, hogy művei az emberi lélek alakzatait, tájképeit [lélekformáit], belső mozgásait feltérképező ablakok, felzengő fohászok kívánnak lenni.² Az alkotó önmagán gyakorolt szeretetpróbáival tehát mi is csak nyerhetünk, gazdagodhatunk, amennyiben bemerészkedünk, bemelegítkezünk lelkének „szép sárig aranyat”³ termő gazdagságába.

Elég csak weblapjának az önmeghatározás-koordinátáit, sarkpontjait felvázoló, meghatározó, hitvallásszerű szövegeire és példaképei lényegre tapintó idézeteire pillantanunk, amelyek mind-mind szembemennek korunk „létrontásos”, erkölcsromboló, romlottsággal, ízléstelenséggel összekacsintó, igazat hazudó, hamiskásan szórakoztató káprázattendenciáival, s máris elönt bennünket a melegség ekkora eltökéltség, szív és komolyság láttán. Ez az ég-víz, föld-tűz jegyekkel és tulajdonságokkal megáldott ízig-vérig lelki ember valóban merészen és bátran jelölte ki saját kultúrtörténeti idejének szellemi példaképeit, világszemléleti rokonait a művészetben. Zárójelben jegyzem meg, hogy „a művészet egyetlen értékmérője a világszemlélete”. Így hirdette ezt Kassák Lajos is az 1921-es *Képarchitektúra* című manifestumában.

Méry weblapjának főoldalán mindjárt Andrej Tarkovszkij filmrendező, forgatókönyvíró egyik veretes mondatát választja „brandnek”: „A művészet célja abban foglalható össze, hogy felkészítse az embert a halálra, művelje a lelkét, képessé tegye a jóra.”⁴ Majd a saját életrajzában olyan képzőművész elődöket emleget, akik kétségtelenül felcsavarták és őrizték benne a lángot: „...a művészet célja megtisztítani a lelket az anyagi salaktól és fölemelni az eszmények magasabb szférájába. Ezért a művész összeköti az érzéki világot az érzékfölötti ideákkal” (Csontváry Kosztka Tivadar); „A szenvedő ember patrónája legyen a művészet [...], mint a gótika és a reneszánsz szűzanyái” (Tóth Menyhért); „Legyen a kép a vigasztalás, hordozza a láthatatlan Láng üzenetét, segítsen a Fényre rátalálni” (Hegedűs Miklós); „A szimbólumok vigasztalják a szellemet, hogy beláthassa: számára nem a földi lét az egyetlen lehetőség” (Paul Klee).⁵

A szépirodalmat, elsősorban a világgal, a jelenségekkel, a látvánnyal, a természettel, az univerzummal együtt lélegző, igazságkereső, létértelmező, az élet személyes és általános emberi kérdéseire választ kereső, szellemét, szemléletét megerősítő költeményeket, valamint gondolatébresztő írásokat kedvelő Méry Beáta (aki olykor maga is versekben próbálja megfogalmazni megfigyeléseit, érzéseit, látomásait, problémáit) mindig kellő figyelmet fordít kiállítás-koncepcióinak kidolgozására, illetve ars poeticájának minél pontosabb, kidolgozottabb megfogalmazására. Nem hiszem, hogy pusztán arról lenne szó, hogy az új egyetemi képzési

rendszerben már megtanítják az ilyesféle „önmenedzselésre” a hallgatókat. Nem! Sokkal inkább az a meggyőződésem, hogy mindez az ő esetében született intelligenciájának és hiperérzékenységének jótékony következményeként értékelhető. (Tapasztaltam: egész lénye olyan, mint a derengő hajnal, a szikrázó nap és a csillagos ég finom egyberegzése.) Tehát ezekből a megnyilatkozásaiból nemcsak lehet, de kell is az értelmezőnek merítenie.

Műveit látva nem túlzás kijelenteni, hogy alkotónk mindenben, mindenhol és mindenkor a kimondhatatlan kimondhatóságát keresi, firtatja, a láthatatlan lá(tta)tását kívánja, szomjazza. Művészeti programjának alapvető iránya, hogy olyan történeteket meséljen el, amelyek mindig valahonnan valahová tartanak, amelyek a bennünk zajló és körülöttünk található rejtett és titokzatos erőkről szólnak, s amelyek folyamatosan hatnak az emberre. Alkotásaiban rendre arra törekszik, hogy egyfajta lírai, mitológiai rendszert építsen az ember belső mozgásairól, fejlődéséről és átalakulásáról, amelynek megvannak a visszatérő helyszínei, szereplői, eszközei és kellékei, s amelyhez sokszor természeti képeket hív segítségül. Mélyen érdeklí az ember alkotta (mesterséges) és a természeti (organikus) világ és a formák kapcsolata, fáradhatatlanul keresi saját, egyéni kifejezési formáit. Alkotásai mintegy térképei az emberen belül elhelyezkedő tájaknak és világoknak, amelyek az álmokban vagy más, hétköznapitól eltérő tudatszinteken nyílnak meg. Fontosnak tartja az ősi, archaikus kultúrákban gyökerező, azokon átívelő szimbólumok tanulmányozását, megértését, használatát, amelyek a művészetet a racionalitás tartományán kívülre helyezik. További inspirációs forrásai: a magyarság tárgyi és szellemi néprajzának kimeríthetetlen kincsestára, a természetközeli népek és egyének művészete, valamint sajátos és különös használati tárgyai, a régmúlt korok, a Kelet művészete, a tradicionális marokkói és indonéziai textil motívumai, kompozíciói. Alkotásaiban többek között az ősi szakrális és a „modern”, a mai kor profán (a „turbába”, *örületszerű megzavarodásba* hulló) látásmódnak, életérzésnek az ütköztetését, illetve feloldási lehetőségeit ábrázolja, boncolgatja az egyéni és a kollektív identitás tükrében. Ennek egyik eszköze a szabad asszociációs képáramlás és elemi, ösztönös alkotásmód, valamint a sémaalkotó és gesztusszerű mozzanatok vizsgálata, illetve összehangolása a szerkesztett, szimmetrikus, konceptuális hozzáállással.⁶

Persze ez a felsorolás így kissé szárazan hangzik, zsúfoltnak, töménynek tetszik. Érdemes lenne valami találóan megkapó metaforával föloldani ezt a Méry-féle ars poetica alkotói karaktert. Az egyik képzetem vizes természetű. Beáta képalkotó módszere olyan, mint a rohanó, magának utat kereső, terülő folyó – iszapot, kavicsot, uszadékot és tárgyakat is hordó, görgető, lera-kó, szétterítő, holtágakat, kanyarulatokat, zátonyokat is képző, a parti fővennyel is játszó, az ég felhőit, a napfény sugarait, a csillagok fényét tükörként üres térhelyzetté, világegyetem-éretté tágító, az emberi és állati hangokat, merüléseket, csobbanásokat is őrző és tengerbe szállító *örökön örökkésége*nek – emlékezetem inneni és túli ősnegyedje. („Apa! És a Dunát ki csinálja?” – kérdeztem volt az intim együttlét hangulatától ősn-naivan szárnyra kapva 4-5 évesen jó atyámtól az almásfüzitői folyóparton sétálva.) Méry Beáta sem véletlenül hivatkozik Csoóri Sándor egyik versére a már említett csehországi kiállítása kapcsán: „Hová viszel, folyó? / Testemen túlra, / határainon át – / Ég ablakmosói, fák, / ne kenjétek szét arcomat, / odafönt ragyog.”⁷

A másik képzetem növényi természetű. Ha nézem a nagyra nőtt fák törzseinek, ágainak fény felé hajló igazodásait, fraktálszerű lázban terjeszkedő gallyait, leveleit, valamint hajszállereit, akkor is Méry Beáta festményei jutnak az eszembe. Már-már hallom is nedveik belső áramlását, kihangosítható morajlását, látom is sejtjeiknek sokaságát, lassú növekedését, osztódását, szaporodását, amelyeket nyüzsgő emberi testekkel, vizek fakadásával, járásával, folyók útjaival, tavak-tengerek keletkezésével, hullámmozgásával, arcszigetek születésével, lélekhatások ringásaival, felhő- és párajátékok örvényléseivel, szent helyek gyümölcseivel kell behelyettesítenem és némiképp síkba helyeznem ahhoz, hogy megértsem a képzőművész ragyogó csigaházakba költözött sejtelmes vágyakkal és megfejthetetlen titkokkal teli belső fényt sugárzó képeit.

A harmadik képzetem a művész alkotómódszeréről a buborékfújás műveletét idézi fel bennem: a gyorsan szaporodó, egymáshoz tapadó, egyes esetekben messze szálló törékeny il-

lúziók, csalóka remények, mély értelmű álmok, hártában utazó, forgó tükörvalóságok, világ a világban gömbuniverzumok – „minden ugyanaz másképpen”⁸ – szédítő káprázatát.

Ám ideje lenne kissé konkrétabbá válnunk értelmezési kísérletünkben, mert Méry Beáta álmodozó, másfelől egy nagyon tudatos ember, sőt teleologikus alkotó, aki – feltételezésem szerint – hisz a mindent átfogó, elrendező isteni tervben és célszerűségben, a világ Istenben levőségében. Magát olyan katolikus művészként határozza meg, aki nem zárkózik el más vallások és kulturális létformák megismerésétől. Nyíltan és merészen épít ezekre a hagyományokra, amolyan világzenét játszik a képzőművészetben magyar identitásának szilárd talapzatán állva.

Alkotónk 1987-ben született Dunaszerdahelyen, és a csallóközi (felvidéki) Somorján nőtt fel, ahol a helyi Madách Imre Magyar Tannyelvű Gimnáziumban érettségizett. Egy évet járt a pozsonyi Comenius Egyetem néprajz szakára, majd tanulmányait az Óbudai Képzőművészeti Szakképző Iskola után (2008–2009) a budapesti Magyar Képzőművészeti Egyetem képgrafika szakán folytatta 2009-ben. 2013-ban az Erasmus ösztöndíjprogram keretén belül fél évet töltött a spanyolországi Cuencában, az Universidad Castilla La Mancha szépművészeti tudomány szakán, amely időszak egy marokkói tanulmányúttal kiegészülve élete egyik meghatározó élményévé vált. 2014-ben diplomázott: nagyszerű szakdolgozatát, mely a *Szőnyegek* címet kapta, éppen ezek a spanyolországi és marokkói inspirációk ihlették (lásd később). 2015-ben képzőművész tanári képesítést szerzett, de nem maradt a tanításnál, ma is szabadúszó képzőművészként tevékenykedik, leginkább restaurálási munkákból tartva fenn magát. 2017 és 2019 között – élete másik meghatározó élményeként – két indonéz állami ösztöndíjjal másfél évet Jáva és Bali szigetén töltött, Jogjakartában elsajátította a tradicionális batiktechnikát, amelyet kortársi értelmezésben azóta is használ.

De térjünk vissza szakdolgozatára, amely nem más, mint egy alapos kutatómunkával alátámasztott személyes hitvallás és alkotóprogram, amely máig hatóan megalapozta művészet-szemléletét. Az alkotó a már fentebb említett spanyolországi ösztöndíjának két meghatározó élményére hivatkozik, amelyek arra készítették őt, hogy elméletben és gyakorlatban is foglalkozzon az eredendő emberi létdilemmák, a szenvedés és az ebből kivezető út, a művészeti szublimáció kérdésével. A *Szőnyegek* diplomamunka-téma tehát nemcsak elmélet, kultúrtörténeti és esztétikai megközelítés volt számára, hanem a kivitelezés meditációs gyakorlata, maga a megoldás, amely konkrét műalkotások megvalósulásában nyilvánult meg. A hajdani képzőművészeti hallgató spanyolországi tartózkodása alatt a madridi Prado Múzeumban járva kezdett el foglalkozni a bűnösség, a bűn témakörével, az emberi természet kettősségével és a monoton ismétlődő vétkekből való kiszabadulás lehetőségével. Itt történetesen Hieronymus Bosch, Francisco Goya és El Greco szuggesztív, tabudöntögető képeinek hatása alá került, akik kétségtelenül az emberi ösztönösség, a tévelygések, bűnök és balgaságok, a pokol és a menny világának látomásos festőiként váltak világhírűvé. (Méry értékelése szerint Francisco Goyának *A háború borzalmai* című rézkarc-sorozata például nem korának háborújáról szól, hanem a mindenkori háborúk értelmetlenségét és kegyetlenségét veti vizsgálat alá, az ember elfajzását, lélektelenségét, állatias mivoltát helyezi előtérbe.) Marokkói útjának pedig kiemelkedő mozzanata volt a berber szőnyegekkel és textilekkel való találkozás. Beáta vonzódása a telítettséghez és a festőiséghez – amelyet ez idő tájt leginkább a grafikáiban gyakorolt, lásd *A fényhozó (Szent László-legenda)*, 2011; *A képzeletbeli CUENCA látképe*, 2013 – új irányt és löketet kapott a távolinak tűnő arab szertelenséggel, a színek atmoszferikus hangoltságával.

Felfedezi a szőnyeg szimbolikájában a sorsjelképszerűség, a ciklikusság, a folyamatosság, az ismétlődés, a megszakíthatatlanság, a kozmikusság, a világegyetem- és a hálózatszerűség, a koncentrikusság, valamint a szimmetria ábráit. Ugyanakkor azt is látja, hogy a téma szakrális, mágikus, misztikus, transzcendens és csoda funkciója révén (lásd pl. ima- és/vagy repülő szőnyegek) módfelett alkalmas a profán időből, a történelemből, az ismétlődésből, a bűnök, betegségek, háborúk és katasztrófák világából való kilépésre. Méry tehát a szőnyegképek elkészítési tervével (s azóta is minden művével) igyekszik megoldást találni az emberi szenvedés prob-

lémáira. Tudniillik a szőnyeg (a kép) az imádság, az Istenre való fókuszálás helye, azaz kizökkent a felporciózott történeti időből, tehát szimbolikája az örökkévalóságba emeli, magasabb szférákba vezeti az embert.

Nézete szerint a kortársi művészeteknek határozottabban kellene közvetítenie a szakrális tartalmakat. Szakdolgozatában így ír erről: „Mind képzőművészeti, mind emberi téren küzdök és küzdöttem az emberi lét kettősségével. A lehúzó, arctalan erővel, melyek emberi mivoltunkat félmjelzik; a test, a matéria rabságával. [...] Emberi mivoltunk jellemzője az isteni forma [istenképűség], ami minden emberben jelen van, s felszabadításra vár, a jobbik részünk, a harmónia, a rend és a béke, az állandóság állapota. [...] Káoszra tehát igenis szükség van, hogy kozmoszt teremtsünk belőle, és hogy megtisztuljunk általa. Szükség van rá, hogy a feketeségben felcsillanjon és hömpölyögve növekedjen a fény. Ez viszont csakis a rossz felismerésével és tudatos felhasználásával, irányításával érhető el. [...] [Diplomamunkámban] a rossz beépítéséből a nagy Jóságba [kérdéskörrel] lesz szó, s ezáltal a súlyos, reménytelenek, pesszimiztának tűnő tartalmak feloldozásáról is.”⁹

Méry Beáta célja azóta is a mágikus, ösztönös és diabolikus versus az orfikus, rendteremtő, átgondolt, mély és katartikus gondolkodás összekapcsolása, kibékítése, harmonizálása.

Műveinek egyik jellegzetessége a *közletről rajz – távolról festmény* effektus. Ehhez társul a színek természetével és szimbolikus jelentésével történő elmélyült foglalkozás. A kis formák nagy formákba való sűrűsödésének, valamint a rész-egész viszonyának kérdései Paul Klee és Karátson Gábor jótékony hatásának köszönhetően máig foglalkoztatják szellemét. Klee vonalra és színre épülő absztrakciójának külön fejezetet szentel szakdolgozatában. A színekkel kapcsolatban idézi is őt: „A szín elsősorban minőség. Másodsorban súly, hiszen nemcsak színértéke, de tónusértéke is van. harmadszor mérték, mert az imént említett értékeken kívül határa is van, kerülete, kiterjedése – vannak mérhető elemei.»¹⁰

De Méry éppúgy épít Karátsonra, mint Klee-re. Meghatározó volt számára egykori tanárának gondolkodói és festői munkássága, a tiszta, látomásos, transzcendens színekre, plusz a rajzoságra, grafikus látásmódra, valamint az idő és az időtlenség, illetve a szürrealizmus dimenzióira figyelő előadásmódja, ahol s amikor az alkotó – ab ovo – a művészet és az igazság összekötő csatornájává kíván válni. Ezt a felfogást szolgálja Beáta *Szőnyegeket–Szövevényeket közletről rajz-, távolról festményciklusának* beszédes újítása: a parafa dugókból kimetszett, a *katasztrófák, betegségek, bűnök* és *háborúk* témáit megörökítő apró rajzok pecséthengerekként (grafikai klisékként) történő, ecsetet helyettesítő, repetitív mozgást imitáló nyomképző alkalmazása.

Munkásságával kapcsolatban mindent elolvasva, bár sok mindenét nem kifejtve Méry Beáta képzőművészeti szabadító azt vallja: „ahogy gondolkodásmódunkat is meg kell szabadítanunk az évezredek, társadalmi berögződöttségek, korlátozó sémák ráakódott porától, ugyanúgy mindenben vissza kell térni a tiszta forráshoz, a kezdeti paradicsomi állapotokhoz legközelebb álló korok általunk ismert megnyilvánulásaihoz”.¹¹

Izgalmasan bonyolult, váglyakkal és vívódásokkal, titokzatosságokkal és átlelkesültségekkel teli alkotásai kiszabadítanak, kiemelnek bennünket a szenvedés reménytelen körforgásából. Műveinek ez a reménykeltő varázslata, sugallata, üzenete: hogy a szeretet esztétikája közelebb hoz bennünket egymáshoz és Istenünkhöz.

JEGYZETEK

¹ Az idézet Méry Beátától származik. Lásd lentebb!

² *Hullámtermészet*, Klášter Zlatá Koruna, Ciszterci kolostor, 2025. május 8 – június 1. A kiállítás a Cseh- és Morvaországi Magyarok Szövetsége (Prága) szervezésében az évente hagyományosan megszervezett, II. világháborúban elhunyt magyar katonák emlékeztére rendezett Magyar Nap keretén belül valósult meg. Talán érdemes a magyarázó szöveg további részeit is idéznünk: „Mondják, hogy a fény sajátja a hullámtermészet. Világunkban hasonlatos tehát a vízhez: áramló, örvénylő, áradó, visszahúzódó két végpont játéka és egymásba fordulása. Hullámtermészet. Az emberi élet analógiája is. Folytonosan látszólagosan két pólus, két erő hul-

lámverésében feszülünk: keletkezés és elmúlás, vonzás–taszítás, boldogság–szenvedés, igaz–hamis, agónia és ekstázis, hegymenet és völgymenet, apály–dagály, mindez érzékelésünkben. Létünk végső soron e vízmozgás által parti fövényre vetülő játszó fény. E fény maga pedig hullámmozgás által jön létre: feloldott, feloldozott kettősségeink az áramlás által örökmozgóvá válnak, a legnagyobb Fény szolgálatában.”

³ Lásd *A szeretet próbája* című csángó népballadát.

⁴ <https://beatamery.weebly.com/>

⁵ <https://beatamery.weebly.com/curriculum-vitae.html>

⁶ Az összegzés forrása: <https://beatamery.weebly.com/roacutelam--about.html> és <https://osztondij.mma-mmki.hu/public-profiles/3771>

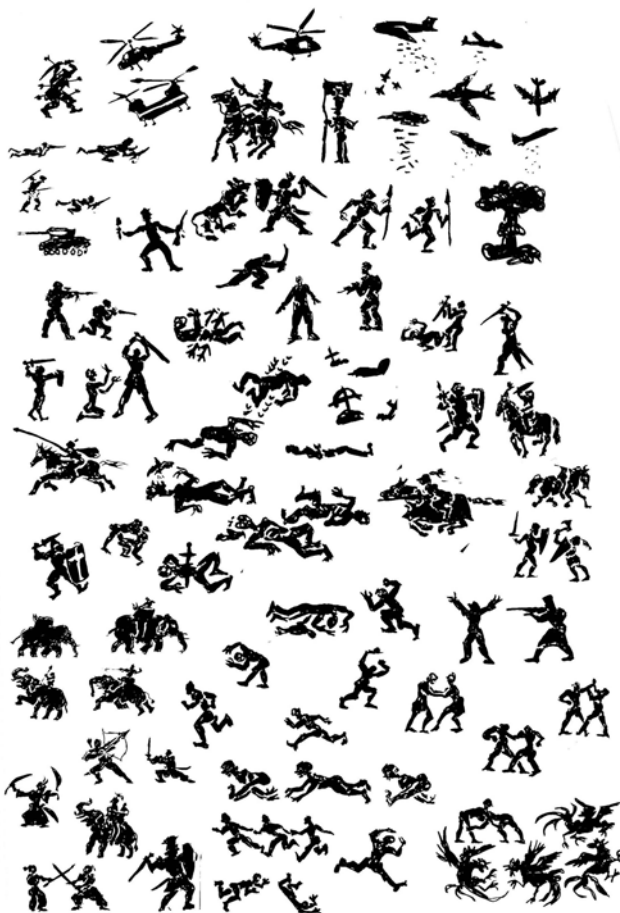
⁷ *A folyó (A hó emléke ciklusból)*, https://konyvtar.dia.hu/html/muvek/CSOORI/csoori00001a_tart.html

⁸ efZámbó István kiszólása.

⁹ Részlet a művész szakdolgozatából. Magyar Képzőművészeti Egyetem, Grafika Tanszék, képgrafika szakirány. Témavezető: Lengyel András DLA. Szakdolgozati konzulens: Révész Emese PhD. Budapest, 2014, 8–9.

¹⁰ *Uo.*, 17.

¹¹ *Uo.*, 41.

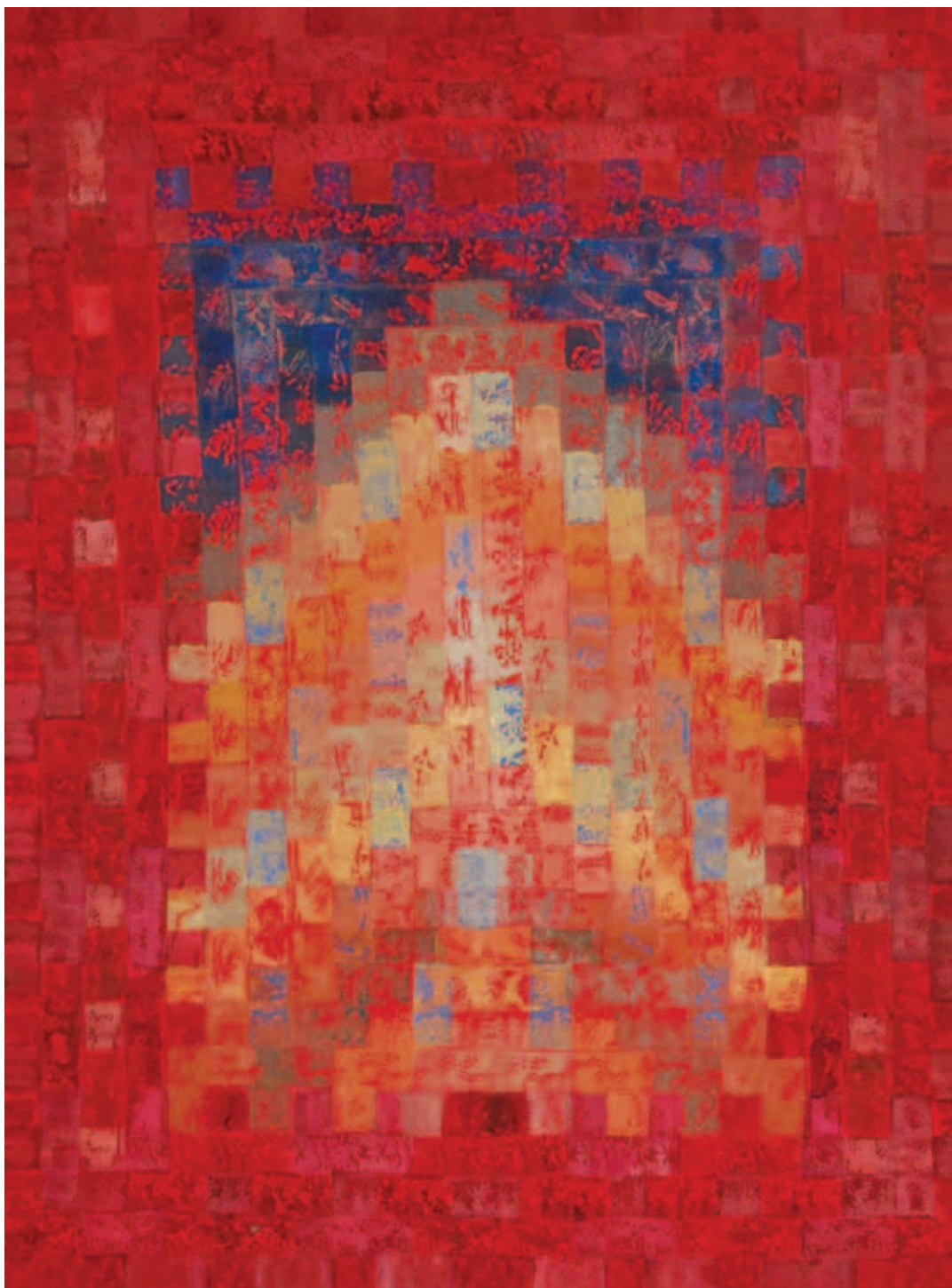
MÉRY BEÁTA, Háború, 2014, tusrajzok a Lelkiismeretvizsgálat művésztkönyvekhez és a Szövény-sorozat parafadugó-metszeteihez: Lelkiismeretvizsgálat – Indulgencia (Bűnök, Katastrófák, Betegségek, Háborúk) művésztkönyv I–IV., (4x) 2014, merített papír, kb. 15x15 cm.: ... (Háború), művésztkönyv I. (részlet)

MÉRY BEÁTA, Háború I., 2012, vegyes technika, olaj, vászon, 120x180 cm (fent a kép egy részlete)

MÉRY BEÁTA, Háború II., 2014, vegyes technika, olaj, vászon, 90x180 cm (fent a kép egy részlete)

MÉRY BEÁTA, Tűz, 2014, vegyes technika, olaj, vászon, 120x90 cm

MÉRY BEÁTA, Krónikus, 2014, vegyes technika, olaj, vászon, 135x70 cm

MÉRY BEÁTA, Kiáradás, 2017, akril, tus, karton, 21x29 cm; A vizek mozgása, 2017, akril, tus, papír, 30x40 cm

MÉRY BEÁTA, *Átváltozás*, 2019, akril, vászon, 80x60 cm:
Visszatérés, 2017, akril, tus, karton, 21x29 cm

MÉRY BEÁTA, Emelkedés, 2020, batik, textil, 80x35 cm; Elágazások, 2020, batik, textil, 80x35 cm; Zarándolok a forráshoz, 2021, batik, növényi festékek, világítódoboz, 80x80 cm

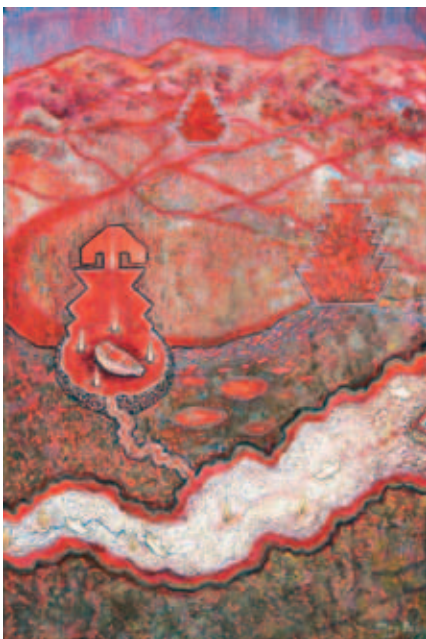

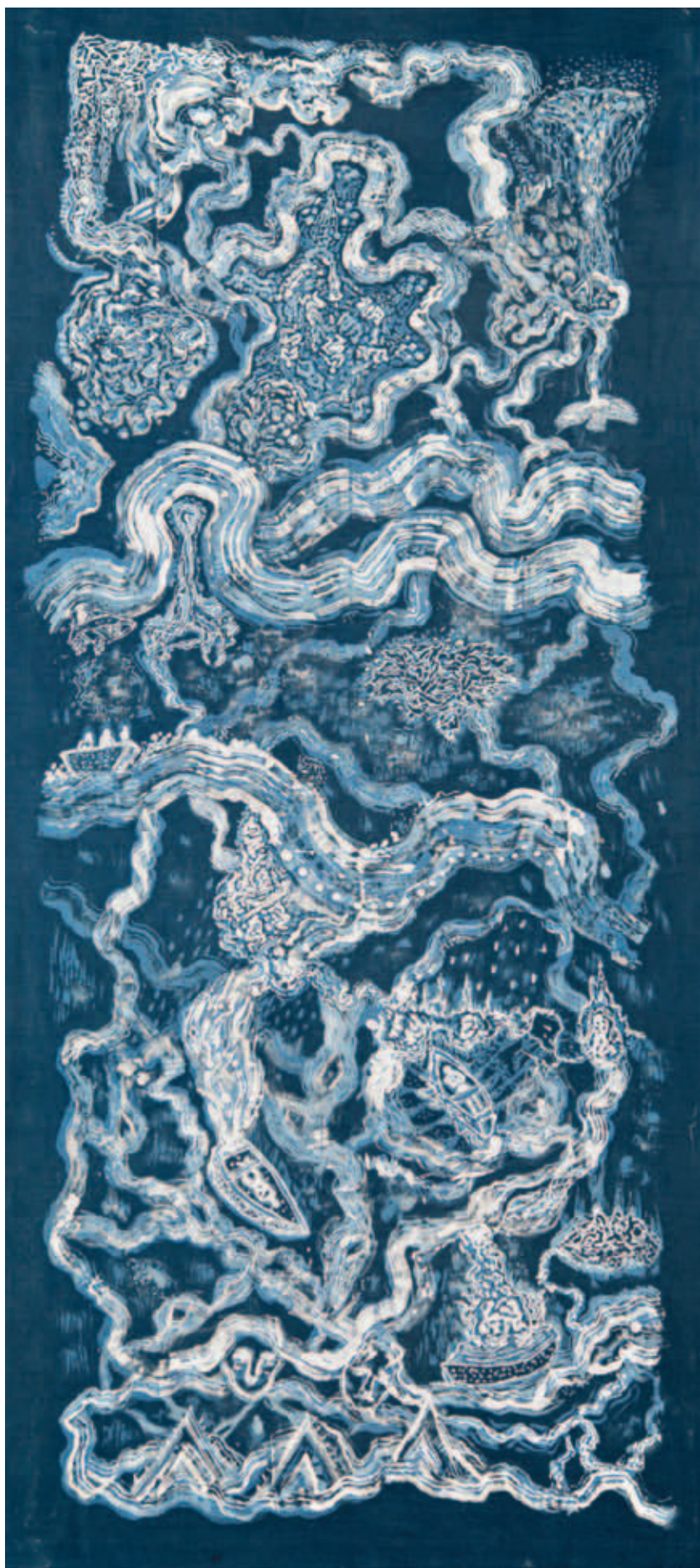
MÉRY BEÁTA, A hegyekben, 2019, akril, vászon, 80x60 cm

MÉRY BEÁTA, Relikviák a vörös erdőből, 2021, installáció, papírmetszet, vegyes technika, Smolyan, Bulgária

MÉRY BEÁTA, Szikra, 2021, akril, vászon, 60x40 cm; A vörös folyó, 2021, akril, vászon, 60x40 cm; Rubedo, 2021, akril, vászon, 60x40 cm

MÉRY BEÁTA, Araszolás és suhanás, 2024, jávai batik, pamutvászon, indigó, kb. 90x40 cm

MÉRY BEÁTA, Az elemek visszaadása – Tükrök, 2024, olaj, vászon, kb. 90x45 cm

MÉRY BEÁTA, Virrasztás a torkolatnál, 2024, olaj, vászon, kb. 135x135 cm;
„A teremtett dolgok megrendülhetnek, hogy megmaradjanak rendülhetetlenek”, 2025, olaj, vászon, 135x135 cm

**MÉRY BEÁTA, Elhagyott csónakok, installáció – XIII. Dunartcom művésztelep (Imagináció),
Korona kiállítótér, Somorja, 2023 (Bucsuházy István fotói)**

MÉRY BEÁTA, Arcok, lépcsők, csónakok I–VI., (6x) 2023, szénrajz, vegyes technika, 31x31 cm

HERBERT FRUZZINA

Jemenben a helyzet

Izzadtan ébredek. Hátamhoz tapad a pizsama, vizes a nyakam. Úgy érzem, eddig nem lélegzett a bőröm, nemrég vehettem le magamról a neoprént. Mintha még mindig szorítana. Nem kellett volna ilyen sokáig ébren maradnom. A legpihentetőbb az éjfél előtti alvás, a lemaradást később már nem lehet behozni. Férjem szerint ha előbb feküdnék le, nem lennének rémálmaim. Az az igazság, hogy amikor belekezek egy filmbe, nem tudom abbahagyni. Van, hogy a filmet nem, de van, hogy arra várok, hogy szemben elfogyjanak a világos ablakok. Általában nem alszom jól, este fázom, éjszaka pedig izzadok. Tegnap Latifa hercegnőről néztem egy dokumentumfilmet, és utána egész éjszaka szökni terveztem álmomban. Dzsetszkivel száguldottam a tengeren, a víz is sötét volt és az ég is, csak egy távoli vitorlás fénye világított. Az örök motorcsónakon üldöztek, lecibáltam a búvárruhám, és mikor azt hittem, végre vége, újra foglyul ejtettek.

Egyre gyorsabban megyek, egyre mélyebbre szívom a ködöt. Behúszom a hasam, stabilizálom, nem engedem ki egyszer sem, ameddig át nem lépem a küszöböt. Egyenesen járok, egyszerre teszem le a lábam és a botot, vigyázok, nehogy kocogni kezdjek. Kívülről nézve könnyűnek tűnhet, mintha csak sétálna az ember. Szeretem, hogy dolgoznak az izmaim, viszik előre a testem. Közben nem hallgatok zenét, azt hallgatom, ahogy zörög az avar, ma, mondjuk, kevésbé zörög, mert a párás levegőtől puha. Egy krimi is kezdődhet így. Egy ember, középkorú, férfi vagy nő, irodai alkalmazott. Lábán futócipő, új, csak a talpa sáros. Kora reggel indul futni, kapucniban, fülében fülhallgató. Lassít, megtorpan, összehúzza a szemét. Először azt hiszi, korhadt fadarab. Kiveszi a fülhallgatóját, csend lesz. Aztán felsikít, következő snitt, villogó rendőrautók, védőruhás helyszínelők, csak a nyomozókon nincs soha védőruha. Néha elképzelem, hogy mi lenne, ha ez velem történne. Ha én látnék meg a bokrok alatt két cipőtalpat. Kit hívnék fel, mit mondanék, hogyan tapintanám ki a pulzusát úgy, hogy ne zavarjam össze a nyomokat? Néha azon kapom magam, hogy fejben gyakorlom a monológot. A hetvenhetes útnál, a veszprémi lejárótól hat kilométerre észak felé, ötvenes férfi, pulzus nincs, satöbbi. Néha elképzelem, hogy megdicsérnek a nyomozók, milyen pontos vagyok, azt mondják, ritka, hogy ilyen precíz telefonhívást kapnak, hogy milyen jó, hogy nem zavartam össze a nyomokat. Néha viszont aggódom, hogy a túl pontos segélyhívástól gyanús leszek.

A sütőpapír megvágta az ujjam, óvatlanul húztam ki a dobozból. Vendégek jönnek, halat sütök, és hozzá petrezselymes krumplit. A férjem majd választ fehérbort, többfélélt is behűtöttem, mert nem tudtam, melyik illik a süllőhöz a legjobban. A salátaöntetbe nem teszek sót és ecetet, a sótól mindig olyan száraz lesz a szám, mintha a tengerben úsztam volna. Nem tudok tőle aludni, elfogy a nyálam, tátogok, nyelni is alig tudok. Kiteszem az asztalra a sót, a borsot és az ecetet. Férjem nemsokára itt lesz, sosem késik. A vendégeket leülteti majd a nappaliba, én még kis ideig a konyhában leszek. Jobban szeretek később

csatlakozni, mikor már beindult a beszélgetés. Az elején a forgalomról lesz szó, a munkáról és a gyerekekről, a konyhából is hallani fogom. Hallom, hogy elfordul a zárban a kulcs, hallom utána a csöndet, ahogy a férjem kioldja a cipőfűzőjét. Bejön, megpuszítja a homlokom, a bőrének autóillatosító-szaga van. Csengetnek, férjem kinyitja az ajtót, a vendégek léptei ismeretlen ritmusban visszhangzanak a lépcsőházban. Férjem a nappaliba viszi a borospoharakat. Eggyel kevesebbet tesz ki, a tálcán finoman egymásnak koccan a faluk. A vendégek kopognak az ajtón, pedig nyitva van. Gyertek, kiáltja a férjem, és a hűtőbe nyúl, keze a Chardonnay és a Sauvignon Blanc között hezitál, de végül a négyéves Pinot Grigiot nyakát ragadja meg. Miközben az ajtóhoz megy, mormol valamit, azt hiszem, azt kérdezi, minek hűtöttem be ennyiféle fehérbort.

Szerda van, fél nyolckor csenget a takarítónő. Mindig ilyenkor csenget, ha két percet késik, máris elnézést kér. A férjem munkába indul, megszorítja derekán az övet, és megigazítja a nyakkendőjét. Viccelődik, hogy ha nyugdíjba megy, kihal vele együtt a nyakkendő. A takarítónőből illatfelhő árad, talán gyöngyvirág lehet. Idősebb, mint én, de mindig szépen van sminkelve, jól áll neki az olcsó rúzs. Én otthonra sosem sminkelem magam. Lelkesen köszön a mérnök úrnak, megkérdezi, hogy aludt, mindig ezt kérdezi. Utána szép napot kíván, és kipihent ügyfeleket. Amint kilép a férjem, mindig elmondja, hogy milyen szerencsém van, hogy ilyen férjet találtam, aki nem iszik, és szépen köti a nyakkendőt. Átöltözik, a nadrágját a kilincsre akasztja. A hálószobával kezd, áthúzza az ágyneműt. Emlékeztetem, hogy majd ne felejtse el leporszívózni az asztal lábairól a pormacskákat. Sértődötten néz, sosem szokta elfelejteni. Gyors és pontos. Mialatt dolgozik, én sétálni megyek az erdőbe, kellemetlen lenne otthon maradnom. Mire hazaérek, már kabátban vár, a pénztárcáját keresi. Azt kérdezi, ugye, nem baj, hogy megette a vajaskenyeret, amibe a mérnök úr beleharapott. Nem lett volna szíve kidobni.

A szomszéd ház előtt már megint söprögetnek. Látom a fotelból, és azt is látom, hogy piszkos az ablaküveg. Csikot hagyott rajta a törülörongy, és a széleken felismerem a takarítónő ujjlenyomatait. Amint lehullanak a falevelek, a szembeszomszéd naponta kétszer söpröget. Az út végébe húzza a faleveleket, jó nagy kupacba, szeretnek rápisilni a kutyák, és belegázolni a gumicsizmás gyerekek. A szomszéd ilyenkor hangosan káromkodik. Nem hallom, mert zárva van az ablak, de látom, hogy ingerülten tátog, és a gereblye nyelével hadonászik. Megfájdul a lábam, azt hiszem, hidegfront jön. Egy kép jár a fejemben, tegnap láttam a Facebookon, azóta újra meg újra eszembe jut. Jemenben készült, egy inkubátorban kapálózik négy koraszülött. Beírtam a keresőbe, hogy mi a baj Jemenben. Kidobott egy csomó cikket, négybe belekezdtem. Éhség és polgárháború, hogy miért, azt újra meg kellene nézнем, mert csengetett a postás, és véletlenül egy klikkel becsuktam az összes ablakot. De mégiscsak segíteni kellene valahogy. A járdán már egy falevél sincs, a szomszéd a kerítésnek támasztja a gereblyét. Vajon emlékszik még, hogy a lányom mindig kikerülte az avarkupacokat?

Vasárnap van, a sárga sálamat veszem fel, szeles az idő. A lányomhoz megyek ebédelni. Az előszobában frissen mosott ágynemű illata terjeng, a cipők egymás mellett sorakoznak. A falon egy modern kép, három vastag, párhuzamos ecsetvonás. A színek ütik egymást, a szélük egyenetlen. A lakásban minden más egyenetlen. A kép mellett a lányom oklevelei vadászatból hazahozott trófeákra emlékeztetnek. Leülünk az ebédlőasztalhoz, az asztallap üvegből van, evés közben fázik az alkarom. Apa hogy van, kérdezi a lányom, miközben

csirkesalátát tesz a tányéromra. Ügyel rá, hogy magának pont ugyanannyit szedjen, mint nekem. Apa jól van, felelem. És te, kérdezi a lányom, úgy néz rám, mint az apja, féltve, komolyan. Én is. A lányom három salátalevelet szúr a vil-lájára, utána egy kis darab csirkehúst. Körmei púderrózsaszínűek. És Nándor? Kérdezem, mert nem jut eszembe más. Ő is. A szél kint egyre erősebb, az ab-laknak csap néhány falevelet. Szeretném megkérdezni, hogy milyen ez a Nán-dor, hogy magának vasalja-e az ingét, hogy tényleg szereti-e. Megkérte a ke-zem, mondja a lányom, és felnéz a tányérjáról, szemembe néz, várja, hogy mit szólok. Szétnézek a lakásban, azt hiszem, Nándor nyomait keresem, hátha ar-ról rájövök, mit szeretnék mondani. Nem találok szinte semmit, csak két, fé-nyesre sikált cipőt az előszobában és egy mérnöki diplomát a falon. Hango-sabban teszem le a poharat, mint szeretném, most veszem észre, hogy a kör-möm ugyanolyan színre van lakkozva, mint a lányomé. Gratulálok, akarom mondani, de a G megakad a torkomon, mint a pattogatott kukorica héja, szorul és kapar. Jemenben a helyzet egyre rosszabb, mondom helyette.

Begördül a kocsink a ház elé, férjem lekapcsolja a motort. Másik kocsí is lehetne, több lakás is van a házban, többen járnak kocsival. Mégis pontosan tu-dom, hogy a férjem az, nem is én tudom, hanem a gyomrom. Kicsire összeug-rik. Mióta a férjem nem iszik, egyre kedvesebb. Hogyha későn ér haza, virágot hoz, és megkérdezi, milyen volt a napom. Emlékeztet, hogy pihenjek, tegyem fel a lábam, ne sétáljak túl sokat. Még a vásárlást is átvállalja. Saját naptárá-ban vezeti, hogy mikor kell kontrollra mennem, azt is beírja, mikor látogatom a lányomat. Múltkor rossz hőfokon sütöttem a húst, kétszázon száznyolcvan he-lyett, láttam rajta, hogy ideges, hogy ide-oda lépdél, hallottam, hogy gyorsab-ban veszi a levegőt. De nem szólt egy szót sem. Mikor itt voltak a vendégek, hallottam, hogy az előszobában suttog, hogy azt mondja, a felesége pánikbe-teg. Akkor is ide-oda lépdelt, nyikorgott a lába alatt a parketta. Hogy te ezt mi-lyen jól bírod. Válaszolta a vendég, és a résnyire nyitott ajtón keresztül láttam férjem vállán a megértően pihenő férfikezet.

Éjszaka elővettem a párnám alól a mobilom. Tudom, hogy nem szabad, a kijelző fényétől csak még éberebb leszek, gátolja a melatoninképződést. Meg akartam nézni, mennyi az idő, sötét volt, de olyan éber voltam, mintha már reggel lenne. Egy pillanatra ránéztem a Facebook-falamra, és megint feljött az a bejegyzés Jemenről, de az inkubátorban négy helyett már öt csecsemő ka-pálódzott. Jemenben a helyzet egyre rosszabb, olvastam felette, legutóbb még nem ez volt a címe, nem emlékszem, mi volt, de nem ez. Férjem mondta, hogy a telefon lehallgatja a beszélgetéseimet. Azt hiszem, ideges leszek, de nem jön az érzés, nyugodt maradok. Nyugodt vagyok, teljesen nyugodtnak érzem ma-gam. Mélyre szívom a levegőt, és érzem, hogy elárasztja tagjaimat a nyugalom. Jemenben a helyzet egyre rosszabb, az inkubátorban már öt csecsemő kapá-lózik, véznábbak, mint amilyenek a lányom született, nem lehetnek több két kilónál. Kézfejeikből csövek lógnak ki, lassan mozognak, vagy a felvétel lassí-tott. Tudom, hogy tennem kell valamit, és ez megnyugtat, a tudóm olyan köny-nyen emelkedik, mintha több méter mélyről jöttem volna a felszínre.

Nem szóltam senkinek. Hajnalodik, a beszűrődő napfénytől narancssárga a mennyezet. Csend van, csak a szomszéd gereblyézését hallom, nem is tud-tam, hogy ilyenkor is gereblyézi a leveleket. A tervet a kockás noteszomba rö-gzítem, a noteszomat pedig majd magammal viszem. Hulla nélkül nincs gyil-kosság, szokták mondani. Így nem kell a férjemért aggódnom. Nem mondom el neki, ha elmondanám, megpróbálna visszatartani, azt mondaná, pihenjek,

igyak egy nyugtató teát. A naplóimat is kiveszem majd a matrac alól. Talán elégetem őket, vagy az összeset a folyóba dobom. Az előszoba parkettájához nyomom a cipőm talpát, addig dörzsölöm a gumit, ameddig nyomot nem hagy. Ha nekimegyek a vitrinnek, kinyílik az ajtaja, a padlóra esnek a vázák és a képek. Nem is tudom, minek kell őket vitrinben tartani. A férjem majd azt hiszi, elraboltak, a lányomnál is csak a helyszínről jelentkezem. A telefonomból kiveszem a SIM-kártyát, lehúzom a vécnél. Felveszem a magassarkúmat, és a készülékre lépek. Behorpad, még egyszer rálépek, megreped. Ez így majd jó lesz. Hívok egy taxit a szomszéd ház elé, a gereblyézős szomszéd nevére. Azt mondom, irány Jemen. Nem, természetesen először a reptérre megyek, ott fogok a legközelebbi repülőre jegyet venni.

Séta közben vizualizálom magamban a tervet, átgondolom a lehetséges buktatókat. Olvastam, hogy vizualizálás közben is tanulunk, erősödnek fejünkben a szinapszisok. Nekidőlök a vitrinnek, megremegnek benne a vázák, de nem dőlnek el. Erősebben kell majd nekilendülnöm. A SIM-kártyát nem nyeli el a WC, lehúzom, egy pillanatra eltűnik, utána újra előjön. Legjobb lesz, ha mégis inkább lenyelem. Egyre gyorsabban megyek, elfelejtem stabilizálni a hasam, szinte kocogok. Bizseregnek az ujjaim, azt hiszem, ideges vagyok. Hasamba szívom a levegőt, orr, tüdőcsúcs, mellkas, has, mondom magamban, utána gyorsan, egy szuszra. Ez megnyugtat. Késő délután van, gyorsan lement a nap. Hazaérek, beállok a zuhanyzóba. Még egy órám van, ameddig a férjem hazaér. Nem várok holnapig, ma este elintézek mindent, a vitrint, a SIM-kártyát, a gumicsíkot. Az inkubátorban kapálódznak a csecsemők, a szomszéd gereblyéz, elfogyott a levendulás tea. Egy darab sincs már a dobozban. Kipakoltam az egész fiókot, elment vele félóra. Hallom, hogy közeledik egy autó, a házunk elé ér, leáll a motor. A gyomrom kicsi lesz. A parkettán nincs gumicsík, a vitrinben a vázák érintetlenek. A férjem homlokpuszijának alkoholszaga van. Szédeleg, nekimegy a vitrinnek. A vázák összerezzennek. Azt hiszem, ma még maradok.

LÉTAY MÁRTON

Labirintus

I.

Nyirkos a tenyér, a szem
mintha kiugrana az arcból,
a boka hamarabb lép, a remegő
térd
gyengeségében bénultan
tétováz.
Szétesik a test.
Mint egy málló, omló ház.
Már nem is test, csak váz.
Vázlat.

Minden tagja
elárulja a másikat.
Minden tagja fél.

Mégis minden mozdulat megtörténik.

Mintha begyakoroltam volna,
mintha a vérpadon
mintha a halálra ítélt
mintha méltósággal.

Belépek a Kapun.

II.

A lépcső alján az előcsarnok még világos.
Az egyik teremben gőz tülekedik.
Fekete folyosó,
sikoltó vörös fülkék.
Eddig tudtam vonszolni magam.
Eddig tartott az akarat.
Eddig a vakmerő erő.
Nem tudom már,
én keresem őt vagy ő engem,
ki akarja a másikat...

Megölni.

Az egymásra dobált, alélt végtagok közül
lassan kilép.
Sima testén megcsillan a pára.

Megfeszülnek az izmok.
 Küzdj meg velem!
 Küzdj meg velem.
 Győzd le!
 Győzz le!

III.

Arra eszmélek:
 elfutok.

IV.

Mi az a láthatatlan fonál,
 ami visszavezetett Hozzád?
 Mint győztest ölelsz,
 méltó harc után.
 A csata véget ért, mondod, győztél,
 mi győztünk.
 Én győztem – mondja a tested,
 magadra húzol,
 magadba,
 éhesen és habzsolón és bizonyítékra vágyva.

Hatalmam van.
 Felajz, hogy úr vagyok
 a sorsomon, a testemen, a vágyamon.
 Felajz, hogy a test, ez az áruló,
 azt az ölelést élvezzi, amit én akarok,
 és akkor, amikor én akarom,
 és hiába hagyott cserben a döntő pillanatban,
 hiába rettent meg az öléstől,
 most leigázom,
 és parancsolok neki,
 és irányítom,
 és csatába vezetem,
 és nem ódzkodom az öleléstől.

Megtehetem.

Ha nem győztem is le a Szörnyet,
 íme, enyém lett a Királylány.
 Elárultad értem
 apád, anyád, életed, hazád, istened,
 mindent odadoztál,

és most az enyém vagy,
és most azt csinállok veled,
amit akarok.

Mert megmentettél.

Mert a föld alatt, szemben állva Vele,
mikor már rázáródott
párás, sima, izmos tekintete,
megjelentél te, aki vársz,
és az Élet.

És kijutottam.

V.

Nem tudok tovább hazudni neked.

Medvebőrös sátor.
Naxosz szigete liliomtól bűzös.
Belemarkolsz a hajamba,
a lábad közé húzod a fejem,
közben becézel: szép győztesem,
én hősöm, te athéni herceg,
majd kielégülve kérdezed:
nagyon rút volt a harc?

Fekszem fehér combjaid között,
már nem zihálok az öleléstől,
csak fázik a hátam, mert
a nyirkos bőrön megcsúsznak a csillagok, és
elkapom a tekintetem,
hiába is keresed,
és úgy mondom:
persze, persze...
Ez már a múlt, ne is gondolkodj rajta,
te kis éheske.
És elalszol.

És újra és újra elmesélteted velem.
És újra és újra elmesélem.
Szörnyű volt, nagy baromi test,
az ereje, az izmai,
ahogy összefeszültünk,
de most már vége,
most már soha,
most már nem kell félned,
egy tenger választ el,
és én, a hős.

És nézem a csillagokat, és arra gondolok,
 hogy szemben álltam Vele,
 az ő bőrén is megcsillant a nyirok,
 és izmai fénylettek a bőre alatt,
 és birokra kellett volna kelnem vele,
 legalább tudnám, hogy milyen
 harcolni,
 hogy milyen a Szörny teste, amikor
 kiszorítom belőle a szuszt,

vagy ott halok meg a kezei között,
 abban a bilincs-szoros ölelésben,
 és én is egy lennék
 a levágott és szétcincált és szerte heverő
 testek között.

Mellettem alszol,
 érzem a szeretkezés szagát,
 és hidegen fúj a tengeri szél,
 és a Szörnyre gondolok,
 róla álmodom,
 álmomban visszatérek Hozzá,
 akitől elfutottam.

Elhagylak.

VI.

Elért az átkod.

Naxosz partján álltál,
 két kezed verte a fövenyt,
 és túlüvöltötted a hullámokat,
 túlsikítottad a vihart,
 valamelyik süket isten csak meghallott hát.

És a fonal, amivel visszarántottál
 az életbe,
 most már egybefonódott a sorsommal,
 hogy egy Moira se tudná szétbogozni a kettőt.

Elért az átkod,
 szemem előtt van habzó szád,
 vérvonalas szemed,
 és hallom a hullámokon és a viharon túl is
 az üvöltést, amit
 emberi fül még nem hallott.

Halálbaküldő Apám vére
 a szikláról a vászonra fröccsent,
 az agyveleje, ami nem kímélte
 egyszem fiát sem,
 a vitorlán kenődött el,

és elért az átkod:
 szabad vagyok és király.

Odavezetlek a trónomhoz.

VII.

Nem tartozom senkinek semmivel,
 csak neked.

Nem bírom törleszteni.

Hiába hazugság minden:
 a múlt, a hőstett, a harc, a vér,
 az életem most már csak miattad ér
 egy oboloszt.

Törlesztek –
 visszatértem hozzád,
 tiéd
 az időm, a trónom, a házam, az ágyam,
 a testemet csak neked adom,
 gyereket csak neked nemzek,
 vágyat csak neked enged
 az akarat.

Az a fonal eltéphetetlen.

Néha már boldog is vagyok,
 csak koncentrálnom kell...

De a Szörny, de a Szörny
 meglátogat álmomban,
 sima ölébe kap, megropogtat, legyűr,
 „úgyse győztél volna, Thészeusz”
 szuszogja a fülemben,
 miközben fulladozom az izzadságban,
 és ő boldogan horkantgat és nyökög,
 és fölém hajol, elbírhatatlan tömeg,
 és felriadok –

rettenve fordítom feléd a fejem.
 Te hortyogsz ágyamban,
 Ariadné,
 kedvesem,
 az athéni márvány a te szuszogásodat
 veri vissza...

VIII.

Mert kijuttattál a labirintusból,
 élve maradtam a holtak között,
 nem látott romlást se a testem, se a lelkem,
 a Bikaszörny nem sebezte fel ágyékom,
 nem járt bennem a szarva,
 hogy mint egy kihűlő báb terüljek el
 a jeges kereveten,

de azóta mégis egy eltéphetetlen fonal útvesztőjében bolyongok,
 aminek nincsen fala, így nincsen kijárata sem,
 egy útvesztő, ami bennem kezdődik és ott is ér véget,
 és aminek a közepén liliombűzös ágyadon
 kitérített, mindenre éhes szájjal
 te vársz,
 Ariadné. Te Szörny.

A kedves búcsúztatása

A test? Már tárgy. Súly van.
 Becsben tartjuk. Ez mindenünk.
 A lélek? Kint. Szárny suhan.
 A jég már levegő. Fény mindenütt.

A test? A bőr mint a pergamen.
 Nem íródik tovább.
 A lélek? Hóvirág tör elő
 a dermedt fűvön át.

A test? Átesszük. Emelem.
 Az arc egyre vékonyabb.
 A lélek? A jégben, a fényben
 rám köszön néhány múltdarab.

A test? Ráadunk minden
illő ruhát, amit kell.
A lélek? Párizs galambpár
az ablaka előtt énekel.

A test? Fekete cipzár alatt
olyan kicsi, olyan kevés.
A lélek? Ránk borul peremtől peremig
a mindenséget hívó februári fény.

Egy trauma elhantolása

Itt volt a seb. Érzem a nyomát.
Már nem erősebb. Nem sajog tovább.

Éles fény ömlött hideg délután.
Bevérzett a lélek. Huszonöt éve már.

Gyerekként hajtottam asztalra a fejem,
emberként néztem fel. A világ izzott velem.

Tizennégy múltam. Tátongó szívemen
kárhozat. Kifosztás. Ki tette ezt velem?

A pokollal szemben állok huszonöt éve már.
Szemébe nézek. Várok. Szemembe néz. Vár.

Aznap éltem, mindmáig. A sebze zárva, zúzva.
Elmentem a halálig, naponta, újra, újra.

És ma reggel tapintom magamban a sebet:
itt volt. Már nincs itt. Marad a döbbenet.

Végül a konok türelem tett csodát!
És most csendben elhantolom azt a traumát.

A bölcsesség csak ez: maradj veszteg. Várj.
Az élet az idővel győz. És veszít a halál.

Megbocsájtás

Végtelen úrron át űzöm magam Hozzád.
Tanít minden lépés. Szólít a szíved, a szád.

Szemben állok veled – arc az arcra porlad.
Egyenként fejtem le rétegeid Rólad.

A gúny – régi pajzsod. Érdes. Felsebez.
Nézésed – rozsdás penge, maró vaslemez.

Alatta a makacs, konok hallgatásod
mint a méreg. Ez se Te vagy. Nem látod?

Végül jön a páncél. Elrejti a szíved.
„Józan érvek” – mondd. Acélszürke. Hideg.

Egyenként omlik le az összes máz és héj.
Rémült szívem kutat, a kezem keresgél...

Hol érintlek Téged? Mi az, ami Te vagy?
Végül megtalálom aranyló arcodat:

Egy gyerek arca! És a lélek: újszülött!
Ártatlan, mert így él: törvény alatt, fölött.

Már látom a gyermeket benned, a gyermeket, aki fél.
Engedd, hogy én is az legyek: kisebb a kisebbnél.

És tudom, hogy aki retteg, az bújik, menekül.
Fáj most látni Téged nélkülem, egyedül.

Te lennél, aki bántott? Kit minden idegem fél?
Testén páncél, karján fegyver? Messzibb egy idegennél?

Magamhoz szorítlak. Legalább magamban.
Érzem a bőröd, a szíved,
bú-tubb, bú-tubb, dobog. Lélegzel. Igaz a színed.

Magamhoz szorítlak. Magamba.
Nem gyűlölhettek tovább.
Ringatlak. Nézlek. Ahogy az Isten néz le most rád.

Színvonalas programokkal folytatódik az MVM Classic&Club koncertsorozat

Kiváló klasszikus és könnyűzenei koncertekkel várja idén is az igényes zenei programokra vágyó közönséget az MVM Classic&Club. Áprilisban az MVM Classic színpadán elsőrangú művészek különleges zenei viadalának lehetnek tanúi a klasszikus zene rajongói, júniusban pedig a filmzene szerelmeseit varázsolhatják el az MVM Club műsorában felcsendülő filmslágererek, amit hagyományosan a különféle zenei világokból érkező előadók találkozási tesztje még izgalmasabbá.

Az MVM által névadó szponzorként támogatott, 2024 óta töretlen sikernek bizonyuló MVM Classic&Club koncertsorozat különlegessége, hogy mind a klasszikus, mind a minőségi könnyűzene kedvelőit változatos produkciókkal örvendezteti meg. A sorozat egyik védjegye az előadói és műfaji sokszínűség, amelynek eredményeképpen egyedülálló és izgalmas zenei együttállások születnek.

Április 28-án a Pesti Vigadó Díszterme adott otthont a **Hegedű versus Zongora – Hangszerek viadala** című különleges produkciónak az **MVM Classic** színpadán.

A nem mindennapi koncerten **Balázs János** Kossuth- és Liszt-díjas zongoraművész, **Baráti Kristóf** Kossuth- és Liszt-díjas hegedűművész, **Farkas Gábor** Liszt-díjas zongoraművész, valamint **Pál István** „Szalonna” Liszt-díjas hegedűművész, érdemes művész és **Bandája** varázslatos hamisítatlan zenei viadalt a színpadra. Az est ugyanakkor nem pusztán hangszerek virtuóz küzdelme értő művészek tolmácsolásában, hanem különböző műfajok és előadásmódok találkozása, „megmérettetése” is volt egyben. Itt fény derült arra is, hogyan fért meg egymás mellett egy népdal és annak klasszikus feldolgozása, vagy egy virtuóz hegedűdarab és a zongorás változata.

Az est házigazdájaként a közönség által már jól ismert **Bősze Ádám** zenetörténész humorral fűszerezett, avatott kommentárjai segítettek a zenei élmény befogadását.

Az **MVM Club** következő koncertje **Filmslágererek à la Hot Jazz Band** címmel június 19-én a MOMkult szabadtéri színpadán ugyancsak izgalmas zenei találkozásokkal várja az igényes könnyűzenét szerető közönséget. A jazzrajongóknak a Kossuth-díjas zenekar neve önmagában is garantálja az emlékeztető koncertélményt, ami ezúttal filmzenei tema-

Kép forrása: MVM Zrt.

tikával, valamint Wolf Kati énekesnő és Pély Barna Máté Péter- és Artisjus-díjas énekes közreműködésével lesz még különlegesebb.

Az est házigazdája Seidl Dénes Junior Prima díjas trombitaművész, a Bartók Rádió szerkesztő-műsorvezetője lesz.

Az MVM Classic&Club ősszel is számos meglepetést tartogat a zenekedvelőknek.

További információ és jegyvásárlási lehetőségek:

<https://mvmclassicclub.hu/>

„Mindnyájunk ügye a Mednyánszky-ügy”

Kovách Aladár és Varga Mátyás levelezéséből

Közzéteszi SümeGI György

Varga Mátyás (1910–2002) díszlettervezőt 1935-ben Németh Antal szerződtette a Nemzeti Színházhoz,¹ s ő ez időtől ismerhette Németh Antal dramaturgját, Kovách Aladárt is.² Azután Varga Mátyás három évadban Kolozsváron dolgozott, s ezidőt Kovách Aladár legismertebb művének, a *Téli zsoltárnak* a kolozsvári bemutatójához díszleteket készített.³ Amikor visszajött Budapestre, 1944-ben Kovách Aladár, „Németh Antal dramaturgja volt a színházigazgató. Művelt, sokoldalú, rendkívüli intellektusú emberre emlékezik személyében Varga Mátyás” – idézte Angyal Mária.⁴ S ekkor már Kovách Aladár szerződtette vissza a Nemzeti-hez Vargát, akivel jó viszonyban, szinte bizalmas kapcsolatban maradt Varga Kovách Aladár későbbi, emigrációs évtizedeiben is.

Kapcsolatuk Mednyánszky László bécsi hamvainak hazahozatalakor válhatott újra intenzívvé, mert ehhez Kovách segítséget kért Vargától, az ismert és foglalkoztatott díszlettervezőtől, s ő a levelei tanúsága szerint próbált segíteni, az ügyet itthon mozgatni. Eljárt a temetés itthoni intézőinél, és beszámolt az újratemetés lefolyásáról is Kováchnak, aki kezdeményezője lehetett az akció bécsi elindításának. A Kovách jegyzete beadványt Varga elküldte Pogány Ö. Gábornak, a Magyar Nemzeti Galéria főigazgatójának, ő pedig az illetékes minisztériumhoz, Ilku Pál miniszterhez fordult,⁵ s innét kezdve fölgyorsult Mednyánszky Bécsben őrzött hamvainak hazaszállítása és az itthoni újratemetés megszervezése.

Varga Mátyás leveleiben ugyanakkor a személyes ügyeik is terítékre kerülnek.⁶ Kovách Ady-maszkját⁷ Varga javíthatta s küldhette vissza Bécsbe, s a saját munkájáról is beszámol (Móricz Zsigmond *Úri muri* bemutatójához készített díszleteket, aztán Peter Weiss-darabot kapott). A megélhetését biztosító díszlettervezés mellett grafikus (Varga Nándor Lajos tanítványa volt a Képzőművészeti Főiskolán), festői és keramikusi tevékenységet is folytatott.⁸ Éppen a „Budapest panorámán”, nagy metszeten dolgozik, s említi azt is, hogy a népszerű *Kolozsvár* fametszetéből⁹ – ebből Kováchnak is volt példánya – új nyomatokat készített.

Levelei egyik legfontosabbja Mednyánszky László újratemetéséről (1966. február 15.) a személyes átélés közvetlenségével beszámoló, amely az előzőkhöz hasonlóan nem nélkülözi a kritikus hangot sem, főleg amiatt, hogy az akciót elindító Kovách Aladárról sem a szertartáson, sem pedig a sajtóban említést sehol nem tettek,¹⁰ ám az ő közreműködését Pogány Ö. Gábor levélben megköszönte.

Mednyánszky László hamvainak a hazahozatala és itthoni újratemetése jelentős magyar politikusok, államférfiak (Kossuth Lajos, 1894; II. Rákóczi Ferenc, 1906) és művészek újratemetési sorozatába (Bartók Béla, 1988) illeszkedik.

•

1. Kovách Aladár Varga Mátyásnak, 1965. április 21.

Bécs, 1965. április 21.

Varga Mátyásnak,

Budapesten
Hollósy Simon út

Kedves Barátom!

Mednyánszky László hamvainak hazaszállítása ügyében hozzád írom e sorokat, ki első voltál, hogy kérésemre felvetted otthon a problémát – azzal az intencióval, hogy juttasd el a beszámoló levelet, akik e kérdésben érdekeltek.

A budapesti közbelépésnek nyomát láttam már tegnap, amikor kezemben volt a bécsi Zentralfriedhof igazgatósága válaszánaak másodpéldánya a bécsi Magyar Követség kulturattasséjának, Ács Erzsébetnek 1965. március 10-én kelt beadványára. Ez a válasz is közli, hogy ez az utolsó év – a sírt az év lezártaával megbontják, s a csontmaradványokat közös sírba helyezik. Az elszállításnak ez tehát valóban utolsó pillanata.

A rend kedvéért összegzem, mit bécsi látogatásod alkalmával szóban jeleztem, Mednyánszky László utolsó heteinek, halálának, temetésének, valamint az elhagyott, névtelen sír megmaradásának körülményeiről.

Bővebben: Mednyánszky 1919. április tizenhetedikére virradó hajnalon halt meg (halálának okozói, az utolsó orvosi látteletről szeretnék fénykép-másolatot csináltatni – ez folyamatban van), temették április 19-én délután háromkor.

A sír helye: Zentralfriedhof–Wien

Gruppe 65

Reihe 31

Grabe 23

A sírhely megváltása Bécsben tíz évenként történik – 1929-ben a család részéről még valaki befizette az esedékes összeget, így a kérdést 1939-ig rendezték. A régi fakereszt az idők során eltűnt. [Ez állt rajta:] (Élt 67 évet.)

A második világháború a temető adminisztráció rendjét is felborította, ennek köszönhető, hogy Mednyánszky immár „elhagyottnak” kategorizált sírjából a csontmaradványokat nem tették a közös csonthalomba (ossarium), hanem egészen szokatlanul és rendkívülien rátemettek. Az első holttestet szinte pontosan 25 évvel Mednyánszky halála után és temetése évfordulóján, 1944 április 18-án temették sírjába. Majd 1947-ben egy másodikat, s később, utoljára 1953-ban temettek a sírba; összesen tehát négy holttest maradványai vannak itt. A legelső rétegben érintetlenül vannak meg Mednyánszky László csontmaradványai.

Amikor mindezt (Mednyánszky bécsi lakásainak, életkörülményeinek nyomait is kutatván) 1963-tól fokozatosan felderítettem s megtudtam, hogy [egy] éven belül a sírhely parcelláját újrendezik, s így a hamvak közös sírban tűnnek el, a tervem alternatív volt:

1. Igyekszem módot találni, hogy a hamvak hazaszállíttassanak, hogy a modern magyar festészet egyik legnagyobb úttörő mesterének csontjai a Kerepesi temető Magyar Pantheonjának megmaradó részében nyerjenek méltó örök sírhelyet, – vagy ha ez akár meg nem értés, akár technikai okokból nem menne, akkor:

2. a hamvakat akkor egy itteni, talán utolsó színmagyar falu, Órisziget (Sziget in der Wart) temetőjébe helyezem el, gondoskodnék lassan megfelelő, egyszerű síremlékről s egy Beczkóról hozott ezüstfenyőről.

A budapesti pozitív visszhang, hogy a hamvak hazaszállításának ügyét a Nemzeti Galéria vállalja, nagy megnyugvással és belső örömmel tölt el.

Ide tartozik még, hogy az exhumáláshoz valakinek, hozzátartozónak írásbeli hozzájárulása is kellett volna. Ezért volt szükséges nyomot keresni az Argentínában élő utolsó Mednyánszkyról. (Szintén László, s a Mester másodfokú unokaöccse, ma 70 körül, felesége meghalt, s azóta ivott.)

Most, április 13-án kaptam Buenos Airesből e sorokat: „Be akarok számolni Néked a rámbízottakról. Mednyánszky [utódot] kerestem mindenhol, 2-3 éve látták utoljára, mikor is gazdagabb magyarokhoz eljárta egy ebédet kérni s kis pénzt. Nagy[on] le volt rongyolódva, messziről bűzlött, ki tudja, mikor mosakodott, s hol aludt. Részben lejártam, részben letelefonáltam az összes itteni menhelyet, mert arra gondoltam, csak ilyen helyen lakhatik, de nem volt sehol, megakadtam.”

Íme az utolsó Mednyánszky. A halhatatlan „nagybácsi”, a Mester egyetlen vérégi örököse. Hamvait tehát feltétlenül jogosan szállíthatja haza az állam, a nemzet, s az a kicsi csoport, mely a nagy művész szellemi örökségét őrzi, gondozza és oltja át újabb nemzedékekbe.

Kedves Matyikám s kedves Barátaim, eljártam még az exhumálás technikai lebonyolítása érdekében is. Itt van kezemben a „Wiener Stadtwerke Stadtische Bestattung árajánlata”:

Exhumierung und Vorbereitung für Überführung ca: 6.000 Schilling.

A munkát elvégzik egy hét alatt. Az elszállításról már az exhumálást rendelő gondoskodik.

Még egy: utána kellett nézni a másik három holttest kilétének (vagy kivoltának), hozzátartozóinak is. (Hátha akadályt gördítenek.) Szerencsére ezek is igazi ágrólszakadtak voltak, talán éppen öreg csavargók, kiket életében igen kedvelt (mint típust) a „Csavargók bárója!” Senki nem szól bele az exhumálásba.

Nagyon jó lenne filmezni az aktust – remek kompozíció lehet Mednyánszky rajzainak (halott orosz katona, elesettek, öregek – s a táj az élő fák sora a sír felé) beépítésével. Elsőrangú televíziós téma és maradandó dokumentum. Itt is szólhatnék, de esetleg otthon is értékeli a televízió a művészi riportázs témát. (Erről is kérnék valami választ.)

Különösen most, én kérnék majd jelzést a továbbiakról, s ha valamiben én itt segíteni tudok, címem: K. A. Meisel-Strasse 3/27. Wien, XV. Telefonom: 92-0-72-93. (Általában d. e. 9-12 közt és este 11 óra tájban. „Vorankündigung”-gal mindig.)

Május 13-tól június 3-ig Párizsban vagyok, utána ismét folyamatosan végig Bécsben. Mindig elérhető, értesítendő Mátyuskám címeden, kiértesítelek állandóan, merre járok.

Még egyszer köszönettel mindenért.

Minden érdekeltet üdvözöl.

Téged pedig Matyim, baráti szívvel ölel:

Kovács Aladár

Melléklet: Mednyánszky sírja mai állapotában a bécsi Zentralfriedhofban (saját, gyenge felvételem.)

2. Varga Mátyás Pogány Ö. Gábornak, 1965. május 19.

Magyar Nemzeti Galéria

dr. Pogány Ödön Gábor igazgató et.

Tárgy: Mednyánszky László hamvainak hazaszállítása

Mellékeltem megküldöm Kovács Aladár barátomnak a fenti tárgyban hozzám intézett levelét másolatban azzal, hogy a megbeszéltek értelmében a hazaszállítás ügyében a megfelelő intézkedés megtehető legyen.

Tekintettel arra, hogy a levélírónak, Kovách Aladárnak, az ügyben történetekről megfelelő és részletes tájékoztatása barátságunkból folyó és illembeli kötelességem is, a foganatosított intézkedésekről folyamatos tájékoztatást kérek.

Tisztelettel:

Varga Mátyás

Budapest, XII. Hollósy Simon u. 16.

1 db. melléklet

**3. Pogány Ödön Gábor Ilku Pál művelődésügyi miniszternek,
1965. május 24.**

863-449/1965

Ilku Pál elvtársnak¹¹

művelődésügyi miniszter

Budapest

A Magyar Nemzeti Galéria tudomására jutott, hogy Mednyánszky László festőművész sírját Bécsben ez év végéig a Zentralfriedhofban megbontják, s a csontmaradványokat közös sírba helyezik. Mednyánszky László 1919. április 17-én halt meg, április hó 19-én temették. A sírhely Zentralfriedhof–Wien, Gruppe 65, Reihe 31, Grabe 23.

A sírhely megváltása Bécsben 10 évenként történik, s 1929-ben a család részéről még valaki befizette az esedékes összeget, így a kérdést 1939-ig rendezték. A második világháború a temető adminisztrációs rendjét is felborította, ennek köszönhető, hogy Mednyánszky László immár „elhagyottnak” minősített sírjából a csontmaradványokat nem tették a közös csonthalomba, hanem egész szokatlanul és rendkívülien rátemtek újabban elhunytakat, így Mednyánszky most negyed magával (legalul fekve) nyugszik.

Körültekintő érdeklődés után megtudtuk, hogy a nagy mesternek egyetlen vérségi örököse sincs, sírját a továbbiakban nem váltja meg senki. Így rövidesen bekövetkezhetik, hogy Mednyánszky László maradványait közös sírba teszik.

A fentebbiek ismeretében úgy érezzük, jogos az a kívánság, hogy hamvai itthon nyughassanak. A kérésünk az, hogy kormányunk szállíttassa haza Mednyánszky Lászlónak, az egyik legnagyobb magyar festőművésznak hamvait idegenből, s helyeztesse el maradványait a nemzeti Pantheon jellegű felöltő sírkertbe, a Kerepesi temetőbe.

Mednyánszky László a századforduló különféle művészeti irányzatában rendkívüli tehetségével a kritikai realizmus önálló és eredeti művelőjeként tűnt fel. E nagy művész forradalmi hagyatékát odaadó figyelemmel kell őriznünk. Kötelességünket teljesítjük akkor, amikor hamvai hazaszállítását kérjük, hogy a hányt-vetett életű művész halála után negyvenhat évvel honi földben pihenhessen meg, az újabb és eljövendő nemzedékeknek tiszteletére.

Elvtársi üdvözléssel

/Dr. Pogány Ö. Gábor főigazgató/

Budapest, 1965. május 24.

4. Varga Mátyás Kovách Aladárnak, 1965. június 7.

Budapest, 1965. júni. 7.

Kedves Alikám!

Közben én már írtam egy beszámoló levelet, ezt Édesapádhoz küldtem, talán azóta megkaptad.

Most röviden beszámolok: Mednyánszky ügyben eredményesen jártam. A Nemzeti Galériában a Mednyánszky ügyek gondozója, Kisdéginé Kirimi Irén¹² nagyon kedves, bájos asszony. Pogány Ö. Gábor utasítására készített a Te leveled alapján a miniszterhez egy beadványt. Én megbeszéltem L. Szabival, hogy baráti vonalon megsürgetjük a miniszternél. Megelőzve a hivatalos formaságokat. Amint látod, nem tétlenkedünk, mert mindnyájunk ügye a Mednyánszky ügy.

Alikám! Varga Misiné által küldött üzenetet is megkaptam. Ady maszki nagyon sürgős? – Vagy mi vigyük magunkkal. – Azt kellene tudnunk még, hogy Mednyánszky kihantolása dátumhoz van kötve, ha igen, akkor az időpontot vagy a Te időbeosztásodat közöld velünk. Meddig leszel Édesapádéknál? – mi miattunk ne izgasd magad, nyugodtan rendelkez az időddel. Mert mi feltétlenül hozzád és a Mednyánszky ügghöz alkalmazkodunk.

Most Móricz Zs.: *Úri muri* díszleteit csinálom, a bemutató előadás szept. eleje. Így a Jugoszláv kirándulásunkat is zavartalanul szeretnénk veled eltölteni. Azt hallottam, hogy csak páros években van Velencében Biennale, kiállítás, ez jövőre marad.

Serényen dolgozom a Budapest panorámán, nagyon sok munka, a nyáron megmetszem feltétlenül. Újabb K. vár nyomatokat készítettem.

Május hó 5-én volt utoljára nálunk Ó-néni. Most nem jött, de felkeressük, hogy mi van vele. Már nekünk is hiányzik! –

A Deéd Feriétől¹³ megkaptuk a meghívó levelet. Köszönjük a közbenjárásodat. – Sajnos, a mi utazásunkat nagyon meg kell fontolni, mert évente csak egy nyugati út lehetséges. Pedig olyan közel vagyunk, hogy havonta jöhetnénk, mehetnénk, mint ahogyan az osztrákok teszik.

Sok szeretettel gondolunk rád, ölel: Katyi-Maty

Ez a hely a Matyié!!!

Drága Ali bátyám!

Ezen az éven – mármint a III-on az Ybl-be – is túl vagyok. Tegnapelőtt megkezdődött a majdan termelésivel tarkított szünidő. Rövidesen hosszabb lélegzetűen írok.

Csók Matyi

5. Kisdéginé Kirimi Irán feljegyzése dr. Pogány Ö. Gábor főigazgatónak, 1965. július 21.

Főigazgató Úrral történt megbeszélésünk értelmében érdeklődtem a Mednyánszky hazahozatalával kapcsolatban, annál is inkább, mivel a mai Magyar Nemzetben (júl. 21. szám) olvastam, hogy Somogyi József szobrászművész „elkészítette” Mednyánszky László síremlékét. A miniszter titkárságán azt a választ kaptam, hogy Főigazgató úr levelét ill. átiratát Aczél elvtárs titkárságára tették át.

Úgy érzem, hogy az újsághír összefüggésben van az Aczél titkárságra került Mednyánszky átiratokkal, lehet, hogy már történt is intézkedés?

Budapest, 1965. július hó 21.

/Kisdéginé Kirimi Irén/

6. Varga Mátyás Kovách Aladárnak, 1965. december 8.

Budapest, 1965. XII. 8.

Kedves Alikám!

Ma reggel megjelenő Magyar Nemzetből tudtam meg, hogy Mednyánszky hamvai itthon vannak.¹⁴ Nem hiszek a szememnek, csak ámulok, hogy ilyent is lehet cselekedni. – Tulajdonképpen nem is lehet csodálkoznom, mert itt csak így, efféle elintézés nyer minden. – Már hónapok óta várom a hivatalos értesítést, nem jött. – Különböző oldalról közelítettem meg a nagy ügyet. – Sehol senki nem tud semmit. Nincs, aki nekem felvilágosítást adott volna.

A síremlék elkészültekor, amit a sajtó publikált, az egyik cikket el is küldtem akkor. Ébredtem arra, hogy itt egy nagy játszmaról van szó – kijátszani mindazokat, akik ebben a szent ügyben tevékenykedtek. Senkiről egy szót sem – itt mások aratják a babérokat, mondják a beszédet és ünnepelnek!!!

Az eddigi várakozásom tulajdonképpen így múlt. Az akta futott. Pogány Ö. Gáborhoz soha nem tudtam bejutni. A megbízott Kisdéginé, aki nagyon lelkes volt, és Mednyánszkyval foglalkozik, augusztus hónapban kint járt Párizsban és Bécsben, hazaérkezése után ő értesített, hogy a Minisztérium Telepy Katalint¹⁵ bízta meg, és a bécsi Magyar Követséggel együtt hivatalosan működtek. Nem vettek tudomást a Te fáradhatatlan és feltárázó lelkes munkádról. Írásban megkapták kézszen, és néma csend fedi történelmi cselekedetedet.

Szótlanul, megdöbbenve kell tudomásul vennem, és nincs fórum, aki meghallgasson.

Most, ebben a pillanatban telefonozott Kisdéginé (Nemzeti Galéria) felháborodtan, magából kikelve kérdezte, hogy olvastam-e a cikket. – Sajnos igen. – Ő ismeretlenül küldi tiszteletteljes üdvözlését. – Végeredményben a magyar nép és a magyar kultúra gazdagodik, hogy a drága hamvak magyar földben fognak nyugodni.

Az eredeti dokumentációs anyagot a Képzőművészeti Dokumentációs Központban helyezem el, vagy a Széchenyi Könyvtárban Keresztury Dezsőéknél. – Mi az elképzelésed? – Hogy az utókor tudja meg az igazat.¹⁶

Ezért késett az utazásunk is. – Színházban sem tudtak a műsorra vonatkozólag semmi támpontot adni. A hetek múltak, és tétlenül várakozva, most kaptam egy darabot. Peter Weiss: *Marat meggyilkolása*. Ma volt az olvasópróba. 1966. febr. 4-én bemutató. Valószínűleg én nem tudok menni, de Katika és Kis Matyi a karácsonyi szünet alatt (három hét) kimennének Bécsbe. Ma Olga néni is itt járt és panaszkodott, hogy nem kapott levelet. Úgyszintén Bese Aladár is kisleányával ő is érdeklődött. Reméljük, hogy Bécsben talál levelünk.

Csókolunk szeretettel:

Kati-Matyi, Kis Matyi.

7. Varga Mátyás Kovách Aladárnak, 1966. február 15.

Budapest, 1966. febr. 15.

Kedves Alikám!

Ma volt a nagy nap, Mednyánszky földi maradványait a hazai földben örök nyugalomba helyeztük. Ünnepléses külsőség közepette zajlott le az állami dísztemetés. Mi Katikával mentünk ki a Kerepesi temetőbe. A főkapunál megérdeklődtük a sír helyét. Megkaptuk az információt, „tessék egyenesen menni a Jókai sírja után balra”. – Elindultunk, menet közben Kisfaludi Strobl Zsigával találkoztunk, nem akart a kocsiba beülni. – Gyalog megyek, mert megnézem

a sírköveimet. Ő sok szép márvánnyal gazdagította a temető művészetét. – Elértük Adyt, tőle balra Blaha Lujzát. A temető közepén kissé balra, ebben a parcellában temettük Márkus Emiliát még a negyvenes években. Ide temettük Mednyánszkyt.

Az ünnepi beszédet Pogány Ö. Gábor tartotta, nagyon mértéktartó, meggondolt beszéd volt.¹⁷ Kidomborította az egyedül járó művészt, aki senkire sem hasonlított. Strobl Zsiga bácsi apró történeteket mondott el az ünnepség kezdete előtt. A temetés menetét Telepy Kati végezte, ő volt annak idején Bécsben is. – Kellemes modorú hölgy. A beszéd előtt és után az operaház kamarakórusa énekelt ismeretlen dallamú és szövegű gyászénekeket. Nem volt nagyszámú részvétel. Pedig eljöhettek volna mindazok is, akik sok pénzt kerestek a művészetéből. Festők közül csak Boldizsár István és Iván Szilárd – szobrászok közül Buza Barna és a síremléket készítő Somogyi Jóska. Vele is beszéltem, kértem a síremlékről fényképet. Ő egy vándort mintázott. A fényképet küldeni fogom, úgyszintén az ünnepség alatt készült fényképeket is. A Kormányt Aczél György miniszterhelyettes képviselte. – Aczél nagyon boldog volt, Strobl mesélte, hogy nagyon büszkén könyveli el Mednyánszky hazahozatalát. „A munkásságom legnagyobb alkotása.” mondotta. Kicsit bántott, hogy hivatalos részről nem tudtam egy-egy köszönő kézfogást „bekaszírozni” – hogy néked átadjam elismerésképpen. Többen tudják – sokan beszélnek, csak hivatalosan nem fogalmazódott meg a köszönet. Pogány Ö. Gáborral csak kalapot emelve köszöntöttük egymást, pedig őnéki igazán tudni kellett volna, hogy itt kell valamit tenni, de valami megfogta a kezüket. – Mindenesetre én köszönöm néked, hogy a Mednyánszky ügybe beleavattál, és szerény szószólója lettem a hivatalos fórumoknál. Így kaptunk egy kis fényt az ő nagyszerű világitó génuszától.

Most még néhány szót kedves Olga néninek. Katika feltétlenül várni fogja. Katika üzeni, hogy miheztartás végett, a harisnya itt Pesten 38 forint lett, a csipke szövésű 50-60 ft. A gyógyszer, ha megérkezett Pesturból, akkor kérjük, hogy Olga néni hozza magával.

Köszönjük, Alikám, a küldött lev. lapot. Örültünk, hogy V. Misiékkel összejöttek. Varga N. Lajost sérvvel megoperálták. Szeretettel küldünk kézcsókot és sok ölelést.

Kati-Matyi-Kis Matyi

8. Pogány Ö. Gábor Varga Mátyásnak, 1966. február 28.

ad 863-449/1965

Varga Mátyás

Kossuth-díjas érdemes művésznek

Budapest XII.

Hollósy Simon u. 16. sz.

Kedves Barátom!

Engedd meg, hogy ezúton fejezzem ki a Magyar Nemzeti Galéria nevében hálámat, köszönetemet közreműködésedért, melynek eredményeként hazakerültek Mednyánszky László hamvai. Fáradozásoddal sikerült megszervezni nemzeti hagyományaink ápolásának kegyeletes demonstrációját, amely demonstráció nem annyira az esemény protokolláris jellege, mint inkább érdemi tartalma következtében vált mai kulturális életünk nagyjelentőségű megnyilatkozásává. Végülis

a Te buzgalmad következménye az, hogy Mednyánszky László megkapta az országtól a neki kijáró, ám az általunk nyújtottnál is sokkal többre jogosult megbecsülést.

Ismételten kérek, fogadd köszönetemet szép kezdeményezésedért.

Szíves tisztelettel híved

K. Pög 1966. III. 1.

Budapest, 1966 február 28.

JEGYZETEK

¹ ABLONCZY László, *Nemzeti terve (Beszélgetés Varga Mátyással)*, Tiszatáj, 1984/8, 88–95.

² Kovách Aladár (1908–1979) író, szerkesztő, dramaturg, rövid ideig a Nemzeti Színház igazgatója (1944. július vége–október 16.). Generációja íróit bemutató, Halasy András álnéven jegyzett lexikonja: *Új Szó. Négy száz fiatal magyar író kislexikona (Az 1937. irodalmi év keresztmetszete)*, Budapest, 1937. Szerkesztette a Bolyai Könyvek könyvsorozatát (36 kötetet jelentetett meg 1940 és '44 között). 1949-ben emigrált, az évben jelent meg *A Mindszenty per árnyékában* (Innsbruck, 1949) című úttörő munkája. Dolgozott a Szabad Európánál, majd a Nemzetörnél. Munkásságáról részletesen: PETŐVÁRI Ágnes, *Kovách Aladár portréjához*, Somogy, 1987/5, 56–60.; HARTYÁNYI István, *Kovách Aladár bibliográfiája*, Szenci Molnár Társaság, Budapest, 1994; SÜMEGI György, *Tatay Sándor levelei Kovách Aladárhoz. „Bévíl van az egyetlen forrás”* [Bevezető], *Életünk*, 2017/12, 4–8.

³ „Kovách Aladár: *Téli zsoldár*. Színmű 3 felv. 1942. XII. 17. Kolozsvári Nemzeti Színház (bem.)” KISDÉGINÉ KIRIMI Irén dr., *Varga Mátyás kiállítása*, katalógus, Magyar Nemzeti Galéria, Budapest, 1970. február–március, 48.; Uő, *Varga Mátyás kiállításáról*, *Művészet*, 1969/6, 45.

⁴ ANGYAL Mária, *Varga Mátyás díszlettervező*, Szeged, 1989, 14. Angyal Máriának Varga Mátyás még azt is hozzáteszi Kovách Aladár előéletéről, hogy „Major Tamással és Rajk Lászlóval együtt Horthy-ösztöndíjas volt Párizsban a Sorbonne-on”.

⁵ Ezen gépirati levélmásolatok 1., 2., 3., 5., 8.: Szépművészeti Múzeum Irattár MNG 863-449/1965. A levelek rendelkezésre bocsátását Tóth Károly művészettörténésznek és az Adattár vezetőjének, Nagy László úrnak köszönöm meg.

⁶ Varga Mátyás autográf levelei (4., 6., 7.) Kovách Aladár bécsi írásos hagyatékában, a Nemzeti Könyvtárban vannak: Österreichische Nationalbibliothek, Wien, Kovách Aladár hagyaték, 31., 163.

⁷ VEDRES Márk, *Ady Endre*, halotti maszk, 1919, gipsz, 23×17,5 cm. Ez Kovách Andor, Aladár öccse adományaként került Kovách Aladár könyvtárának egy részével együtt az Ausztriai Magyar Egyesületek és Szervezetek Központi Szövetsége bécsi könyvtárába. SÜMEGI György, *Kovách Aladár könyvei között*, Bécsi Napló, 2014. március–április, 8.

⁸ TANDI Lajos, *Varga Mátyás. Egy életmű díszletei*, Szabad Tér, Budapest, 1995. A kötet – a díszletek mellett – Varga rézkarcaiból, fametszeteiből, festményeiből és kerámiáiból is közöl válogatást.

⁹ Ebből egy példányt őriz a szegedi Varga Mátyás Színháztörténeti Gyűjtemény és Kiállítóhely.

¹⁰ *Elhelyezték Mednyánszky László hamvait a Kerepesi temető pantheonjában*, Magyar Nemzet, 1966. február 15.; R. Gy., *Hazahozták Budapestre Mednyánszky László hamvait*, Népszabadság, 1966. február 16.

¹¹ Az Ilku miniszternek küldött beadványt Pogány Ö. Gábor eljuttatta a Művelődési Minisztérium Múzeumi Főosztályának azzal a kéréssel, hogy „adjon messzemenő segítséget ahhoz, hogy terünk valóra válhassék”. SZM Irattár MNG 863-449/1965.

¹² Kisdéginé Kirimi Irén (1921–1996) a Magyar Nemzeti Galéria művészettörténésze.

¹³ Deéd Ferenc (1901–1983) festő, grafikus, restaurátor – mindkettőjük közös ismerőse lehetett az 1949-től Bécsben élő művész.

¹⁴ RUFFY Péter, *Hazahozták Bécsből Mednyánszky László hamvait*, Magyar Nemzet, 1965. december 8.

¹⁵ Telepy Katalin (1914–2007) a Magyar Nemzeti Galéria művészettörténésze.

¹⁶ A levélben emlegetett gyűjteményekben nem található a „dokumentációs anyag”, de még Varga Mátyás szegedi múzeumi adattárában sem lelhető föl.

¹⁷ „A szocialista művészet nemes igényeit hangsúlyozzuk, amikor Bécsben tartjuk legértékesebb hagyományainkat” – hangsúlyozta Pogány Ö. Gábor, s idézte: *Elhelyezték Mednyánszky László hamvait a Kerepesi temető pantheonjában*, Magyar Nemzet, 1966. február 15.

GELLÉN-MIKLÓS GÁBOR

Circumdederunt me

Az önvád gödréből szólok hozzád, melyet a két kezemmel kapartam a kétségbeesés éjjelén, vérző ujjaimmal földrétegről földrétegre haladva, egyre lejjebb, egyre beljebb, forró láz gyötört, rémálomban ember-nagyságú varangyosbékák vettek körül, jelenlétükkel fenyegettek engem, a szemem káprázott, zúgott a fülem, a nyirkos veremben olthatatlan szomjúság gyötört, cserepes ajkaimmal akkor is hozzád beszéltem, mint most, mikor a szavak, az éles peremű szavak újra és újra felsebzik nyelvemet:

láttál engem, észrevettél lent a porban
– és én mégis elárultalak

megfosztottál magányomtól
– és én mégis elárultalak

fáztam, meleg kabátot adottál rám
– és én mégis elárultalak

ünnep jött, békés hajlékodba hívtál
– és én mégis elárultalak

ajándékot adottál, kötöttél nekem pulóvert
– és én mégis elárultalak

megmutattad Velencét, Rómát, Athént
– és én mégis elárultalak

osztottál örömömben, letaglózó bánatomban
– és én mégis elárultalak

gyűrött ruháimat kivasaltad
– és én mégis elárultalak

fáradt voltál, beteg, ágyban fekvő
– és én mégis elárultalak

hívtál templomba, hogy megláthassam Istent
– és én mégis elárultalak

az évek jöttek-mentek, megöregedtünk
– és én mégis elárultalak

mikor elárultalak: megbocsátottál
– és én mégis újra és újra elárultalak...

nyirkos sötétből szólok hozzád, nyomorult Jónás a halból, el-elcsukló hangon, kiszáradt ajkakkal, a süket semmibe véres szavakat okádva, egyre távolabb az irgalom napsütötte világától, önmagam feneketlen gödrébe zuhanva, és már nem is tudom: élek-e még, vagy halott vagyok, élettelen, mint egy kő, mint egy nehéz betondarab, körülvettek engem a pokol varangyosbékái, de én már nem vagyok méltó a büntetésre sem.

Z. NÉMETH ISTVÁN

Rongy, egészen

Lapozod az éjszakát, mint egy újságot. Fekete oldalakon fehér betűk. Egy interjúalany szeme sötét ablak: kibámul rajta pár bukott angyal, de semmit se lát. Kialusznak a fények a gerincoszlopok tetején. Valami van a csecsemőknek szánt tejben, valami testidegen. Gyermekek hajolnak telefonjuk fölé, lelküket lassan szívják ki a testből. Grafittik, griffek, őrült geográfusok készülnek a végső csatára pamutpizsamában.

Öntvény, direkt

Ha te tudnád, mit ráz a mixer, s mit önt majd poharadba! Üstökösök vérét, szajhák izzadságát, leomló szirtek szirupját. Hajtsd fel, miután egy lázmérővel elkeverted. Agyadból ki nem tépheted a varázslók álmát. Az égbe vezető lépcsőn sem illik leülni, s rágyújtani, hajadban mocorgó kérdőjelekkel legalábbis. A pincérek előre tudják a sorsod, hogy el ne mondják, kapják a jattot, gúnyos mosolyuk büntény.

Hajlék, talán

Mások leszakadt gombjait gyűjti. Rossz esernyőknek szövetjét. Megél a mondatok hátán. Ismeretlen szavak görcse melegíti.

Istentelen tűzben görbülnek el
a hozzá készült nemesfém kulcsok.
Eldobott képernyőkön izzanak fel
meg nem írt verssorai. A hajnali eső

szelíd barátként paskolja vállát,
mintha csak bátorítaná: van még
Isten zsebében egy el nem szopogatott
mindent megoldó cukorka.

Háború huszonnégy

Siralomház a teremtett világ?
Mit sodornak, mit visznek
ismeretlen céljaik felé
a kormos könnycsatornák?

Miről álmodnak cukrozott
kötőtűk hegyén a kisírt
szemű angyalok? Békét?
Vagy újabb ősrobbanást?

Nyikorgó fagyaltoskocsit
tol maga előtt a részeg pirkadat.
Korán kelnek ma a nyitott szemű

alvók, és zsebükben kotorászva
meg nem élt életük névjegyét lelik.
Röhög a sátán, taknya szivárvány.

Szerpentin

Megoldott számtanpélda vagy
egy számúzótt matematikus
megsárgult szivarzsebében.
Egy be nem tolt fiók a sarki

kirabolt gyógyszertárban.
Ököllet simogat az élet, mert
úgy szeret. Véredbe mártja
libatollát a sors, hogy megírjon

téged. Valahol várnak, s egy
láthatatlan bottal lebombázott
állomások felé taszigálnak.

Nem mozdulsz mégsem, mert
árnyékodban rózsza nő, bevilágít
álmaidba őseid zseblámpája.

Grádics, kivetítő

Feltörnek, mint egy kódot,
akár egy csonthéjas gyümölcsöt.
Tüzeket okádnak, rajta egykor
oly kemény gerinced megpuhul.

Nem indulsz velük, de elsodornak,
miközben a megoldhatatlant oldod.
Néma tanúja vagy egy mindent
kibeszélő, bemocskoló kornak.

Nem kés, amit torkodnak szegeznek,
nem vád az, mit vádlód elszaval.
Beoltottak, és homályos arcuk
képernyőjén hamis életed villog.

Szélcsengő

Lelket ad, aki vért ad, nincs póttest,
a szervek lassan elfáradnak,
s a ráncos bőr alatt tanyát ver
valami konok mélabú, ott szipog

az orrbavert tündér a szívlakás
pánikszobájában, elfeledte rég,
ki volt, még akkor, amikor a
szellemvilágból a végrehajtók

elrabolták. Nincs több felvonás.
Papírzacskókkal zörög a süket
és vak közönség, a takarítónő siet
haza, pokolra kívánja őket.

PETŐCZ ANDRÁS

Érkezés, Tihanyba

Fecske Csaba emlékére

1978-at írunk,
éppen érettségizem,
nagyon magam vagyok.

Érkezem Tihanyba.
Alattam komp,
alatta balatonok.

Újságosstand a kikötőben.
Majdnem kaland,
lassan körbejárom.

Arcok holdudvara,
ízlelgetem,
irigyen, akkoriban.

Könnyen jön a rím:
Fecske Csaba,
standon, üveg mögött.

Első kötet.
Újságok közé költözött,
figyelem, ahogy ott lapul.

A múlt a múltba hull,
elementél te is,
költőtárs-barátom.

Valami folt a *télikabáton*:
talán csak
vörösbor nyoma.

Minden annyira más.

Tihanyból, nem tudom, hova,
az apám még él,
s vár – a füredi vasútállomás.

BERETI GÁBOR

Fecske Csaba: Őszi napozás

Magyar Napló, 2024

Némely elemző szerint az irodalmi művek színes világa végső fokon néhány egymásba tűnő alaptémára, úgymint az élet, a halál és a szerelem témáira szűkíthető. A művekben burjánzó kakofónia rendjét ezekre figyelemmel tárhatjuk fel. Mindez fokozottan esik a latba, ha egy emlék- és életerzés-összegző munkában, esetünkben Fecske Csaba *Őszi napozás* című verseskötetében kívánunk tájékozódni. Látszólag bonyolítja a képletet, hogy Fecske Csaba történetei az idő tükrébe állítva, egy oximoronral szólva a *múlt perspektívájába* helyezett hangon szólnak meg. De láthatjuk azt is, hogy az idő- és helyváltozatok szétrajzó variációit Fecske épp a megszólalás kvalitásos, magas színvonalú nyelve révén képes a lírai jelen idő motivációiként elélni tární. Ezért a kötet legfőbb erényének az ábrázolás megtalált, adekvát nyelvét tekinthetjük.

A vers hangja Fecskénél is a témaválasztás és a nyelvhasználat összhangjából alakul ki. A retróperspektivitás jelenségét pedig mint az idő árapályában hánykódó önértelmezést is vizsgálhatjuk. Míg a költő a kötet öt ciklusába rendezett témavariánsai között csapong, a szertelen önreflexió sorai felrajzolják a művészi alkat valódi kontúrját. Ez egy rutinos, a költői eszköztárat biztos kézzel kezelő szerzőt mutat, aki kötetében az esztétikai megérezkítés egy karakteres, kiérlelt szemléletmódját követi. A kötet versei ezért a témavariációkhoz alkalmazkodó nyelvhasználat hol látványos, hol meggyőző változatai. Ám a vers hangja nem csupán a múlttól, nem csupán a lírai alkatról, de mindezeknek a jelenhez való viszonyáról is üzen. S ha a versképzetekben lebegő aktuális idő nem a maga nyers, szürreális voltával, mint inkább az érdeklődés, az érdekelttség hiánya okán van jelen, akkor ez a hiány egy ponton túl már az esztétikai motiváció hatását erodálja.

Mivel a témaalakzatok a múlt és a jelen kettősének koordinátái közt értelmezendők, ezért a szö-

vegek mind a keletkezés, mind a befogadás időintervallumának konnotációi. Verseiben az emlékezés dramaturgiája ezért óhatatlanul önmaga beteljesedett valóságához, a maradandóság illúzióját az elmúlás árán felkínáló témavariánsokhoz, az *öregség* mindent átfogó állapotához vezet. Bár korábban is élt a visszapillantás, az összegzés eszközeivel, de azokat az alkalmakat még nem a beteljesedő, a kifutó évjárat tapasztalata motiválta. A fecskei szövegarchitektúrában a jövő itt már a reménytől megfosztott jelen tárgyiasságaként jelenik meg. Ám az öregség motívumváltozatai a jövőtől való megfosztottságért cserébe az emlékezetté váló *nyelvi öröklét* lehetőségét kínálják. A Fecske Csaba lírájára jellemző *önmagát megóvó hang* realizálása érdekében mozgósítja költészetének mind a folytonosságot követő, mind a változásokra fogékony erőit. A tudatossággal elegy ösztönösség aurájában költészetének alanyiságát, egynemű identitását ez óvja meg mind a szereplehetőségek csábító szirénhangjaitól, mind a testi élet romboló, a lírai teljesítményt fenyegető hatásaitól. Ezért, hogy a személyes emlékezetből építkező öregségtrópusoknak mintha időt archiváló ereje lenne. S ezért, hogy az *Őszi napozás* verseiben az öregség nem önéletrajz, nem retrospektív emlékgyűjtemény de még csak nem is a múlt időt regisztráló élethelyzetek sorozata, hanem a végső, az elmúlással való szembenezés kihívásaiból merítkező, lírává emelt létállapot.

Kötetében a gyermekkortól az öregkorig minden életszakaszt megidéz, néhány sorba foglalt emlék- és hangulattöredékekből teremt érzékletes atmoszférát. „egy utcában laktunk közel egymáshoz / mellettem ült az iskolapadban / ha kitört ceruzája hegye / én kérés nélkül megfaragtam // összeért térdünk a pad alatt / egymásra néztünk elpihirtunk / nem értem miért is kukkant be / a jelenbe szegényes kis múltunk”. Ez itt már nem az újraélt és nem is az újakezdést imitáló idő, csupán a gyer-

Petőcz András versével és Bereti Gábor kritikájával a Kortárs február 28-án elhunyt szerzőjére, Fecske Csabára emlékezünk.

mekkorban fogant, ám a lélekben máig kísértő zárványként lappangó boldogság hiánya, ahogy például másból az emlékezet tudatalattijába fagyottan a *kamaszkor* óta beteljesedésre váró, de itt már nyelvi telitalálatként tálalt és mindéig ihlető vágyérzület: „téged kereslek s magamba ütközöm / az elveszett napot hozom / tudván fölösleges az igyekeztem / érvek fontoskodása nem érdekel / árnyék szomorkodik egy padon / sóhaj célba még sose ért [...] arcoddal repült el egy madár / befagyott az idő mióta nem vagy itt / *ugyanaz minden csak a hiányod változik*” [kiemelés tőlem – B. G.].

Bár a ciklusokban nagyjából az időrendet követő módon különítették el a választott témák, a versvilág bejárására mégsem ez a felosztás csábít. A témakronológia helyett a fecskei összegző ars poetica szerint is ígéretesebb a stiláris teljesítményt követő szövegvizsgálat, hiszen csak így teljesülhet az írói szerep és a művészet együttes funkciójának, az öregség létállapotának, azaz az élet utáni létben való részt-vállalás szerzői ambíciójának becserkészése. *Végül* című summázó verse a jövőbe transzponált vágyak és remények frappáns, egyben szakralizált összefoglalása: „mikor már tudod / mert üzent hogy van / megkapaszkodhatsz / a fájdalomban // egy egész élet / egyetlen sebben / fényleni a fény- / nél fényesebben”. Sejtés, hangulat és tudás határán virágzó poézis ez, amint egy ízben például a jövő panteonjába zártan láttatja önmagát: „önmagam szobraként feszítek / egy látogatók elől lezárt múzeumban / lefulladó motor hangján zúg a légy / kifogyott belőle a nyár [...] elült a vihar de azóta is villámok alszanak párnám alatt”. Ám hangulat és tudás határa mégiscsak elválasztja a múlttal gazdag, avagy a múlttal terhelt jelent a jövőtől: „temetési menet bokáig érő hóban [...] nagyanyám aszúszemmé töpörödve / Isten tenyerén arca a konyhai megvakult öreg tükörben”. A sorsok hasonlóságából fakadó tények pedig már nemcsak vágyakat, de kétségeket is ébresztenek: „kellett-e Istennek arról / nincs tudomásom tudomásom csak / a nyitott sírgödörig ér amely ragyog / a vakító téli nap-sütésben”.

Ahol a nyelv univerzalitása az emlékek darabkáira hullik, szövegeit ott a metalepszis dramaturgiájából áradó gondolati feszültség lengi körül. Ahol

a létvévé lett öregség lírai állapotát az elmúlás poétikai láttatásának kedvelt fecskei technikája, a látzólag egymástól független részletek egymáshoz illesztése prezentálja, ott poézisében az öregség lírai állapota világterápiává változik: „szikrázva süt az októberi nap [...] pedig deret lehelt a fűre a virradat / fülem mellett zúg el egy darázs / teng-leng a szél egy sírdogáló bokron fönnakad / a levegőben sok kis horpadás / a csönd semmibe vesző messzinesz / melynek alján mozgás ébredesz”. Az *Őszi napozás* dramaturgiai csúcsein Fecske Csabát versei időasszociációkat kutató emlék-topográfusnak mutatják.

A nyelv végig egységes, gördülékeny, mondhatnánk, hagyománykövető, a személyiségbe íródo megrendülés a véglegesen tárgygyá váló időt asszociálja. Ám az ebből fakadó buktatók Fecske Csabát sem kerülnek el, hiszen ha az univerzálissá tágított mikrovilágok csupán az én keretei közé záródó metaforikus részletek maradnak, akkor féltő, hogy

könnyen a közösségi létszféra zárványaivá válhatnak. A *Kerti party* ciklus például hiába az aktualitásokat kínáló versek ciklusa, ha azokat itt is többnyire az emlékezés intuícióiba záródó érzelmi reáliák népesítik be. Hiszen akkor a metaforizációt felváltó montázskísérletek, a montírozással historizáló mintázatok hiába szintetizálják anekdotázó, meditáló tónusúvá a versnyelvet, akkor az a primer létezés helyett így is csupán a *lét hasonlatosságaként* hordozza az

öregségélményt. Ezért, hogy ez a gyakran pátosz- és ironiamentes, gyakran a próza műfajára hajazó tárgyiasság olykor poszthumán valóságillúzióvá, az analitikus pesszimizmus sémájává válik, s ignorálja a poézist. Holott az életalternatívák láttatására, akár a halálon túli lét átélhetővé tételére is, esszenciálisan a líra képes. Az intim tárgyiasság nyelvi eszközei hozhatják közel, tehetik átélhetővé a vég végtelenbe futó, élményként átélt emocionális felismeréseit. A líra és az epika műfaja között itt felbukkanó dilemma Fecskénél már az esztétikai teljesítmény minőségét veszélyezteti. A *Kerti party* ciklusban már egyértelműen az öregedés *halványodó képi látványa* szervezi a narrációt. Itt már az irreális realitás (az öregség) mint az elmúlt idő jelenléte a fikció uralkodó motívuma, s a kivédhetetlenül megélt s az (ön)azonosság elvesztését előlegező (inherens)

nyelvi folyamatok válnak a groteszk forrásává. *A szó szerint értett nyelv csupán a csapda nyelve*, s az elmúlás a szépség imitációja. A megszólalás szépségébe mentett széttartó gondolati dialógusok felszámolják a lét koherenciáját, s a nyelv a közelgő semmi eszközeként, s nem a lényegként funkcionál. Ezért, hogy a megírt s a megtörtént történet viszonya itt már csak a szürreális élményét indukálhatja.

A jelen narratívája egyre inkább az emléktörténetek történetévé válik. Az egymásba szervesülő, egymáshoz rendelődő időszintek a beszélő hangján a jelen toposzaiként szólalnak meg, s megfigyelhető, hogy a kötetben a szembesüléseknek ezek a gyakran ütköző, kiegyenlíthetetlen lemezei válnak a versvégi csattanók forrásává: „a sírig tartó / szerelemből két szárnyaszegett / szív harca lesz halálig tartó küzdelem / *valami olyanért ami nem is létezik / csupán hiányzik*” (kiemelés tőlem – B. G.). Az emlék nemcsak a narráció forrása, nemcsak a beszélő szenvedéseinek oka, hordozója, de a jövőt fürkésző szem elmúlásban megmásíthatatlanul elrendeződő sorsának kifejezője is. Mintha minden korábbi esemény vagy élmény azért történt volna, hogy szavakká, mondatokká válván végül pont lehessen az élettörténet végén. Így a felhalmozódó emlékek is mintha az *élet él és élni akar* logikájával szembehelyezkedve teljesebbé válnának, s nem valamilyen értelmet, célt hordozó végzet, hanem az eleve elrendeltség vak, minden mindegy beteljesüléseként. Verseiben az emlékek filozófiája az élet filozófiájával szembesül, ütközik, s gyakran az olvasó habitusától, pillanatnyi érzelmi kondíciójától függ az ütközet kimenetele. A bizonytalanság e jelensége a költészetben olyan feszültségforrás, amely elleplezi a lírai megvalósítás nyelvi indíttatású értelmét, s amely már pusztán létével is kétségbe vonja az ábrázolást megelőző világ prioritását, s a fikció ehhez mért viszonyának szemléleti és esztétikumba kódolt hitelességét. Pedig az önreflexív reláció relativitásának és a világnézetbe foglalható totalitásnak egymást ellenpontosító szerepe teszi, hogy a versek esztétikai minőségét a nyelv kettős, egyszerre igazság- és auraképző funkciója képzi meg. Itt már az értelmezési mezők konceptualizálása a tét.

A műfaji kategóriák lebontása (mellőzése stb.) ajtót nyit az időmodalitások visszamenőleges értelmezése előtt, s a líraisággal szemben ez egyben a történetiségnek adott kedvezmény. Az öregségállapot uralta kötet szellemiségét a metaforikus lát-

ványelemeken túl a háttérben kivédhetetlenül felbukkanó eszmék és idők korrelációja veszi át.

De igazságtalanok lennénk, ha a *révbeérés állapotát* csupán az intuíciókból kialakuló reáliák alapján szemlélnénk. Hiszen a líra nem válhat csupán a szövegek történetévé. S mivel az önreflexió nem léphet ki lírai kontextusából, a levetkőztetett érzelemfutamok sem válhatnak egy költészet megfejtett titkává. (Az, kitéve a kánonok befolyásolta kritikai fogadtatásnak, egyébként is majd az utóéletben fog kiteljesedni.) Az itt megjelenő melankólia teremtő állapotának tanulsága szerint a versekből kibomló meditatív szövegvalóság megfejtett titka mindössze annyi, hogy a halál nem idegenség, hanem másság. Jobb esetben a halhatatlanságra ajtót nyitó alternatíva.

Kérdéssé válik ugyanakkor, hogy ebben a nem politikai emlékezetként működő lírában vajon milyen világgépet közvetítenek a bemutatott életalternatívák. Fecske Csaba esetében a közéletiség egy korábbi elhatározása következtében, amikor is magát individuális költőnek definiálta, hiányzik verselése szólamából. Ám ez a hiány azóta is az aktuális közérzülethez való viszonyként van jelen poézisében. Mára immár alkat és alkotás kölcsönhatásaként tekinthetünk erre az adottságra. Az aktualitások hiánya ugyanakkor az áthallásokat erősíti fel, s ezeket is úgy, hogy a figyelem a kritikai hang megéléte vagy ennek hiánya, ha tetszik, az apologetikus testtartás dekódolására irányul.

Némileg sarkítva, s csupán rávillantva az itt megnyíló diskurzustérre, szerzőnk számára a költészetben alapvetően két út kínálkozik: a magyar líratradícióban erős, a felszabadulás útját követő költészeti áramlathoz csatlakozni, illetve a szakralitás útja. Az elégia által a fecskei költészetben a nyelv az identitásképző hiány ellensúlyaként az én egzisztenciális létét emeli a szakralitás szintjére. Holott a felszabadulás, lírán innen és túl is, az identitásképző hiány felszámolásával, a hiánnyal szemben felépített líraisággal volna elérhető.

A személyes, a szemléletközvetítő lírai történeleshordozók, mint például a szituálkozó történetvázlatok, a mesterekre utaló, a hatásaktualizáló idézetek, hangulatmodalitások mint a szemléleti iránykonnotációs aktualizálásai egyben a szemléleti irányultság hagyományfolytonosságaként is funkcionálnak. Azzal, hogy lírájában a szakralitás nem a transzcendens, a vallásos hitvilág szintje, elkerüli a konkrét léttől elemelt időtlen teljesség csapdáját,

s poézise a vívódó én egzisztenciális tükre marad. „Istenem miért nem mutatod meg / irgalmasságot hiszen / csak a kisujjadat kéne megmozdítanod / hogy győzzön a józan ész / hamis próféták szájából / mint kilyukadt tankból a benzin / szivárog a gyűlölet egyetlen szikra csak / és lángra lobban a világ”. Kétségeit, ahogy a reményét is, a versekbe rejtett idézetfoszlányok éltetik „egyáltalán mi megy végbe itt kétes kedvet / ki és mért csepegtet belém”, „nézd ezt a remegő kis fűszálat / egy hét se kell talán leszárad / elszárad de tavasszal újra nő / hiába próbálkozik az idő”. S ahogy azt egy korábbi Fecske-kötetet ismertető írásában Sturm László is találóan megjegyezte: „Konkrétság és [...] elvont fogalmiság [...] látás és érzékelés ér össze” gyönyörködő hangulatokkal és jelentésmezőkkel (Kortárs,

24/4). Avagy: „A meditatív beállítottság révén a létszférák folyamatosan egymásba csúsznak” (uo.).

Ehhez végül még annyit teszünk hozzá, hogy bár Fecske Csaba e sorok írójának szóban jelezte, hogy az *Őszi napozás* szövegeiben tudatosan az epikus megoldások irányába mozdult el, ahogy ezt a kötet verseit olvasva tapasztalhatjuk is, mégis úgy véljük, hogy őt a metaforák alkalmazására predesztináló alkata verselésében a lírai líra számára mindnyájunk szerencséjére megőrizte. Hogy bár az idő változó szövegterében a tradicionálisan alkalmazott motívumok állandósága új dimenziókat hív életre, szövegeiben ezek végül is mint hagyományfolytonosságot közvetítő változó változatlanóságok vannak jelen. Kötete költészetünk kiemelkedően értékes darabja.

ARTZT TÍMEA

Nádasdy Ádám: szmoking és bermuda

Magvető, 2024

A *szmoking és bermuda* kötet címét sem emeli nagy kezdőbetűre Nádasdy Ádám, habár a 760 oldalas nyelvészeti tárgyú esszégyűjteményben több mint harminc év tapasztalata összegződik. A Magvető 2024-es kiadványa már a címével is jelzi a stílusdemokráciát és a beszélt nyelv elsőbbségét az írásbeliséggel szemben. A nyelvész ugyanis nem tesz különbséget a szmokingot és a bermudát viselők, azaz a nyelv normatív változatát és a szubsztandardot beszélők között, ezt az *Engedjétek hozzám a bunkókat!* című szövege is jelzi, mely középiskolai tankönyvben is olvasható.

A nyelvész nem válogat ízlése szerint a nyelvi jelenségek között, nem minősítgeti azokat, hiszen tudósként azt vizsgálja, amit hall. Akárcsak a természettudós, gombostű végére tűzi a jelenségeket, a pillangót és a poloskát egyaránt. Az élő nyelv vizsgálatában éppen az a legérdekesebb, hogy a művelletlenek, „a bunkók” nyelvhasználatában bukkanak fel elsőként a változások.

A hetvennyolc éves nyelvésznek pedig nemcsak szeme, szaktudása, de elegendő rálátása is van a rendszerszintű folyamatokra. A *szmoking és bermuda* évtizedek termésének eredménye, hiszen

az 1990-es évektől válogatja át Nádasdy Ádám nyelvészeti és nyelvhasználati tárgyú írásait. Így kerülnek bele az *Ízlések és szabályok* (2003), a *Prédikál és szónokol* (2008) kötetek anyagán túl a *Modern Talking* sorozat publicisztikái, melyeket a Magyar Narancs közölt 2000 és 2008 között. Vannak visszatérő felismerések, ismétlődések, amit tekinthetnénk hibának, ám felfoghatjuk úgy is, hogy a „régiszmék új köpenyben” jelennek meg, friss és eredeti szituációkban rendeződnek újra, tehát ezek szelekciója maga lett volna az öncsonkítás.

Nádasdy Ádám ismeretterjesztő írásait olvasva szórakoztatóan művelődünk, vagy éppen osztozunk a kulturáltság, az európaiság élményében. Analógiái kapcsolatot teremtenek a tudományok és a nyelvek között, melyeket történetileg (diakrón módon) is lát, de aktuális állapotában szemlél. A szinkron nyelvész témafelvetéseit gyakran indítja más tudomány – a biológia, a csillagászat, a matematika, a gasztronómia vagy az irodalom – területéről. A néhány oldalas szövegek szónoki beszédként építkeznek, mintha a Mindentudás Egyetemén hallgatnánk az angol fonetika professzorát. Könnyed stílusú eszme-futtatásai baráti társaságban is előadásra

kerülhetnének. Gyakran anekdotikus a felütés. A rövid esszék egy-egy megfigyelt élethelyzetből, például két – a magyart közvetítő nyelvként használó – színes bőrű diák külföldi találkozásából (*Mijében él a mi?*), saját úti élményekből (*Good appetite és zaturek*) vagy kultúrtörténeti érdekességekből bontakoznak ki (*A perzsa király mamája*).

Nádasdy írásai között hosszabb tanulmány is akad, a kötet szerkesztésében pedig kirajzolódnak a nyelvészet tudományterületei a hangtántól (*Hangok*) a mondatnig (*Mondatok és szerkezetek; Szóalakok, szódarabok; Szókincs: veszteség és nyereség*), a nyelvművelés (*Érzések és gondolatok*), a nyelvtörténet (*Nyelvek, történetek, változások*), a stilisztika (*Jelentés, stílus, használat*) fejezetei, bár nem a nyelvi szintek sorrendjében. A kötet első, *Érzések és gondolatok* fejezetében Nádasdy Ádám ars poétikus (*Konformista és viharadár*) írásai körében járunk, az utolsóban (*Írás és helyesírás*) a magyar helyesírás következetlenségeiről és bonyolultságáról értekezik, ám ennek dacára kiáll a hagyományok, vagyis a szmoking mellett.

A stílus témakörén túl is gyakran hasonlítja a nyelvhasználatot az öltözködéshez: „Hogy mit ajánlatos használni – tehát hogy mi számít elegánsnak, mi bunkónak, mi gagyi, mi ásatag, mi dögös, mi hervasztó, és mindez kinek a szemében-fülében az –, az bonyolult és izgalmas kérdés, nagy társadalmi játék, félig szociológia, félig pszichológia, és ezt aztán igazán az írónak kell tudnia, mint a szépasszonynak, hogy hová hogyan öltözködik” (*Úgymond*). A stílus válogatás és elrendezés eredményeként születik. Persze, hogy ki miből válogathat, azt az oktatás és a társadalmi helyzet nagyban befolyásolja.

Nádasdy professzor témái konvencionálisak, mégis a provokáció érzetét keltik, hiszen ritkán értekeznek nyelvművelők, nyelvészek a pornográfia és a trágárság különbségéről (*Pfui, wie interessante!*). Ritkán merítenek kultúrtörténeti érdekességeket a szexualitás köréből, mint *Az örömtelen eretnekek*, amely szövegben a „buzeráns” szó etimológiáját az eretnekségig vezeti vissza a szerző. Nádasdy nem sért tabukat, de nem is kerüli őket. A *Sz...tlek, te hülye f.sz!*-ban például arra a lélektani jelenségre mutat rá, hogy érzel-

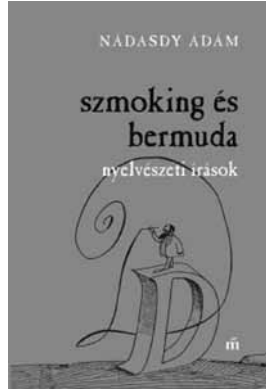
meinket, lágyságunkat olykor trágár szavakkal kendőzzük.

Példatárában vannak régi és új jelenségek: az új ikés igék köréből a „netezik” (*Az ikés igék értelme*) vagy a régebbi szóképzések mintájára kreált „pornokrácia”. A pornokrácia egy disztópia egy olyan rendszerről, amelyben egy szűk elit a malac filmekből él, és rákényszeríti ezeket a többségre. Ám velük szemben még léteznek a „pornográciák”, azok a nők, akik a rendszer ellenére is őrzik bajukat (*Foto- és fotó*).

Nádasdy *A nyelvi változások* kötetében írja le, hogy a folyamatos melléknévi igeneveket (láthatók, múlandók) azok többes számú alakja (látó**ak**, múlandó**ak**) váltotta fel. Ezt azzal indokolja, hogy a beszélők ösztönösen különbséget teremtenek a magánhangzóra végződő többes számú főnevek (autó**k**, ajtó**k**) és a folyamatos melléknévi igenevek között, ezért használják a letölthető**k** helyett a letölthető**ek** szóalakot. Ennél izgalmasabb megfigyeléseket is tesz az igekötők (*Besír, beröhög*) jelentésteremtő ereje (*A termékeny lebeszélés*), gazdagodása kapcsán.

Top témái között szerepel a finnugor, korszerűbb fogalommal élve az uráli nyelvrokonság (*Ki fiaborja?*) hangsúlyozása, mely az utóbbi két évtizedben a kultúrharca terepére kényszerült, sőt szakmatikai kérdéssé vált. Kissé lehangoló, hogy a 21. században még mindig szükséges kommunikálni, hogy egy nemzet megítélése nem a nyelvrokonaitól függ, hanem a közösség kultúrájától. A kultúra pedig – ahogy Nádasdy fogalmaz – olyan, mint egy polifonikus kórus. Mondandójából pedig az következik, hogy nagyon kártékony a polifóniát, főként a tudományos alapokon nyugvó szólamokat elhallgattatni.

Hogy *Miért változik a nyelv*, arra nincs válasz. A kutató viszont távolról sem beszél nyelvromlásról, hiszen a változások hol egyszerűsödéshez, hol bonyolultabbá váláshoz vezetnek: „olyasféle a nyelv, mint egy ösvény a réten keresztül”, mindig változik, „ám ez voltaképpen nincs kapcsolatban a céljával, azzal, hogy [az ember] átjusson a rét túlsó végére”. Felfigyelhetünk például a határozott névelők (a, az) ritkulására, lásd „Tanulok, mint állat”. Ám ha a névelő hiányában is értelmes, informatív marad a közlés, a nyelvész nem beszél veszteségről (*Egy nyelvtani kacsintás*).

Nádasdy Ádám az élő nyelvet vizsgálja, melyet a beszélői mutatnak fel. A nyelvészt kíváncsi és megértő attitűd jellemzi az élőbeszédet leképező helyesírási hibák tekintetében is. A *Felülkerekedő hangsúlyszabályok* megfogalmazása során rávilágít, hogy a tagadószt sokan azért írják az igével (NEmenj-ként) egybe, mert a nyomaték mindig a „ne” szócskára esik, a mögötte álló igét pedig hangsúlytalan szótagként kötjük hozzá, a kiejtésben tehát egy egységet képeznek. A kötet *Az írás és a helyesírás* témakörével zárul.

Az utolsó szöveg, *A perzsa király mamája* egy szép allegória, melyben megjelenik I. Dareiosz perzsa király kötődése anyanyelvéhez és Nádasdy Ádám kötődése az írásbeliség kultúrtörténeti és kultúráközvetítő szerepéhez. Azért is szép ez a zárlat, mert a hatalmas tudású, sok nyelvet beszélő, sok műfajban alkotó és kiváló műfordító felmu-

tatja a nyelvekhez és a kultúrákhoz fűződő zsigeri kötődését.

Mégis felmerül a kérdés, hogy milyen motivációval nyúl valaki a boltban egy 760 oldalas nyelvészeti tárgyú esszékötetért. Erre a következő válaszok kínálkoznak: kedveli Nádasdy Ádám szórakoztató, eredeti, könnyed stílusát, világos, szintetizáló gondolkodását, és kíváncsi nyelvészeti írásaira. Az is elképzelhető, hogy a meglévő ismereteit szeretné bővíteni, hiszen kevés alkalom kínálkozik a grammatika – pláne a nyelvművelés – területén üde és korszerű olvasmányokra. Az is lehet, hogy friss levegőt szeretne szippantani, távol attól az ideológiai csapásvonaltól, ami a finnugor nyelvrokonságunk megkérdőjelezésével (*Nyelvében vél a nemzet; Se kultúra, se történelem*) és nyelvünk süllyedésével kapcsolatosan újra meg újra felüti a fejét az áltudományos (disz)kurzusokban.

BENCE ERIKA

GreCsó Krisztián: Apám üzent

Magvető, 2024

GreCsó Krisztián majdnem hatszáz oldalas családregényének „mozaikkockái” ott vannak korábbi műveiben, mindenekelőtt a *Mellettem elférsz* (2011) és a *Megyek utánad* (2014) című regények, valamint a *Valami népi* (2022) novelláinak szövegterében. Az elbeszélés tágabb tere, a Viharsaroknak nevezett térség viszont már az író korábbi (más típusú narratívákat alkotó) regényeiben, a 2005-ös *Isten hozott*-ban és a 2008-as *Tánciskolában* is felismerhető. Ugyanez vonatkozik a szűkebb helyszínekre is, mint amilyen az elbeszélés jelen idejében már a falu, Szegvár szélső utcájává formálódott egykori kendergyári gyártelep, Juszti mama és Márton papa családi háza, ahol az elbeszélő gyermekkorát telt. Kulcsjelenetek és -motívumok is előbukkannak a korábbi elbeszélésekből, így a Juszti mama által írt ballagási vers és előadásának anekdotája, a megakadályozott abortusz története, Domos tata, Márton papa, Benedek nagybácsi vagy a kommunista verőlegény és spicli Gila Rókus alakja, illetve Ignác, az apa alkoholizmusa. De amíg a *Mellettem elférsz* és a *Megyek utánad* az utódok szemszögéből

látatja a fiatalabb nemzedékeknek az elődök sorsa és kudarcai determinálta történetét, ezért nemzedékregénynek tekintjük őket, addig az *Apám üzent*-ben az epizódok és mozzanatok családtörténeti narratívává szerveződnek.

Az *Apám üzent* központi alakja az alkoholista apa, GreCsó Ignác, akinek (negatív) nevelődés-, illetve fejlődéstörténete határozza meg a narráció menetét, ezért az apa- és a betegségregények sorába is beilleszthető. Szövegterében ritmikusan váltakoznak az énelbeszélőnek az apjához fűződő viszonyát taglaló – s az ebből következő sértettség és harag feldolgozására irányuló küzdelmét bemutató –, egyes szám első személyben íródott részletek, illetve a már elhunyt apa kudarcos élettörténetét tárgyaló fejezetek, amelyekben az Eriknek nevezett fiú család-, illetve „apatörténete” a kívülálló, szemlélődő, a családfakutató és az oknyomozó elbeszélő perspektívájából látható.

Az elbeszélő többször is hangsúlyozza a regényben elbeszéltek fikcionális természetét, s igyekszik ekképp is távolítani egymástól a valóságot és

a regény világát. „Kénytelenségből továbbra is a táblán maradok, de minden elfogultság nélkül Eriknek nevezem el magamat, Ignác elsőszülött fiát” – mondja az előhangot követő első fejezetben, a könyv végi szerzői bejegyzésében pedig azt állítja, hogy: „Az *Apám üzent* kitalált történet. A valósággal való egyezés nem a véletlen műve, de a regény fikció, minden szereplőt, helyzetet a képzeletem formált meg és át.” A látszólag egymással ellentétes állításokat tartalmazó mondatok inkább az elbeszélhetőség nyelvi lehetőségeire vonatkoznak, mintsem paradox állítások: arra hívják fel a figyelmet, hogy a láttatásnak nincs más eszköze, mint a nyelv, ami nem működik az elbeszélő képzelete és távolító magatartása nélkül. Végso soron – miként azt egy másik 2024-es regényben mondja a narrátor – „az igaz történet is kitalált történet” (Horváth Viktor: *Júdás-terv*).

Mindkét elbeszélésfolyamban fontos szerepe van a referenciális mozzanatokat relativizáló „át-émlékezés” eljárásának, illetve egyfajta transzcendenciának, ami „elátkozottság”-tudatként érvényesül a szereplők életében. Az elbeszélő gyakran szembesül azzal a jelenséggel, hogy a történetek, amelyeket a családi és a közösségi emlékezet megtart és továbbhagyományoz az utódokra, többnyire a legenda- és az anekdotaképződés sajátosságait viselik magukon: nem úgy, nem egészen úgy vagy egyáltalán nem történtek meg. Erik mellett, hogy a nagyszülők korosztálya előtti idők eseményeinek utánképzésében szinte kizárólag csak a képzeletre hagyatkozhat – hiszen a családfakutató segítségével fellelhető adatokhoz értelemszerűen nem kapcsolódik a mögöttük álló személyiség jellemzői, habitusa és lelki világa –, a közelmúlt történetének többféleségével is szembe kell néznie, azzal a jelenséggel, hogy ahány emlékező és elbeszélő, annyiféle történet bontakozhat ki előttünk. Így tehát a szerző kitalációra vonatkozó megjegyzése már nem rejt magában semmilyen ellentmondást.

Az elmondhatóság és elbeszélhetőség kérdése az énelbeszélő bejegyzésein kívül a regény család-történeti narratívájában is több módon reflektálódik. Ezeknek legfontosabb jelenetei az írói tehetséggel bőszégesen megáldott, a népi önéletírás műfajában is maradandót alkotó Jusztin mamához kapcsolódnak, miként Grecsóné Bereczki Julianna *Megszülettem egy kazal tövében* című önéletírásából részletek is szerepelnek a regényben. Egyik ilyen elbeszélés már a beszéden túlról érkezik, és fordul

a primer meg a szekunder befogadó felé is, amely helyzetben az Ignác halotti torán jelenlevők képezik az első körbe, míg a regényolvasók a másodikba tartozó közönséget. Fia halálának napján ugyanis a szinte már beszédképtelen, Parkinson-kórban szenvedő anyához „visszatér az emlékezet”, sőt, újra képes lesz mondandóját összefüggő szöveggé formálni. Azt a rossz hangulatot szeretné az elbeszélés erejével oldani, amit a halott ellentmondásos személyisége, sorsának és életmódjának kudarcossága, lepusztult háza és életkörülményei váltottak ki a jelenlevők körében. Minden erejét és elbeszélői tudását még egyszer összeszedve megpróbál elmondani róla egy régi történetet. Célja e gyerekkori esemény leírásával az, hogy megmutassa, az alkoholistává züllött férfi személyiségének volt (legalábbis lehetett volna) egy másik, szerethetőbb, intelligensebb és reményteljesebb oldala is. Csaknem ilyen megrendítő epizódja a regénynek, amikor a még fiatal anya a rendszerváltás előtti diktatúrában, amelynek iskolarendszere is hasonlóképp lelketlen és durva, a rosszindulatú, pökhendi iskolaigazgató előtt igyekszik a problematikus Ignácról szebb és kifejezőbb képet festeni, de keserűen tapasztalja, hogy a szeretetről, az anyai érzelmekről és kötődésekről lehetetlen jól beszélni és a másik számára is meggyőző érveket felhozni. A kirekesztésnek hasonló magatartása érvényesül abban is, ahogy a balesetet szenvedett alkoholiista apát kezeli a környezete, s ahogy azt a felnőttek az iskolás fiú tudomására hozzák. Ez a regény egyik legfeszültebb jelenete is. A cselekménysor – máskor egyébként unalmassá és monotonná váló – részletező leírása nyomán az olvasóban is pillanatról pillanatra fokozódik az elkeseredettség, ahogy a rémült és kétségbeesett fiú – miután a felnőttek hanyag, lekezelő módon reá hártották az eset minden felelősségét: „Kit érdekel egy hullarészeg férfi baja!” – a helyszínre karikázzik.

A *Klein-napló* (azaz az *Isten hozott*) lapjairól tudjuk, hogy az Ördög úgy kocsikázhat végig a falu (ott Sáráság, itt Szegvár) utcáin, hogy „arra engedélye van az Örökkévalótól”. Ez a nagyon erős térségi transzcendens életérzés és helyi mitológia érvényesül a családi krónikában is. Olyan világ ez, ahonnan mindenki kifelé tart, ki szeretne lépni, de még annak sem sikerül végérvényesen, aki – mint az énelbeszélő Erik vagy korábban Domos tata és Benedek nagybácsi – a lehető legnagyobb erőbevetéssel igyekszik hátat fordítani neki és a fővárosban

menedéket találni. A múlt, az elődök továbbörökített sors története azonban visszaköszön minden elbeszélte történetből, s ott revelálódik a menekülő és távolodni igyekvő utód minden víziójában és válságképletében. Erik egyenesen úgy érzi, az apja a túlvilágról is „üzen”. A családregegy megírásának tétje ezért a megfejtés: vajon mit üzen számára/ számunkra az apa története?

A család mindkét ágának életében sorsfordító történet a katonaság, ami a nőt a reménytelen várakozás léthelyzetébe sodorja, a férfiak számára pedig végzetet, értelmetlen áldozatot, halált, félelmeket, jellemzőt és lelki összeomlást okoz, függetlenül attól, hogy háborús vagy sorkatonai szolgálatról van-e szó. Van, aki – mint az erőszakos és gyűlölködő dédapa az első világháborúban – talán jobbá válhatott volna a megpróbáltatásoknak és a vészben tapasztaltaknak köszönhetően, s van, mint Ignác, akinek önpusztításra hajlamos jellemhiányosságai a katonaság ideje alatt éleződnek ki, és válnak visszafordíthatatlanná. Nem csoda, hogy az elbeszélő mindent megtesz, hogy elkerülje elődeinek sorsát.

Van ugyan néhány kivétel, mint például a hallgatag Márton papa és Domos tata, vagy a szótlan Márta mama, de a családtagok jelentős többségére inkább a kifejezés- és beszédkénszer jellemző. Ennek is markáns példáját jelenti Ignác, az apa, aki gyermekkorától kezdve valamiféle örökös szerephelyzetben él, minden történet és elbeszélés főszereplője saját maga, amit csak fokoz és kifejezetté tesz néhány, a valóságban is megtörtént nyilvános fellépése, mint amilyen az országos szavalóverseny volt, ahol jól szerepelt, s ez a „kitörés” lehetőségét vetette fel a jobb sorsra érdemes fiú számára. Abban, hogy ez nemhogy nem valósul meg, hanem egyenesen katasztrófális hatású lesz a fiatal ember és családjának későbbi életére is, nemcsak a külvilág értetlensége és predesztináló ereje, de Ignác belső sérülékenysége, érzékeny és ingatag lelkiállapota is szerepet játszik. Ennek van tudatában végig Jusztina mama, s bár önmagától megvédeni a fiát nincs módja, és releváns eszközei sem hozzá, de legalább megpróbálja közvetíteni ezt a megértést az utódok és kívülállók számára; ezt kell felfognia és átélnie Eriknek is ahhoz, hogy az apa iránti haragját elengedhesse.

A szerepjátszó és alkoholista Ignác első látásra valóban taszító jelenség. Nincs olyan történet, amelyben ne ő lenne a főszereplő és az áldozat, s amelyet ne a saját kudarctörténetén átszűrve (amelyben mindig más a hibás) adna elő. Ezekkel a – többnyire botrányos – szereplésekkel folyamatosan mélyíti a szakadékat közte és a körülötte élők között, de a továbbélés egyedüli lehetőségét jelenti számára. És valóban: addig tart az élete, amíg ezeket a saját hősiességéről, tehetségéről és különállóságáról fenntartott történeteket képes előadni és hinni is bennük. Ezek nélkül már csak „kiinni” tudja magát a valóságból. Az énelbeszélő fiú, Erik megértése is ezen múlik. Akkor lesz képes az apa „üzenetét” felfogni, és végre feloldozni magát ennek terhe alól, amikor rájön, hogy Ignác nem azért ivott, mint mások (a nagyivók), azaz hogy a frusztrációit kiiktassa az őt körülvevő világból, hanem azért, hogy magát tüntesse el belőle. Valójában ez a különbség a menthető nagyivó és a menthetetlen alkoholista (a többszörösen és végérvényesen visszaeső Ignác) között.

Hogy milyen keskeny a határmezsgye a nagyivó és az alkoholista, a menthető és a menthetetlen, a vicces és a szomorú, a burleszk és a tragédia között, a fiú esküvőjén nyer képi jelentést előttünk. Ez az utolsó határvonal az apa és a fiú sorsában is. Az önsorsrontó apa itt is mindent tönkretesz fizikai és szellemi értelemben is maga körül: elsődlegesen csak az esküvői mulatságot rontja el, távlati értelemben azonban a fia házasságát is. Pedig akár még kacagtató komédia is lehetne belőle, ahogy a csetlő-botló Ignác véletlenül megfogja az egyik vendég mellét. Persze ha a kép kimerevedne, a jelenet megállna ennél a pontnál, a botrányt okozó visszavonulót fújna, szégyenérzete támadna, vagy önmaga előtt is nevetségessé válna. Csakhogy Ignác továbbviszi a cselekménysort, nem szánalmat, hanem megütközést kelt. Így lesz belőle tragédia.

A kettő közül Ignác története lett a komplexebb, több összefüggésre és jelentésre kiterjedő, ezért kevesebb elbeszélői zsákutcát tartalmazó narratíva. Talán csak néhány túllírt, ezért dinamikájában és feszültségében lesüllyedő fejezete van a regény e részének; például kevésbé tűnik funkcionálisnak és jelentésesnek a faluba érkezett cirkuszhöz fűződő történet, az Ignác által kivitelezett

gyermekcsíny részletezése. A másik elbeszélő száznak már sokkal több ilyen végletességig elhúzódó, önkörében vergődő, csak a narrátor depresszióját bemutató részlete van, amelyekben a beszélő önmarcangoló gondolatai, vívódásai végte-

lennek látszó „futószalagon” peregnek előttünk anélkül, hogy újabb jelentéssel vagy megértéssel gazdagítanák a narratívát. Egy szikárabb, takarékosabb beszédmód mindenképp előnyére vált volna a regénynek.

BAKONYI ISTVÁN

Petőcz András: az anyáért, aki alszik

Fekete Sas, 2024

Egymás után sorjáznak Petőcz András katartikus élményt adó verseskötetei. A *Dadog* után gyorsan megjelent *az anyáért, aki alszik* szerves folytatásként. Sokszínűségről árulkodik az egész gyűjtemény: a beat-költészet éppúgy jelen van benne, mint a címből fakadó kaddis. Az életteli élmények és a gyász, az elsiratás mozzanatai egymást fölváltva. Mindezeket érinti egyébként legutóbbi korszakának novellisztikája is.

„Kaddis és beat – köszönöm, hogy együtt lehetnek ebben a könyvben. Salingerre utalok, amikor azt mondom, hogy valakik »boldoggá akarnak tenni«. Ez egy szomorú könyv. És mégis egyfajta boldogság.” Igen, a költővel együtt az olvasó is ezt érzi. Valószínűleg azért, mert neki is lehetnek/vannak hasonló élményei, amelyek kikíváncsognak az emberből. Hiszen életünkhöz a lázadás szelleme éppúgy hozzátartozik, mint a gyász fájdalma. S a recenzens is bevallja, hogy például Petőcz „apasiratója” rendkívül mélyen érintette meg, és a könny is megjelent az olvasás közben... Hiszen sokan álélhettük már azt, hogy mindörökre tartozunk eltávozott apánknak (és anyánknak), és nyomaszt bennünk sok pótolhatatlan mulasztás. S ebben a kötetben mindezt a *Kaddis az elfeledett apáért* mutatja fel a legdöbbenetesebben. Katartikus befejezése: „...legyen békés a földed, / legyen békés és nyugodt, / veled vagyok, / itt, / ahol velem voltál, / és velem leszel / mindaddig, ameddig lehet, / az időmnek végezetéig.” Jelen írás nem engedi meg a mélyebb elemzést, ám ajánlatos, hogy erre a csúcsteljesítményre még visszatérjünk.

Igen, a gyász-motívum az egyik talpköve ennek a kötetnek. A szülők elvesztésének feldolgozásával, az elengedés nehézségeivel. Ugyanakkor a megtisztulással, a szomorúság és a boldogság együttes jelenlétével. A kötet elején olvasható két mottó, Allen Ginsberg és Kertész Imre szövege adja meg az alaphangot a továbbiakhoz. Mint ahogy a közbeiktatott versgrafikák (Petőcz munkásságának izgalmas mozzanatai) is a teljesség részei. Ám ha már Ginsberg neve előkerült, akkor essék szó róla is, illetve a kötet „beat-vonaláról”! Többek között a *Találkozásom Alllen Ginsberggel* című versről. Ez egy történet szerzőnk ifjúkorából, amikor Pesten járt a nagy amerikai költő. Epikus-lírai emlékidézés ez a mű, gördülékeny beszédmóddal. Megjelennek az akkor 21 éves költő vágyai, miközben a nagy költőhöz járul. „Mennyire irigyeltelek...” – szakad ki belőle évtizedekkel később az érzés. Aztán a meg nem valósult álmok jönnek: „...és a mosolyod elhittette velem, hogy minden oké, / minden rendben lesz, / szabadok és boldogok leszünk. // Azt hiszem, átvértél, / Allen Ginsberg, / és emiatt / most nagyon szomorú vagyok.” Puritánul íme, az öregedő magyar költőutód lélekállapota...

Egy másik nagy beat-költőt, Gregory Corso-t másképpen idéz meg *Házasság* című versében. (A megidézett költő egyik legismertebb, azonos című művére mintegy válaszul.) Corso egyébként más magyar költőkre is nagy hatást gyakorolt. Ezt a versét Orbán Ottó fordította magyarra, de idézhetjük Csoóri Sándort is, akivel egyidős volt az amerikai, és akiről verset írt *Levél Gregory Corso ameri-*

kai költőnek címmel. Láthatjuk tehát, hogy milyen sokoldalú hatások játszanak itt szerepet, és egyben arra is figyelhetünk, hogy egy-egy jelentős életmű beskatulyázhatatlan.

Visszatérve a Petőcz-műre, itt egy másik vágy áll a középpontban. „Talán újra / Igen, / talán újra meg kellene házasodnom...” – kezdődik a szöveg. Halk töprengés, nem oly radikális, mint Corsóé, némi öniróniával. S persze újra az öregedéssel szembenézve. És: „...Istenem, micsoda férj lennék, / ha ugyan...” S a Corso emlékére írt *Értekezés a hűségről* pedig a gondolat folytatását rejti magában: „...Hűséges vagyok / a hűségképtelenséghez, / és magamhoz sem vagyok hűséges, / ha véletlenül mégis hűséges vagyok...” Érett kori önvizsgálat, kétségekkel, útban a magány felé. S mindez folytatódik Kerouac világhírű regényének (*Úton*) apropóján az azonos című versben. Esményíti az utazást, az „úton levés” szabadságát, a „jó volna messze menni” vágyát, hogy aztán így érjen véget a szöveg: „... csakis ott vannak határain, / abban a határtalan világban, / ami mára itt van velünk, / és amivel, / láthatóan, / nem tudunk mit kezdeni.” A beat-nemzedék követőjeként sem....

Persze más hatások is érik a kortárs költőt a múltból, így József Attilát hasonlóképpen említhetjük. Jól látszik, hogy rokonszenves ez a kapcsolódás, s közben ráérez költőnk a nagy előd fájdalmas magányosságára, a hiány gyötredelmére. A *Keserű óda* első sorai az allúzió eszközeivel: „Csillámló sziklafalon ülök, / a távolban / kanyarog az út, látom, / aki egykoron voltam...” S itt nem a jelen, hanem a múlt képei csillannak fel. Az emlékek, a maguk eleven formájában. A módosított vendégszöveg erejével. Egy elveszített kapcsolat rögzítésével. Egy másik rokon versnek a mottója is József Attilától

való: „kerek fehér köveken, fogaidon”. A reményt azonban a kétségek váltják föl. Az olvasó könnyen átélheti ezeket a mélabús pillanatokat, a veszteséget.

Másik nagy klasszikusunk, Petőfi és a jeles évforduló is szóra bírta Petőczöt. Például azért, mert a sztereotípiák helyett nagyon modern költőt lát benne, és így a mondandóját könnyedén fordítja le saját nyelvére, a parafrázis és az önfeledt játék lehetőségei szerint. A *Szabadság, szerelem* egyik strófája így szól: „...érettek a szabadságra, / erről dalolunk mi máma, / hogy szabadság és szerelem, / ez a kettő kell énnem...” Másutt Utassy József hangja tűnik fel: „...Merre vagy, Petőfi Sándor? / Támadj fel már a halálból, / szükségünk van rád, ismét, / merre vagy, Petőfi Sándor?...” (*Merre vagy, Petőfi Sándor?*). Így szól a mának szóló rejtett üzenet. Petőcznél az európaiság és a magyarság szellemisége egyaránt fontos, és ebben is követi a 19. századi költő példáját (*Idő, újra – Európa*).

Újabb „öregember-verseket” is ír Petőcz. Sajátos „őszikék” ezek, persze nem feltétlenül Arany János modorában, és végképp nem a „letészem a lantot” elhatározásával. Itt is érvényesül a játékoság, noha valóban szembenéz az öregedés tüneteivel. Például egy frappáns Csokonai-variációban, *Az öregember verse a reményhez* címmel. Kissé csonkított a szöveg, vendégszavakkal, utalásokkal. Keserű-belső világát vetíti ki, az elfáradt, töprengő ember szemszögéből. „...Játszanak velem földi meg / égi tünemények. Olykor el- / csodálkozom, meny nyire jó, hogy / ma még játék – ezen a tájon.”

Összességében elmondhatjuk: mély és katartikus kötet. Benne van a távlatosság és a sokszínűség. Egy rendkívül termékeny kortárs költő újabb fontos állomása.

PETHŐ JÓZSEF

Karádi Zsolt: „a mélyben él az ember-fájdalom”

FOKUSZ Egyesület, Magyar Napló, 2024

Karádi Zsolt legújabb – tizenegyedik, alcíme szerint *Portrék, művek, mesterek. Tanulmányok a XIX–XX. századi magyar irodalomról* – könyvének harmincegy írását 2000 és 2024 között keletkezett munkái-

ből válogatta. A negyed évszázadnyi időszak gazdag termése színes együttes, mégis egyértelműen kirajzolja a szerző tudományos érdeklődésének fókuszát, amelyben a 19. század végétől napjainkig

terjedő időszakasz – különböző szempontokból – jelentős magyar irodalmi életművei vannak.

A kötet első nagy fejezete a *Költők és írók* címet viseli, az itt közölt tanulmányok elrendezésének szervezőelve az elemzett életművek, alkotások időrendje. Az első két dolgozat a széles körben ma már nem ismert, de sok értő irodalmár, így például Weöres Sándor szerint is kivételes tehetségű Czóbel Minka életművének jobb megismeréséhez ad adalékokat. A címe szerint stílustörténeti elemzést ígérő, *Szecesszió és szimbolizmus között: Czóbel Minka és a Donna Juanna* című írás valójában jóval összetettebb megközelítésben tárgyalja Czóbel drámáját („drámai költeményét”), az ezt követő, *„Mért jársz e földön árván, számkivetve?” Czóbel Minka boszorkánydalai* című munka pedig az „anarcsi boszorkány” líráját értékeli újra egyéni interpretációval. A Holnap asszonyának is nevezett Miklós Jutka mai szemmel is igen izgalmas és sokrétű (költői, fényképészi, esszéírói) művészi pályájáról kínál tényekben gazdag képet a *Miklós Jutka redivivus*. Sajátos és igen produktív szempontból közelíti meg az Ady-életművet az *Arc és kép. A fotó szerepe az Ady-kultusz alakításában*. (Érdemes itt megjegyezni, hogy a szempontválasztás nem véletlen, hiszen Karádi Zsolt, bár elsődlegesen irodalomtörténész, kiváló ismerője és művelője a fotóművészetnek is.) Szintén kép és irodalom együttese adja a *Mikes, Juhász, Kosztolányi* című tanulmány kiindulópontját: „Az 1908. január elsején megjelent Nyugat címlapját Beck Ö. Fülöpi Mikes-érmének képe díszíti. Ettől kezdve a megszűnéséig a folyóirat élén mindig ott látni az íróasztala fölött gondolkodó, a jövőbe látó rodostói száműzöttet.” Ehhez a szimbolikus jelentőségű tényhez kapcsolódnak a két nagy nyugatos, Kosztolányi Dezső és Juhász Gyula Mikes-verseinek számos találó meglátást magukban foglaló elemzése. A Nyugat nagy nemzedékének két másik kiemelkedő jelentőségű és sok szempontból ellentétes karakterű tagjának egymáshoz való viszonya a következő, filológiai adatokban és továbbgondolásra igencsak méltó megállapításokban bővelkedő írás, a *Móricz és Karinthy* tárgya, pontosabban: „a két író közötti szellemi kapcsolat [...], Móricznak Karinthyról szóló írásai, illetve Karinthy Frigyesnek Móriczot emlegető szövegei”. Ugyancsak két meg-

határozó szerepű nyugatos, (ismételten) Móricz, valamint most Nagy Endre intenzív, ám egymás művészetének értékelése tekintetében meglehetősen összetett emberi-irodalmi kapcsolatrendszerét analizálja a *Móricz Zsigmond és „az ötletek tűzmesztere”* című dolgozat. Lényegében egyetérthetünk Karádival, amikor azt mondja, hogy Nagy Endre „a magyar irodalom »elfelejtett« írói közé tartozik”,

ezért is különösen érdekesek és relevánsak az olyan, az életművet felidéző, újraértelmező írások, mint a *„Paris, á Dieu, mon vieux!”*. Nagy Endre *Párizs-regénye*. Jelentős időbeli előrelépéssel már egy másik irodalomtörténeti korszakba vezet a *Verstani kérdések* Ratkó József *Félelem nélkül és Fegyvertelenül* című kötetében című írás. Megjegyzendő itt, hogy az élete nagy részét a Nyírségben megélt Ratkó nem vagy

nemcsak a regionális összetartozás miatt került a Nyíregyházán élő és tevékenykedő Karádi érdeklődési-kutatási horizontjába, hanem értékszemponatok alapján: szerinte ugyanis Ratkó lírájában nemcsak a „»mindenért felelős vagyok« ars poeticája, a »képviselési beszédmód« magasrendű esztétikumának változása mutatkozik meg, hanem a kristálytisza költői nyelv, az archaikust és a modernet egységbe hozó alkotásmód, a »bartóki szintézis« megteremtésének igénye, illetve mindezek mellett a formafegyelem, a tiszta versépítés, a formák változatos használata tűnik szemünkbe”, így „igényessége ma is példa mindazok számára, akik verset írnak”. Érthető tehát, hogy a líra mellett az életmű egyéb területei is magukhoz vonzzák a szerző figyelmét, mint ahogyan ezt a következő dolgozat, a *Sok szörnyű csodafajzat van. Adalékok* Ratkó József *Antigoné-fordításához* is jelzi e gyűjteményben. Az erdélyi s egyben az egyetemes magyar irodalom kiemelkedő alkotójának novelláit mutatja be a *Jámbor vadak világa. Szilágyi István novelláiról* című elemzés. Pilinszky Jánosnak a filmművészetéről alkotott nézeteiről nyújt érdekes képet a következő írás, a *Pilinszky, Duras, Robbe-Grillet. A Szent Gyűjtőgató* – a dolgozat számos szövegpéldával, illetve azok interpretációjával azt mutatja be, hogy miként jelenik meg Juhász Ferenc verssprózájában Petőfi alakja. Nagy Gáspár válogatott verseket tartalmazó, 1995-ben megjelent kötetét analizálja a következő tanulmány: *„A siri csöndben kövek zuhognak”*. Nagy

Gáspár és a Zónaidő. A szintén a Nagy Gáspár-i lírát elemző *Nagy Gáspár és a Litániás dicséző ének* című tanulmány személyes érintettségéből született, abból a motivációból, hogy így a szerző egyszerre szólhatott Nagy Gáspárról és az általa köszöntött mesteréről, a korszakos jelentőségű kiváló irodalomtudósról, Görömbei Andrásról.

A magyar–francia irodalmi kapcsolatok történetébe kínál betekintést a *Kölcsönös megértés* címmel összefogott rövid fejezet két tanulmánya, a *François Gachot a magyar irodalomról a Mercure de France-ban* és A „Nyugat franciája” (a megnevezés szintén Gachot-ra vonatkozik).

Az erdélyi magyar irodalom jeles alkotóinak életművét közelítik meg a *Két haza között* fejezet dolgozatai. Az első három Áprily világának jobb megismeréséhez ad fontos új szempontokat, fogalmaz meg érzékeny, egyéni meglátásokat: A „*Támadj, világ, támadj, történelem*” Áprily 1920-as és 1930-as évekbeli történelmi-öntanúsító verseit, az „*Itt meg kell halni, Harmonom*” a költő trianoni veszteségre reflektáló költeményeit, A *protestáns Áprily* című tanulmány pedig a költő egyéniségének és költészetének vezérelvét, protestáns vallásosságát vizsgálva. Reményik Sándor vallomástevő versei közül a Károli Gáspárt idéző költemény, A *fordító* elemzését tartalmazza e fejezet negyedik dolgozata. Ennek az egységnek a három záró tanulmánya egyaránt Dsida Jenő alkotói pályájának újszerű vizsgálatára vállalkozik, ezek közül az első, az *Isten előtt meztelenül* című Dsida Jenő „megrendítően szép” *Hálóing nélkül* versének alapos, sok szempontú értelmezése, a második szöveg, „...A szívem jéghideg, vörös korong” a költő Baudelaire-fordítását (*Chant d'Automne – Őszi ének*) mutatja be, a „*Hazahív a hűség...*” című pedig a *Csokonai sírjánál* című vers interpretációja.

A tanulmánygyűjtemény utolsó fejezete, a *Kritikák és kritikusok* hét tanulmányt foglal magában. Az első három azonban nem „főfoglalkozású kritikusok”, hanem – és egyebek mellett éppen ezért is kü-

lönösen érdekesek ezek a dolgozatok – Krúdy, Ady és Móricz kritikáit veszi közelebbről szemügyre: „*A rendezés jó volt...*” *Krúdy Gyula színházi témájú írásai a Debreceni Ellenőr hasábjain*; A „*nemzet katedrája*” *Adalékok Ady Endre színházi témájú írásaihoz (A debreceni korszak)*; *Móricz színikritikái és színészportréi*. A fejezet második, nagyobb egysége azonban a magyar kritikátörténet egyik legjelentősebb, ma talán így mondanánk: „professzionális” kritikusának, Schöpflin Aladárnak alakját és munkásságát idézi meg, akiről joggal írja Karádi: „gazdag oeuvre-je fél évszázad irodalmának (és színházkultúrájának) hű lenyomata. Értelmezései beépültek modern tudásunkba is.” Úgy tűnik, a szerző egyik kritikus példaképe is éppen ő: „Schöpflin Aladár kritikai-irodalomtörténeti kötetei máig mintát adnak toleranciából, igyekezetből, józan ítélőerőből, lankadatlan cselekvőkészségből”. Nem véletlen tehát, hogy részben általános, részben specifikus kérdéseket érintő, így igen sokoldalú képet kapunk a kritikus munkásságáról e válogatáskötetben: „...sohasem tartottam magam tudósnak...” *Emlékezés Schöpflin Aladára; Schöpflin és Móricz. Schöpflin Aladár bírálatai Móricz Zsigmond drámáiról a Nyugat hasábjain; Madáchból hiányzik a swifti humor. Schöpflin és Madách; A „Petőfi-legenda áldozata”. Schöpflin Aladár írásai Szendrey Júliáról.*

Az itt bemutatott igen széles spektrumú, óriási filológiai adatmennyiséget és számos értékes, releváns elemzői meglátást tartalmazó kötetet igen nehéz összegzően röviden értékelni. Jómagam leginkább kiemelendőnek a gyűjtemény minden írásában megmutatkozó igen magas szintű szakmai igényességet, feltétlen lelkiismeretességet és kutatói nyitottságot, az új keresésére való törekvést tartom. Ezért is ajánlom jó szívvel minden, az irodalom és a kultúra iránt érdeklődő figyelmébe a kötetet – és egyúttal remélem, várom a következő, a 12. kötetet (már csak azért is, mert – mint tudjuk – a tizenkettő nagyon szép és a teljességre mutató szám)!

**A VILÁG TELE VAN
JÓ ENERGIÁVAL**

ENERGIA. ÉRTÜNK

MVM